جغرافیه

اتم ټولګی

د پوهنې و
د تعلیمي نصاب د پراخ
د روزنې او د ساینس د
د تعلیمي نصاب د پرا
کتابونو د تالیف لو

جغرافیه - اتم ټولګی

Ketabton.com

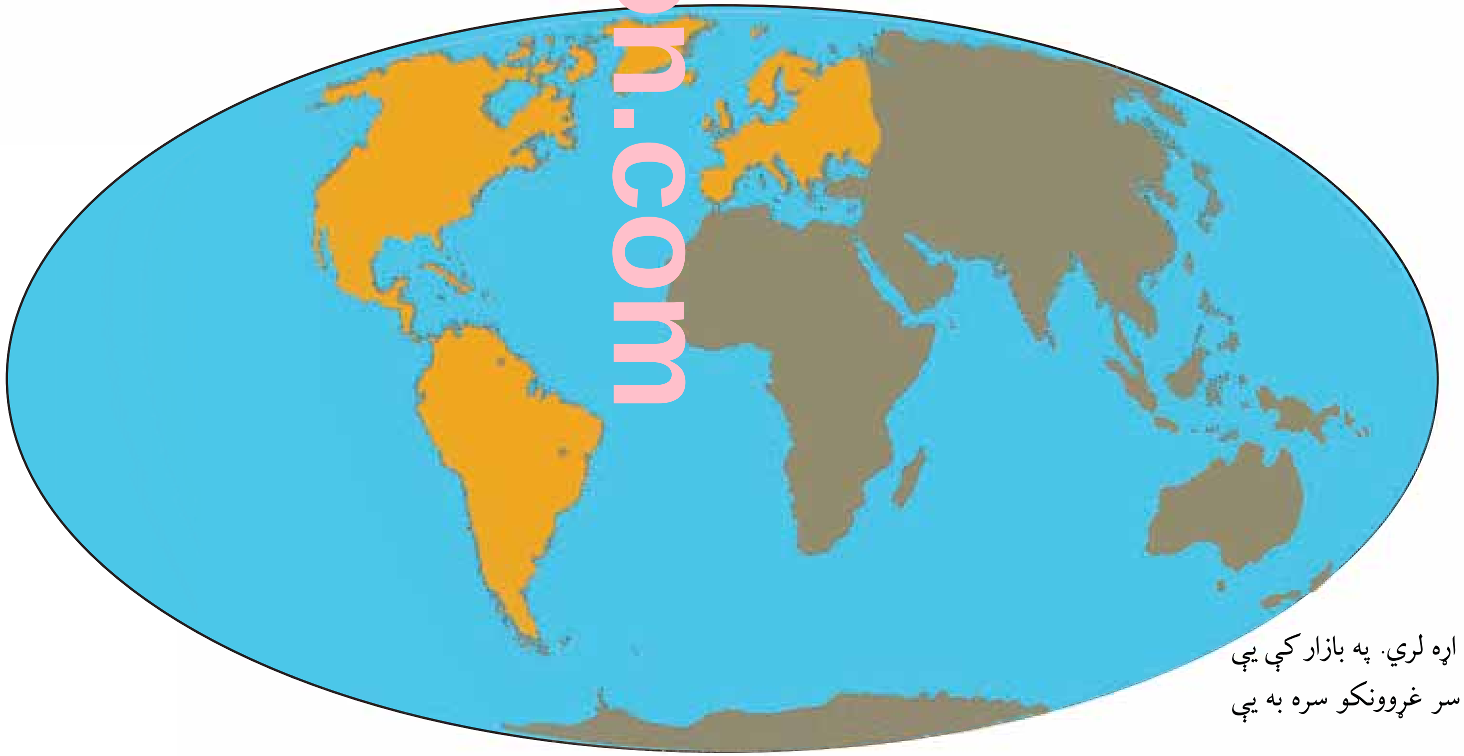

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري. په بازار کې یې پېرودل او پلورل په کلکه منعه دي. له سر غړوونکو سره به یې قانوني چلن وشي.

ISBN 978-9936-25-03

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

جغرافيه

اتم ټولگی

۱۳۹۰
ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- د سرمؤلف مرستياله شکيلا حبيب رحيمي
- مؤلف محمد رفيق مومند
- داکتر محمد رازق بهير

مسلکي اډيټور:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت څواکمن

د ژبې اډيټور:

- محمد حکيم تنيوال

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې، د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هــر افــغان دی
کور د سولې کور د توري — هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي — پــامیـریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هــم ایمــاق، هم پشـه یان
دا هېــواد به تل ځلېږي — لــکــه لمــر پر شنه اسمـان
په سینــه کې د اسیــا به — لــکــه زړه وي جــاویدان
نوم د حق مو دی رهبــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده‌کړې په بهير کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

مخ	لړلیک	ګڼه
(۱)	لومړی څپرکی	-۱
(۲)	د څپرکي موخې	-۲
(۳)	لومړی لوست ـ د اروپا لویه وچه وپیژنئ	-۳
(۵)	د اروپا د طبیعي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	-٤
(۵)	دویم لوست ـ الف : د اروپا د لویې وچې غرونه	-۵
(۷)	دریم لوست ـ ب: سیندونه	-٦
(۱۱)	څلورم لوست ـ ج: د اروپا د جهیلونو په هکله څه پوهېږئ؟	-۷
(۱۳)	پنځم لوست ـ د اروپا د سمندرګیو (بحیرو) په هکله څه پوهېږئ؟	-۸
(۱۵)	شپږم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهېږئ؟	-۹
(۱۷)	اووم لوست ـ د اروپا لویه وچه څرنګه اقلیم لري	-۱۰
(۲۱)	اتم لوست ـ د اروپا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	-۱۱
(۲۵)	نهم لوست ـ د اروپا د بشري جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	-۱۲
(۲۹)	لسم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د ژبې، نژاد په هکله څه پوهېږئ؟	-۱۳
(۳۳)	یوولسم لوست ـ د اروپا ددین او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟	-۱٤
(۳۵)	دولسم لوست ـ د اروپا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	-۱۵
(۳۹)	دیارلسم لوست ـ د اروپا دکانونو او صنایعو په هکله څه پوهېږئ؟	-۱٦
(٤۳)	څوارلسم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟	-۱۷
(٤۵)	پنځلسم لوست ـ هوایي کرښې	-۱۸
(۵۱)	دویم څپرکی	-۱۹
(۵۲)	د څپرکي موخې	-۲۰
(۵۳)	شپاړسم لوست ـ د امریکا د لویې وچې د جغرافیایي موقعیت په هکله څه پوهېږئ	-۲۱
(۵۵)	اوولسم لوست ـ د امریکا د لویې وچې د کشف په هکله څه پوهیږئ؟	-۲۲
(۵۷)	اتلسم لوست - طبیعي جغرافیه	-۲۳
(۵۷)	الف ـ د امریکا د لویې وچې د غرونو په هکله څه پوهیږئ؟	-۲٤
(٦۱)	نولسم لوست ـ ب . دامریکا د سیندونو په هکله څه پوهیږئ؟	-۲۵
(٦۵)	شلم لوست ـ د جنوبي امریکا سیندونه	-۲٦
(٦۷)	یو ویشتم لوست ـ ج ـ د امریکا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟	-۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- دوه ویشتم لوست ـ د ـ د امریکا د سمندرگیو په هکله څه پوهیږئ؟............................(۷۱)
۲۹- درویشتم لوست ـ هـ ـ د امریکا د لوېي وچې د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟................(۷۳)
۳۰- څلورویشتم لوست ـ د جنوبي امریکا خلیجونه.. (۷۷)
۳۱- پنځه ویشتم لوست ـ وـ د امریکا د لوېي وچې د اقلیم په هکله څه پوهیږئ؟..................(۷۹)
۳۲- شپږویشتم لوست ـ د امریکا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟ ....(۸۳)
۳۳- اووه ویشتم لوست ـ دامریکا د لوېي وچې د بشري جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟............(۸۵)
الف ـ نژاد او ژبې ....(۸۵)
۳۴ ـ اته ویشتم لوست ـ ب: د امریکا د نفوسو او نژاد په هکله څه پوهیږئ؟.........................(۸۹)
۳۵- نهه ویشتم لوست ـ د امریکا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟........................(۹۱)
۳۶- دیرشم لوست ـ لاتینه امریکا ....(۹۵)
۳۷- یو دیرشم لوست ـ د شمالي امریکا د مواصلاتي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟...............(۹۹)
۳۸- دوه دیرشم لوست ـ جنوبي امریکا ....(۱۰۳)
۳۹- جغرافیایي اصطلاحات...(۱۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اروپـــا

په دې څپرکي کې لاندې موضوعګانې لولو.

د اروپا لويه وچه و پيژنئ

١،١ جغرافيايي موقعيت او څلور خواوې
٢،١ طبيعي جغرافيه
الف- غرونه
ب- سيندونه
ج- جهيلونه
د- سمندرګي (بحيرې)
هـ- خليجونه
و- اقليم

٣،١ سياسي جغرافيه
٤،١ بشري جغرافيه
٥،١ اقتصادي جغرافيه
٦،١ مواصلاتي جغرافيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکی موخې

گرانو زده کوونکو: په دی څپرکي کې به لاندنیو علمي موخو سره اشنا شئ:
ـ د اروپا د لویې وچې جغرافیایي موقعیت
ـ د اروپا د لویې وچې مهم غرونه
ـ د اروپا د لویې وچې مهم سیندونه
ـ د اروپا د لویې وچې مهم سمندرګي او جهیلونه
ـ د اروپا د لویې وچې خلیجونه
ـ د اروپا د لویې وچې اقلیم
ـ د اروپا د لویې وچې سیاسي جغرافیه (سرحدونه او هېوادونه)
ـ د اروپا د لویې وچې بشري جغرافیه (نفوس، نژاد، ژبې او دین)
ـ د اروپا د لویې وچې اقتصادي جغرافیه (کرنه، صنعت، سوداګري او اړیکې)
ـ د اروپا مواصلاتي جغرافیه (ځمکنی، سمندري او هوایي ترانسپورت)

ګران زده کوونکي کولای شي لاندې مهارتونه سرته ورسوي.

ـ د اروپا د لویې وچې نقشې رسمول او د سیاسي پولو پیژندل.
ـ د اروپا د نقشې پر مخ د سیندونو او غرونو تشخیص کول.
ـ د اروپا د لویې وچې د سیاسي واحدونو پیژندل
ـ د اروپا د لویې وچې د نقشې پر مخ د مهمو کرنیزو تولیداتو پېژندل.
ـ د اروپا د لویې وچې د نقشې پر مخ د غوره کانونو پېژندل.
ـ د اروپا د لویې وچې د نقشې پر مخ د غوره بندرونو پېژندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اروپا لویه وچه وپېژنئ

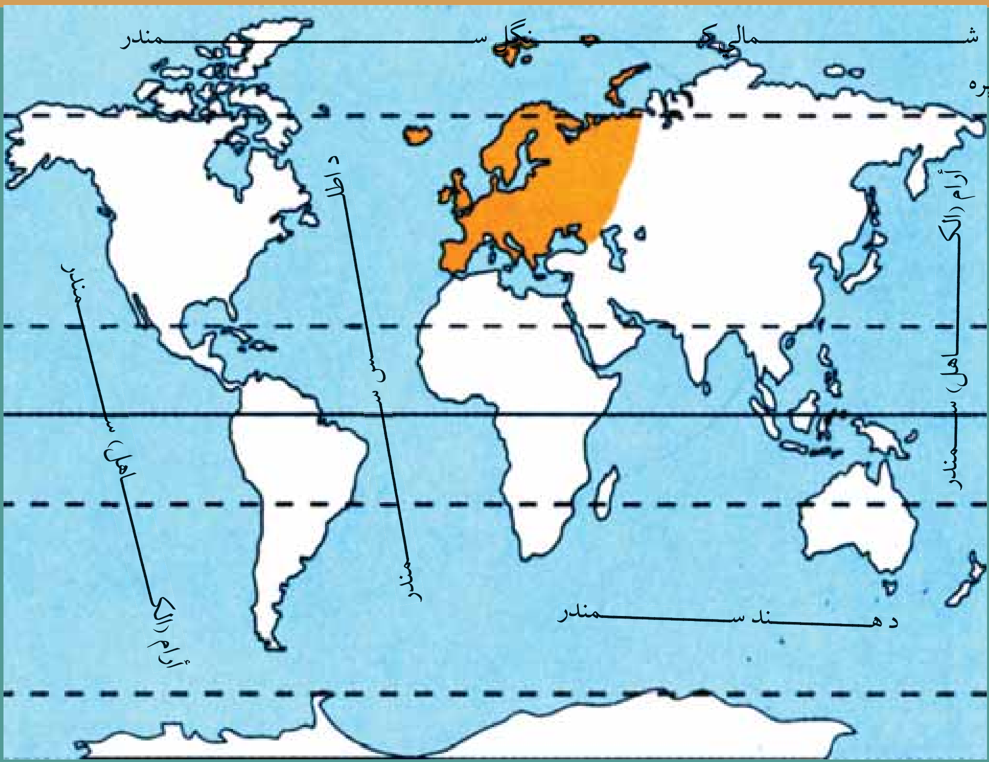

د اروپایي جغرافیایي موقعیت

پورتني شکل ته وګورئ کومو سمندرونو او سمندرګیو اروپا را چاپېره کړې ده؟

۱،۱- جغرافیایي موقعیت او څلور خواوې:

اروپا د نړۍ د کوچنیو لویو وچو له ډلې څخه ده چې په معتدله سیمه کې پرته ده. د دې لویې وچې شمال خواته شمالي کنګل سمندر، جنوب خواته یې د مدیترانې سمندرګی، ختیځ ته یې د اسیا پراخه لویه وچه چې د اورال غرونو، د اورال سیند، د کسپین سمندرګي، قفقاز غرونه او تور سمندرګي په وسیله له اروپا څخه بېله شوې او لویدیځ ته یې د اقیانوس اطلس (اتلانتیک سمندر) دی.

ـ ایا د اروپا لویه وچه (براعظم) بېله وچه ده؟

اروپا د اسیا د لویې او پراخې وچې سره نښتې ده او له همدې سببه یو شمیر جغرافیه پوهان اسیا او اروپا یوه لویه وچه ګڼي او د یوریشیا په نامه یې یادوي.

د اروپا د لویې وچې پراخوالی ۱۰ میلیون کیلومتر مربع او په ۲۰۰۶ م کال کې یې د وګړو شمیر ۷۳۲،۶۱۲،۶۰۰ تنوته رسیده. ځېنې مشهور صنعتي هېوادونه په دې لویه وچه کې پراته دي.

د اروپا په قاره کې څو ټاپو وزمې شته دي، ایاکولای شئ هغه په نقشه کې پیداکړئ او نومونه یې واخلئ؟

د پاڼې د بل مخ په نقشه کې د اروپا ټاپو وزمه کتلای شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا لویه وچه د ماتو سواحلو زیاتو سمندرګیو او خلیجونو د شته والي له امله چې په وچه کې ننوتي دي، زیات شمیر ټاپو وزمې رامنځته کړي دي. چې موږ یې دلته د څېنو لویو ټاپو وزمو نومونه اخلو:

- د اسکاندیناویا ټاپو وزمه، چې په هغې کې د ناروې او سویډن هېوادونه پراته دي.
- د بالکان ټاپو وزمه چې په هغې کې د البانیې، بلغاریې، بوسینې او هرزګونې، صربستان، کرواسي او مونتنګرو هېوادونه موقعیت لري.
- د ایبري ټاپو وزمه چې په هغې کې د اسپانیې او پرتګال هېوادونه پراته دي.

د اپنین ټاپو وزمه چې په هغې کې د ایټالیا هېواد موقعیت لري.

د اروپا د ټاپووزمو نقشه

د ټولګي دننه فعالیت:

ښوونکی دې زده کوونکي په ډلو وویشي، هره ډله دې د لوست د مهمو مطلبونو په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازی ټولګیوالوته ووایي. همدارنګه د پورتنی نقشې له مخې د ټاپو وزمو نومونه پخپلو کتابچو کې ولیکئ.

پوښتنې

متن ولولئ او لاندنیو پوښتنو ته ځواب ووایاست:

۱_ د یوریشیا له اصطلاح څخه موخه څه ده؟

۲_ د اروپا لویه وچه په کومه اقلیمي سیمه کې موقعیت لري؟

۳_ کوم غرونه د اسیا او اروپا د لویو وچو ترمنځ بیلوونکې طبیعي پوله پېژندل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه رسمه کړئ په هغې کې جغرافیایي موقعیت، څلور خواوې او ټاپو وزمې په ګوته کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګي ته ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم لوست:

۱-۲، د اروپا د طبيعي جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

ه پورتني شکل کې د اروپا طبيعي نقشې ته وګورئ.

الف - د اروپا د لويې وچې غرونه

د اروپا لويه وچه، که څه هم زياته پراخه نه ده، خو بياهم د جغرافيايي بېلابېلو جوړښتونو او د سواحلو د ننوتو له امله د نړۍ له ټولو قارو څخه زياته اوبوته لاره لري.

د اروپا په لويه وچه کې بيابانونه او بې اوبو او بې وښو دښتې نشته، خو د هغې پرځای زياتره هېوادونه د غرونو لويو او کوچنيو لړيو پوښلي دي، چې ځينې يې د جيولوجي (ځمکې پيژندنې) د لومړۍ دورې پورې اړه لري.

د اروپا د لويې وچې غرونه، لوړې او ژورې په څو برخو ويشل شوي دي؟

د اروپا د لويې وچې په شمالي برخوکې غرونه د ځمکې پيژندنې د علم پخواني دي. لوړ نه دي او ګنبځې ډوله څوکې لري. په دې سيموکې پراخه چمنونه او ډېر هم ليدل کېږي. د اروپا دې سيمې ته چې په ډېره اوږده دوره کې سوليدلې، لوړوالی يې له منځه تللی او پرځای يې لړې لوړې او ژورې منځته راغلي دي د ځمکې پيژندنې له نظره ورته پخواني ويل کېږي لکه دفرانسې د ماسيف سنترال *Massif Central* د غرونو لړۍ چې د زړو غرونو په نوم شهرت لري.

د اروپا په جنوبي سيموکې د ګونځې لرونکو لوړو غرونو لړۍ ليدل کيږي، په دې سيموکې په واورو اوکنګلونو پټې او تېرې څوکې شته دي. د غرونو لمنې زياتره سخت څوړې لري. د الپ اوپيرنې غرونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سیمه کې پراته دي. د دې غرونو په منځ کې ډیر او له اوبو ځخه ډک شته دي، د دې سیندونو د پاسه د برېښنا لوی بندونه او دستګاوې جوړې شوی دي چې له انرژۍ څخه یې په صنعت او د اوبو څخه یې په کرنه کې ګټه اخیستل کېږي.

د اروپا جنوبي سیمې ته چې په هغې کې ګونځې لرونکي لوړ غرونه شته او اورغورځوني او زلزلې هم په هغې کې منځ ته راځي. د اروپا دې برخې ته ځوانه اروپا ویل کېږي.

د اروپا زړې اوسولیدلې لوړې ژورې

ځواني لوړې ژورې د الپ له تېرو څوکو سره

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د لوست مهمو موضوعاتو په هکله بحث او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې هغه په ټولګي کې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د الپ او د پیرنې د غرونو لړۍ د اروپا د لویې وچې په کومه برخه کې پرتې دي؟

۲- د اوبو د برېښنا لویې دستګاوې او بندونه د اروپا د کومو غرونو په لړیو کې جوړې شوي دي؟

۳- اروپا ولې بیابان او دښتې نه لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا سپینه (بې لیکنې) نقشه وګورئ، او په هغې کې د دووغرونو لړۍ، یو سمندر او د یوې ابنا نوم، چې د پوښتنې په نښې سره په ګوته شوي ولیکئ.

دريم لوست
ب - سيندونه

د اروپا د سيندونو نقشه

د اروپا له سيندونو څخه څه ګټه اخيستل کېږی؟

د اروپا لويه وچه په شمالي معتدله سيمه کې پرته ده او ډېر اورښت لري، نوځکه په دې لويه وچه کې ډېر سيندونه بهيږي. د ختيځې اروپا زياتره سيندونه د روسيې په لويديځ کې د والداي له لوړې سطحې څخه سرچينه اخلي. هغه سيندونه چې په منځنی اروپا کې بهيږي د الپ دغرونو له لړيو څخه سرچينه اخلي.

د اروپا د دې برخې سيندونه د ځمکې د ساحې د لړوالي له امله د مخه تر دې چې دا سيندونه له يوبل سره يوځای شي سمندرګيو ته تويیږي. يوازې د ختيځې اروپا سيندونه د ځمکې پراخوالي په سبب اوږده دي. ځينې سيندونه په جنوب کې د مديترانې په سمندرګي کې تويیږي. لکه د ايټاليې دهېواد د تيبر او پو *po* سيندونه.

ځينې نور سيندونه په لويديځ کې د اطلس په سمندرکې تويیږي، لکه د فرانسې په هېواد کې دګارون سيند او په انګلستان کې د ټايمز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند اویا په ختیځه اروپا کې په تور سمندرګي کې تويیږي، لکه د دانیوب سیند.
أیا کولای شئ د دانیوب، والګا، راین، الب اودن د سیندونو بهیر په نقشه کې وښیاست؟
هغه سیندونه چې د اروپا په شمال کې بهیږي څه ناڅه ټول کال منظم او له اوبو څخه ډک وي،خوهغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهیږي په تودو موسمونو کې یې اوبه کمیږي. د اروپا له سیندونو څخه زیاتره د خړوبولو او بیړیو چلولو لپاره ګټه اخیستل کیږي، خو له بده مرغه د دې سیندونو په غاړو دکارخانو او صنعتي فعالیتونو شتوالی د هغو اوبو دککړتیا سبب کیږي.
هغه مهم سیندونه، چې په نومړو دریو حوزوکې تويیږي دا لاندې دي:

۱ ـ د دانیوب سیند:

دا سیند د اروپا له مشهورو سیندونو څخه دی چې له څو هیوادونو څخه تیریږي او په بیلابیلو نومونو سره، لکه: دوناهو، دونا، دوناچ، دونای او دوناریا یادیږي. د اسیند ۲۸٦۰ کیلومتره اوږد او د المان په هیواد کې د تور ځنګل له غرونو څخه سرچینه اخلي، او په تور سمندرګي کې تويیږي، د دانیوب سیند د والګا له سیند څخه وروسته د اروپا مهم سیند شمیرل کیږي او د لاتیني اروپا شمالي پوله جوړوي. دا سیند د المان، اتریش، صربستان (پخوانی یوګوسلاویا یوه برخه)، هنګري، بلغاریا، رومانیا او سلواک له سرحدي پولې څخه تیریږي.

۲- د ټایمز سیند:

د ټایمز یا ټیمز Thames سیند، چې د انګلستان د هیواد په جنوب لویدیځو سیموکې بهیږي، د انګلستان د هیواد پلازمینې لندن له منځنی برخې څخه تیریږي او د شمال سمندرګی د ټایمز په خلیج کې تويیږي. د دې سیند اوږدوالی ۳٤٤ کیلومتره دی. څرنګه چې د اسیند په اوارو سیمو کې بهیږي، نو د بیړۍ چلولو وړ هم دی.

په لندن کې د ټایمز سیند

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپاکې د راین د سیند یوه برخه

۳ــ د راین سیند:
دا سیند د سویس د هیواد له غرونو څخه سرچینه اخلي او د فرانسې او المان د هیوادونو له سرحد څخه د تیریدو وروسته د المان له هېواد څخه د هالنډ هیواد ته ننوځي او د شمال په سمندرگي کې توییږي.
د اروپا دغه نورلاندې لوی او کوچني سیندونه هم په نومورو درې گونو حوزو کې توییږي.

لومړۍ گڼه جدول: د اروپا د نورو سیندونو نومونه:

گڼه	د سیند نوم	اوږدوالی په کیلو متر	مصب (خوله)
۱	ولگا	۳۴۹۰	د کسپین سمندر گی
۲	اورال	۲۳۹۶	د کسپین سمندر گی
۳	دنیپر	۲۰۰۰	کسپین
۴	دن	۱۹۶۰	د آزوف سمندر گی
۵	ویستولا	۱۰۷۰	د بالتیک سمندر گی
۶	پچورا	۱۸۴۱	د بارنتس سمندر گی
۷	لوار	۱۰۰۰	د اطلس سمندر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې ديوه سيند دګټې او اقتصادي ارزښت په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پايله دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

د سمو جملو په مخ کې د (س) توری او دغلطو جملو په مخ کې د (ن) توری وليکئ.

۱- هغه سيندونه چې په شمالي اروپاکې بهيږي دکال په تاوده موسم کې يې اوبه کميږي ( )

۲- د دانيوب سيند د اروپا ډير اوږد سيند دی. ( )

۳- د اروپا د صنعتي هيوادونو د زياترو سيندونو اوبه ککړې دي ( )

٤- ولګا د اروپا ډير غټ سيند دی ( )

٥- هغه سيندونه چې د اروپا په جنوب کې بهيږي، دکال په تودو موسمونو کې يې اوبه کميږي ( )

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د اروپا بې له ليکنې (سپينه) نقشه کاپي يا رسم کړئ اوپه هغې کې د اروپا مهم سيندونه په نښه او د جغرافيې په راتلونکې درسي ساعت کې يې د ټولګي مخې ته وښياست.

د اروپا بې ليکنې (سپينه نقشه) د زده کوونکو ځوابونو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د جهیلونو نقشه

د ځمکې د وچې لویې ژورې چې د اوبو څخه ډکې شوي وي، په کوم نامه یادیږي؟
له جهیلونو څخه څه اقتصادي گټه اخیستل کیدای شي؟

ج- جهیلونه:

د ځمکې طبیعي لویې ژورې چې له اوبو څخه ډکې شوي وي ، او څلورو خواوته یې وچه وي د جهیل، کول ولاړو اوبو په نوم یادیږي.

د ځینو جهیلونو اوبه مالگینې او د یو شمیر نورو اوبه خوږې او رڼې وي. د معتدله او باراني سیمو د جهیلونو اوبه، چې اروپا هم په هغې کې شامله ده، معمولاً خوږې وي.

د اروپا غرنی کوچنی جهیل

د اروپا د لویې وچې په زیاترو سیمو کې ځینې جهیلونه شته دي، چې د پراخوالي، ژورتیا او د سمندر څخه د لوړتیا له امله سره توپیر لري. د دې جهیلونو زیات شمیر د اروپا په شمال کې د اسکاندیناویا، په ټاپو وزمې او د روسیې د هیواد په لویدیځ کې پراته دي.

د بیلگې په توگه د فنلنډ د هیواد ۱/۱۰ برخه خاوره جهیلونو نیولې ده، چې زیاتره یې د هیواد په جنوب کې موقعیت لري او له همدې امله یې د فنلنډ هیواد د زرو جهیلونو د هیواد په نوم یادکړیدی.

د دې لویې وچې څه ناڅه ټول جهیلونه خوږې اوبه لري او د سیندونو سرچینه جوړوي. زیاتره لوی او ژور جهیلونه د ډول ډول سمندري ژوو او نباتاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دودې لپاره ښه شرایط برابروي او شاوخوا اوسیدونکي یې د کبانو په نیولو، کوچنیو بېړیو په جوړونې، او د کبانو د جالونو په جوړونې بوخت دي. ځینو جهیلونه د ښکلو منظرو، تفریحي سیمو او د هوټلونو په جوړونې او د توریزم په صنعت کې بنسټیز رول لوبولی دی.

گڼه	د جهیل نوم	د جهیل موقعیت	د جهیل ډول
۱	سایما (Saimaa)	د فنلنډ هېواد په جنوب کې	یخچالي
۲	پایی جان (Paijanna)	د فنلنډ هېواد په جنوب کې	یخچالي
۳	لادوګا (Ladoga)	د اروپایي روسیې په لوېدیځ کې	یخچالي
۴	انګا (Onega)	د اروپایي روسیې په لویدیځ کې	یخچالي
۵	جینیوا (Geneva)	د سویس په هېواد کې	یخچالي کوهستاني
۶	کونستانس (Konstanz)	د سویس په هېواد کې	یخچالي کوهستاني
۷	بالتون (Bolton)	د هنګري په هېواد کې	تکتونیکي

دوهمه ګڼه جدول د اروپا نور مهم جهیلونه (اضافي معلومات)

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي، ټولې ډلې دې لاندې پوښتنې ته د یوبل په مشوره د اروپا د طبیعي نقشې پربنسټ ځواب برابر کړي او د هرې ډلې استازی دې هغه ټولګیوالو ته وښيي.

- د اروپا د لویې وچې د لویو جهیلونو موقعیت په نقشه کې معلوم کړئ.

پوښتنې

- د څلور ورکړشوو ځوابونو څخه سم ځواب غوره او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

۱- هغه هیواد چې هغه ته د زرو جهیلونو د هیواد نوم ورکړشویدی:

الف) سویډن ب) ناروې ج) هنګري د)فنلنډ

- لنډ ځواب ورکړئ

۲- جهیل تعریف کړئ؟

۳- د معتدله او باراني سیمې د جهیلونو د اوبو خوند څرنګه دی؟ ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې کورنۍ په مرسته د لاندې پوښتنې ځواب برابر کړئ:

ایا زموږ په هیواد کې جهیل شته دی؟ اوکه چیرې وي نو نوم یې د اړوندو ولایتونو سره ولیکئ او همدارنګه له هغو څخه د ګټې اخیستلو د څرنګوالي په هکله لنډ معلومات ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د- د اروپا د سمندرگیو(بحیرو) په هکله څه پوهیږئ؟

د اورپا د سمندرگیو نقشه

پورتنۍ نقشه په ځیر سره وگورئ ولې د اروپا په لویه وچه کې ډیر سمندرگي شته دي؟

د اروپا د لویې وچې ډیر لوی سمندرگی د مدیترانې سمندرگی دی چې د خپل ځانگړې موقعیت له امله د دریو لویو وچو (اسیا، اروپا او افریقا) ترمنځ پروت دی. ټول کال د بیړې چلولو وړ دی او د سویز کانال په کیندلو سره دې سمندرگي د اتلانتیک سمندر د هند له سمندر سره نښلولی او د نړۍ ډیره برخه سوداگریز مالونه له دې لارې ورل کیږي. دجبل الطارق لرې ژورې ابناء ددا سمندرگی د اتلانتیک له سمندر سره نښلولی دی.

د دې سمندرگي غاړې ډیرې وتلې او ننوتلې دي، چې د دې سمندرگي ټول ټاپوگان او ټاپووزمې یې په بیلو بیلو برخو ویشلي دي او هریو د بیل سمندرگي په نوم یادیږي، لکه د ادریاتیک Adriatic، تیرنین Tyrrhenian ، اژه Aegean او داسې نور سمندرگي.

د داردانیل Dardanelle منحنې شکله اوږده ابناء د مدیترانې سمندرگی د مرمرا Marmora کوچنې سمندرگي، او د باسفورس Bosporus ابناء د مرمرا سمندرگی د تور سمندرگي سره نښلوي چې ځانگړې اقتصادي او ستراتیژیکي ارزښت لري.

د انگلستان او فرانسې د هیوادونو ترمنځ د مانش سمندرگی یا English Channel پروت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د لویدیځې او جنوبي اروپا او د افریقا د لوېې وچې ترمنځ د وړلو او راوړلو لويه لاره جوړوي. د مانش د سمندرګي په شمال کې د شمال سمندرګی پروت دی، چې د اتلانتیک د سمندر یوه برخه ګڼل کیږي. ژورتیايي لړه او دکبانو د ښکار، د بیړیو چلولو، د نفتو او طبیعي ګاز د رایستنې لپاره یې ښه چاپیریال منځته راوړی دی.

د ناروي سمندرګی هم لړه ژورتیا لري د کبانو د روزنې لپاره یې ښه چاپیریال منځته راوړی دی. د بالتیک سمندرګی د سکاندیناویا د ټاپووزمې په جنوب کې پروت او د بیړیو چلولو وړ دی. د اروپا شمالي بحیرې لکه بارنتس سره له دې چې شمالي کنګل سمندر ته نږدې پرتې دي. د کال په اوږدو کې کنګل وي خود ګلف ستریم د تود بهیر له امله د بیړیو چلولو وړ دی. د ناروي په هیوادکې د تروندهیم Trondheim او برګین Bergen بندرونه او د روسیې ارخانګلسک Archangelsk بندر، چې په دې حوزه کې یوازنی د بیړیو چلولو بندر دی، د یا دولو وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د بیلابیلو سوبو له مخې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د اروپا نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره لاندنی یوې پوښتنې ته ځواب برابر کړي.

۱- د سویز کانال کومې بحیرې (سمندرګي) سره نښلوي؟

۲- د اروپا په شمال کې لوی بندرونه کوم دي؟ هغه په نقشه کې پیدا او خپلو ټولګیوالو ته یې وښیاست؟

۳- د باسفورس او دردانیل د ابناګانو موقعیت په نقشه کې وښیاست؟

پوښتنې

۱- د مدیترانې سمندرګی د کومو لویو وچو ترمنځ بیلونکی حد او پوله جوړوي؟

۲- د اروپا د لوېې وچې په شمال کې کوم سمندرګی پروت دی، نوم یې ولیکئ.

۳- کومه ابناء د مدیترانې سمندرګی د اتلانتیک له سمندر سره نښلوي.

لاندې جمله بشپړه کړئ

٤- د سویز د کانال په کیندلو سره د اتلانتیک سمندر د ...... او .... سمندرګیو له لارې د هند سمندر سره نښلول شوی دی.

د ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه له (۱۰) مخ څخه رسم کړئ او د سمندرګیو نومونه یې په ټاکلو ځایونوکې ولیکئ.

شپږم لوست:

هـ ـ د اروپا د لويې وچې د خليجونو په هكله څه پوهيږئ؟

د اروپا د خيلجونو نقشه

په سواحلو كې د اوبو زيات ننوتل، چې دريو خواوته يې وچه او يوه خوا يې اوبه وي، په كوم نوم يادېږي؟
له خليجونو څخه څه اقتصادي گټې اخيستل كيداى شي؟

د اروپا د لويې وچې ځانگړى جغرافيايي موقعيت د شمالي كنگل سمندر، د اتلانتيك سمندر او د مديترانې سمندرگي ترمنځ د ټاپو وزمې په بڼه او د بالتيك سمندرگي موقعيت د وچې په دننه كې د ډېرو خليجونو د منځته راتگ سبب شوى دى.

لويو او ژورو خليجونو د بندرونو جوړونې ته طبيعي ښه شرايط برابر كړي دي. د دې لپاره چې لويې بېړۍ سواحلوته نږدې راشي او د سمندري قوي څپو څخه په امان كې اوسي، د بارولو او خالي كولو لپاره پوره وخت ولري، اوپه لنگر اچونې كې اسانتياوې پيښې شي. هغه ساحلي هيوادونه چې دا ډول شرايط ولري په طبيعي توگه د اضافي لگښتونو پرته د بندرونو جوړونې لپاره ورڅخه گټه اخيستلاى شي.

هغه ساحلي هيوادونه چې دا ډول خليجي ښه شرايط نه لري، نو د بندر جوړونې لپاره ډېرو لگښتونو ته اړتيا لري.

د اروپا صنعتي هيوادونو د پرمختگ يو علت هم نړيوالو اوبو ته لاره (لاس رسى) او د بېړيو چلولو وړ بې شميره خليجونو شته والى دى، چې له هغې لارې كولاى شي له سلو څخه د زياتو ساحلي هيوادونو سره سوداگريزه اړيكې ټينگې كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنیو خلیجونو هم د ډېرو خوراکي موادو او لړو ژورو او نسبتا ارامو اوبو په درلودلو سره د سمندری ډول ډول ژوو د روزنې لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. له همدې کبله د دې خلیجونو او د کبانو ښکار، او د اوبو لاندې ځمکې یې د کانې زیرمود پلټلو لپاره په ځانګړې ډول د نفتو او طبیعي ګازونو له پلوه ډېر ارزښت لري، خو د لویو بیړیو د چلونې لپاره د ګټې اخیستنې وړ نه دي.

دریمه ګڼه جدول د اروپا د لویې وچې مهم خلیجونه (د مطالعې لپاره دي)

ګڼه	د خلیج نوم	د بندر نوم	د بندر موقعیت
۱	تریست (Trieste)	تریست	د ادریاتیک د سمندرګي په شمالي غاړه کې
۲	تارنتو (Taranto)	تارنتو	د ایټالیا د هیواد په جنوب د مدیترانې د سمندرګي په غاړه
۳	جینوا (Geneva)	جینوا	د ایټالیا د هیواد په جنوب د مدیترانې سمندرګي
۴	لیون (Lion)	تولون	د فرانسې د هیواد په جنوب د مدیترانې سمندرګي په غاړه
۵	بیسکی (Biscay)	بوردوکس	د فرانسې د هیواد په لویدیځ کې د اتلانتیک سمندرپه غاړه
۶	ریګا (Riga)	ریګا	د لیتوانیا دهیوادپه لویدیځ کې د بالتیک سمندرګي په غاړه
۷	فنلند	تالین (Tallinn)	د استونیا د هیواد په لویدیځ کې
۸	بوتوني (Bothoni)	تورکون	دفنلنډ هیواد په جنوب کې

په ټولګي کې فعالیت

ښوونکی دې د بیلابیلو سویو زده کوونکي په خو ډلو وویشي او هره ډله دې د اروپا د نقشې له مخې له لاندنیو پوښتنو څخه یوې پوښتنې ته ځواب ورکړي او د ډلې استازی دې یې ټولګیوالوته ولولي.

۱- د مدیترانې د سمندرګي پر غاړه خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ.

۲- د اتلانتیک سمندر ختیځې غاړې خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ.

۳- د بالتیک د سمندرګي پر غاړو خلیجونه په نقشه کې پیدا او د هغو موقعیت تثبیت کړئ.

پوښتنې

سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

۱- بندر د سمندر یا سمندرګي پر غاړې هغه ځای دی چې مسافرتونه، صادرات او واردات ورڅخه ترسره کیږي.
(   )

۲- خلیج له اوبو څخه ډکې، لویې او ژورې کندې څخه عبارت دی، چې څلورو خواوته یې وچه وي. (   )

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اروپا د لویې وچې د جنوبي لویو خلیجونو نومونه وواياست؟

۲- کوم خلیجونه په طبیعي توګه د بندري تاسیساتو جوړونې ته برابر دي؟ او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې نقشه له (۱۰) مخ څخه کاپي یا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو ځایونوکې ولیکئ.

اووم لوست

و- د اروپا لويه وچه څرنګه اقليم لري؟

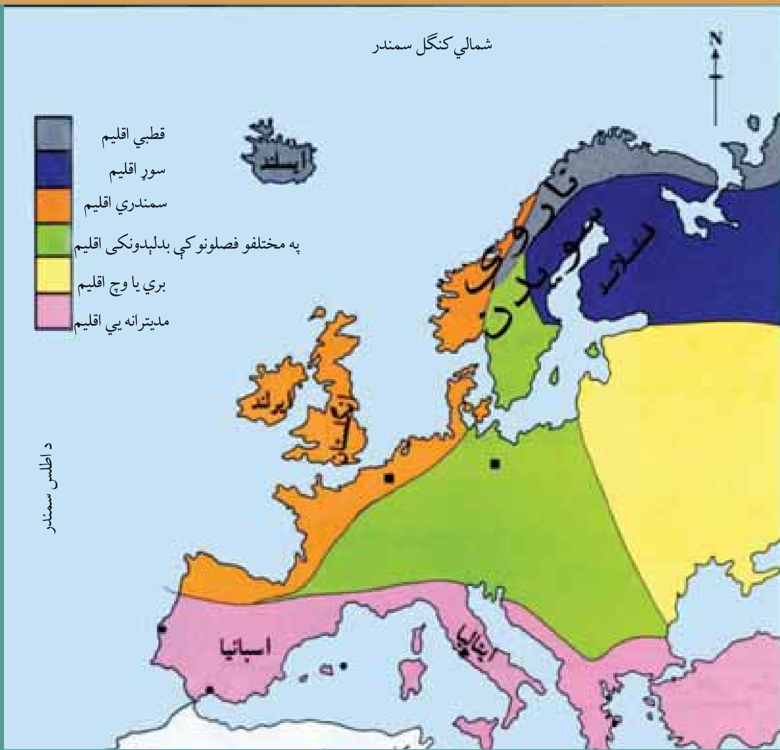

د اروپا د اقليم د ډولونو نقشه

اروپا ولې ډول ډول اقليم لري؟
د اروپا کومه برخه وچ او بري اقليم لري؟ ولې؟

د اروپا د لويې وچې اقليم په خو علتونو نسبت هغو وچوته، چې په ورته جغرافيايي عرض البلد کې موقعيت لري، معتدل دی. په همدې سبب وچ او تاوده بيابانونه او زيات بارانونه په کې نه ليدل کيږي.

د اروپا لويه وچه په معتدله سيمه کې موقعيت لري اولږه برخه يې په قطبي سيمه کې پرته ده.

د دې وچې له دريو خواو يعنې شمال، جنوب او لويديځې خوا اوبه چاپيره شوي دي څه ناڅه ټوله اروپا د پوره مرطوبې او لنده بل هوا څخه اغيزه منه کيږي.

د اروپا لويې وچې غرونه دومره لوړ نه دي چې د اروپا دننني برخې ته د اطلس سمندر او د مديترانې د سمندرګي د لنده بل د ننوتلو خنډ وګرځي.

څلورم علت يې د ګلف ستريم (د سمندري تودو اوبو بهير) شته والی دی، چې د اروپا د لويديځو برخو څخه تيريږي او د اروپا د دې برخې د هيوادونو اقليم د معتدله کيدو سبب کيږي.

د اروپا د لويې وچې اقليم په عمومي توګه په څلورو لويو اقليمي سيمو ويشل کيږي، چې عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- جنوبي سيمه (مديترانه يي)

په دغه برخه کې د اروپا د جنوب سميه شامله ده، چې د مديترانې د سمندرگي په غاړو کې موقعيت لري او مديترانه يي آب او هوا لري، مديترانه يي آب او هوا دوه ځانګړتياوې لري:

ـ ژمی يې معتدل او باراني وي.

ـ اوړی يې تود او وچ وي.

د دې سيمې رطوبت او لنده بل د لويديځې غاړې د هيوادونو په پرتله لږ دی او ډير اورښت يې د منې او ژمي په موسمونو کې وي.

ب- د اتلانتيک سمندر ګاونډۍ سيمې:

دې سيموکې د انګلستان او ايرلنډ هيوادونه شامل دي، چې د اتلانتيک سمندر په سيمه هم شهرت لري. د دې سيمې هوا په ژمي او اوړي کې معتدله او ملايمه ده او څرنګه چې نوموړې سيمه د اتلانتيک سمندر د بادونو په لوري کې پرته ده، نو ډير لنده بل لري، او د اروپا ډيره باراني سيمه ګڼل کيږي. څکه نو په ټولو موسمونو او په ځانګړې ډول په ژمي کې ډير باران اوري. دا سيمه د کال په زياترو وختونو کې د وريځ او لړو لړونکې وي.

د نباتاتو د ډولونو نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- مرکزي برخه وچه (بري):

په دې برخه کې مرکزي او ختيځه اروپا شامله ده. څرنګه چې په دې سيمه کې د هوا لنده بل لږدی، نو د اورې او ژمي د تودوخې په درجه کې يې ډير توپير شته. يعنې په اورې کې يې هوا ډيره توده او په ژمي کې ډيره سړه ده. دا سيمې د اتلانتيک د سمندر او د مديترانې له سمندرګي څخه د ليرېوالی او د لنده بل د لږوالي له امله قاره يي يا بري (وچه) اب و هوا لري. د اوربښت کچه يې لږه او هغه هم د اورې په فصل کې لږ باران پکې اوري.

د- شمالي برخه (قطبي):

په دې برخه کې روسيه او د اسکانديناويا ټاپووزمې زياته برخه شامله ده. آب او هوا يې له قطبي سيمې ته د نږديوالي په سبب ډيره سړه او وچه ده. په دې برخه کې واورې له باران څخه زياتې اوري او د زيات سوړوالي له امله سيندونه او سمندرګي د کال په اوږدوکې له ۵ تر ۸ مياشتو کنګل وي. په دې آب او هوا کې کله کله د اروپا شمالي، مرکزي او ختيځي برخې هم په کې شامليږي.

په عمومي توګه، د اروپا لندې برخې د لويديځې اروپا هيوادونه دي او زياتره د اطلس سمندر د نمجنو بادونو په لوري کې واقع شوي دي، نو ځکه په هغه سيمه کې ډير باران اوري. د اروپا وچې برخې هم د ختيځې او منځنۍ اروپا هيوادونه دي. لکه: د هنګري د هيواد په څيرچې د اطلس سمندر او د هغه د نمجنو بادونو څخه ډير لرې دی، نو له لږ لنده بل څخه برخمن دی او باران په دې هيوادونوکې له نورو برخو څخه ډير لږ دی، نو په ژمي کې ساړه او په اورې کې تاوده وي.

بادونه

منځنۍ او شمالي اروپا:

دا سيمې د لويديځو بادونو په لوري کې، چې د اطلس سمندر لخوا الوزي، واقع شوي دي. او په ژمي کې هم په دې سيمو کې قطبي ساړه بادونه لګيږي.

د مديترانې په حوزه کې د بادونو لوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیترانه يي اروپا:
دا سيمې د سړو او تودو بادونو په لوري کې واقع شوې دي، چې په اوړي کې تاوده او وچ بادونه د افريقا د لويې صحرا له لوري را لګيږي، اوپه ژمي کې ساړه بادونه، چې د الپ د غرونو له خوا را لګيږي، داسيمه اغيزمنوي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د اروپا اب او هوا توضيح کړي، همدارنګه دې ووايي چې لاندې هر يو له دغو هيوادونو څخه ډول اب او هوا لري؟

فنلنډ ( )
ایټالیا ( )
انګلستان( )
ايرلنډ ( )
ایسلنډ ( )

پوښتنې

۱- مدیترانه يي اب او هوا څه ځانګړتياوې لري؟
۲- د اتلانتيک سمندر ګاونډۍ سيمې څه ډول اب او هوا لري، شرحه يې کړئ؟
۳- د اروپا د شمالي سيمو د اب او هوا په هکله څه پوهيږئ، توضيح يې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه څه مو چې د تیرو لوستونو څخه زده کړي د قاره يي يا بري هوا د ځانګړتياوو په هکله يې معلومات وليکئ، اودليلونه راوړئ چې ولې منځنۍ او ختيځه اروپا دا ډول اب او هوا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۱-۳، داروپا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د لويې وچې د هېوادونو سياسي نقشه

اروپا د پخوانۍ نړۍ له دريو لويو وچو څخه ده، چې د شمالي نيمې کرې د شمالي عرض البلد د ۳۵ او ۸۰ درجو او د ختيځ طول البلد د ٦۰ درجو او د لويديځ طول البلد د ۲۵ درجو ترمنځ موقعيت لري. ختيځه ليرې نقطه يې د اورال غرونه د اورال سيند، لويديځه ليرې نقطه يې ايسلينډ لويديځه برخه، شمالي ليرې نقطه يې د ناروې د هېواد شمالي برخه او جنوبي ليرې نقطه يې د کريت ټاپو دی. اوږدوالی يې له شمال څخه تر جنوب پورې ٦٤۰۰ کيلومتره او سور يې له ختيځه تر لويديځه پورې ٤٨۰۰ کيلومتره دی.

پولې (سرحدونه):

اروپا له دريو خواووڅخه د نړۍ د لويو اوبو په واسطه را چاپيره شوې او د آسيا د لويې وچې په پرتله کوچنۍ ټاپو وزمه ده، چې د شمال لخوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب لخوا د مديترانې په سمندرګي، تورسمندرګي، کسپين سمندرګي او ختيځ لخوا د آسيا په لويې وچې پورې، چې د اورال سيند او اورال غر دا دواړه وچې سره بيلوي، نښتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځرنګه کولای شو د اروپا د لويې وچې سياسي واحدونه سره وويشو؟
- نقشې ته ځير شئ او د اروپا سياسي واحدونه وښياست؟

د اروپا د لويې وچې دسياسي واحدونو شمير ٤٤ هيوادونو ته رسيږي. له هغو څخه ۹ هيوادونه يې په وچه کې پراته دي او اوبوته لارنه لري.

لکه د سويس، لوکزمبورک، سلونيا، صربستان، مقدونيه، اتريش، هنګري، سلواک، چک او داسc نور هيوادونه. همدارنګه په دc لويه وچه کې د خاورې د پراخوالي له پلوه ۹ کوچني هيوادونه، لکه: لوکزامبورک، مالتا، نختن شين، اندرو، مونتيګر، سلونيبا، سان مورينو، موناکو، واتيکان او داسې نور هم شته.

هغه اروپايي هېوادونه چې سمندر ته لار نه لري

(د مطالعې لپاره اضافي معلومات)

د اروپا اتحاديه

دا اتحاديه په ۱۹۵۷ م کال کې منځته راغله، چې په لومړيو کې يې بلجيم، لويديځ المان، هالند، لوکزامبورک، فرانسه او د ايټاليې هيوادونه يې غړي وو، خو اوس ۲۷ غړي لري.

د دې اتحاديې د منځته راتللو هدف (موخه) عبارت ده له:

_ د ګډون کوونکو هيوادونو ترمنځ د مالي او اقتصادي مرستو لازياته پراختيا.
_ په دفاعي او بهرنيو چاروکې د ګډ سياست منځته راوړل.
_ د ګډون کوونکو هيوادونو دننه په عدلي چاروکې مرستې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۹ م کال کې د غړیو هیوادونو ترمنځ په راکړه ورکړه او بانکي معاملو کې اروپایي پولي واحد یورو رواج شوه. د اروپا سیاسي واحدونه کولای شو په لاندې ډول وویشو.

- د شمالي اروپا هیوادونه، لکه: سویډن، ناروې، فینلنډ، ایسلینډ او ډنمارک.
- د جنوبي اروپا هیوادونه، لکه: ایټالیا، یونان، اسپانیه، پرتګال او نور.
- د ختیځې اروپا هیوادونه، لکه: روسیه، سپینه روسیه، اوکراین او نور.
- د لویدیځې اروپا هیوادونه، لکه: المان، فرانسه، انګلستان، هالنډ، بلجیم او نور.
- د منځنۍ اروپا هیوادونه، لکه: اتریش، چک، پولینډ، او نور.

د اروپا لویې وچې په دې برخه کې د هیوادونو ترمنځ ګمرکي پولې نشته او سیاسي اړیکې د یوه تړون له لارې، چې د اروپا اتحادیه یې بولي، سرته رسیږي.

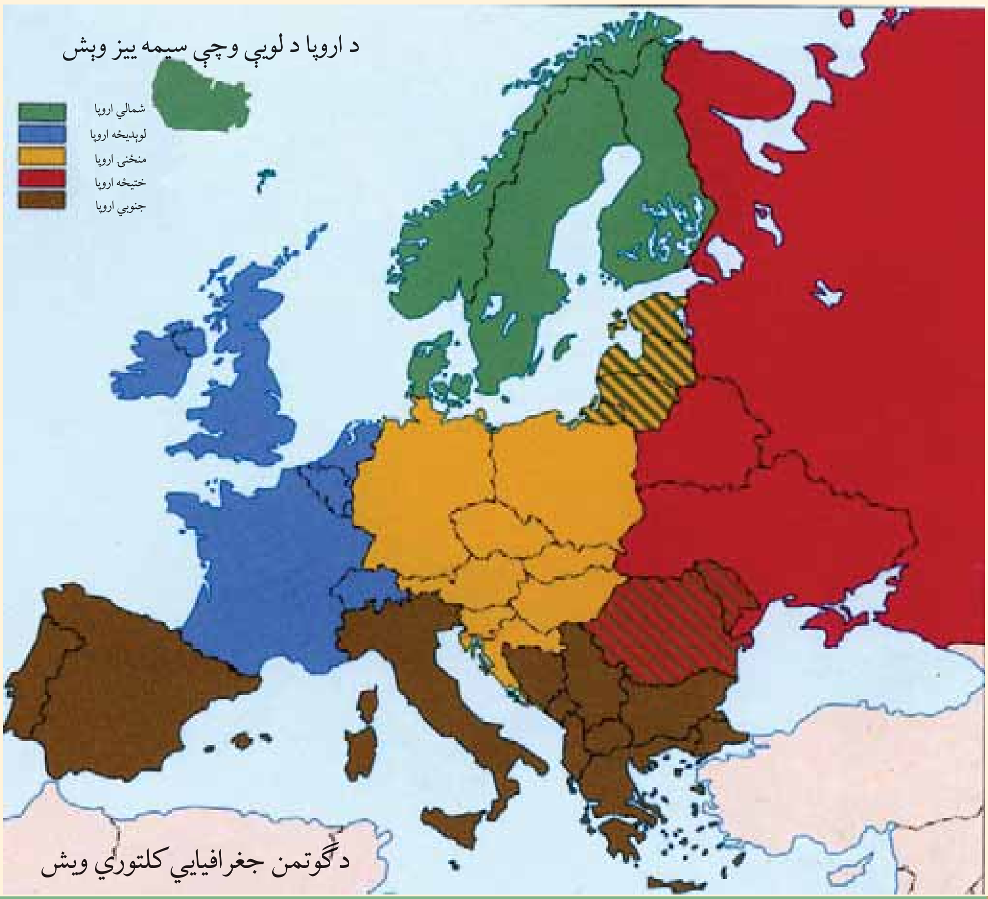

د اروپا د لویې وچې سیمه ییز وېش

دګوتمن جغرافیایي کلتوري ویش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لوست په مهمو ټکو بحث وکړي او د بحث پایلې دې ټولګي والوته وړاندې کړي.

پوښتنې

د لوست د متن څخه په ګټې اخیستنې سره لاندې پوښتنې بشپړې کړئ.

۱- اروپا د .... له ....لویو وچو څخه ده؟

۲- اروپا د شمالي عرض البلد د .... او د................ درجو ترمنځ پرته ده؟

۳- د اروپا ختیځه لیرې نقطه........... لویدیځه لیرې نقطه یې............ شمالي لیرې نقطه یې............ او جنوبي لیرې نقطه یې .... ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا سیاسي نقشه رسمه کړئ اوپه هغې کې د هیوادونو او د هغو د پلازمینو نومونه ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

۱ - ۴ ، د اروپا د بشري جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

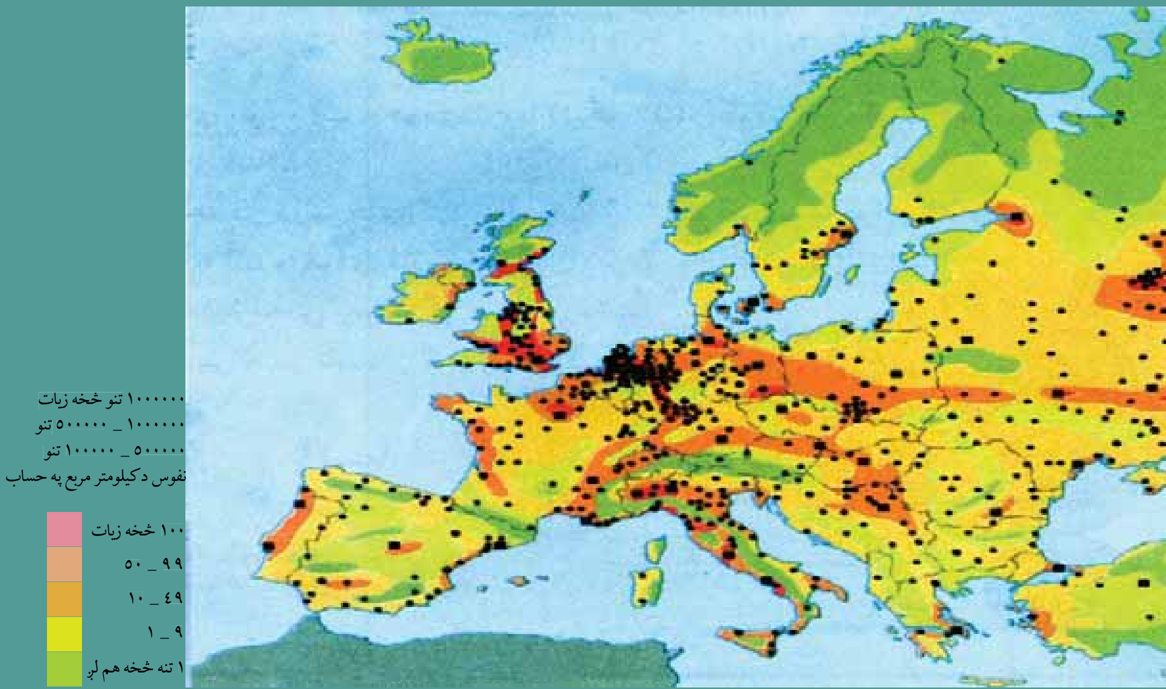

په اروپاکې د نفوسو د ويش نقشه

د اروپا په لويه وچه کې د طبيعي ښو شرايطو، يعنې پراخو شړ ځايونو، د اوبو ډکو سيندونو، معتدل اقليم او پوره اوربښت د شتوالي له امله د صنعت او پوهې پراختيا، د اقتصادي فعاليتونو او کارونو امکانات ښه برابر شوي دي، نو په همدې دليل د اروپا په زياترو برخوکې زيات وګړی ميشته شوي دي خوبياهم د اميشته کيدل د اروپا د لويې وچې په ټولو برخوکې يو ډول نه دي.

د اروپا په شمالي سيمو لکه روسيه کې د هوا د زيات سوړوالي له امله لږ وګړي ژوند کوي. په داسې حال کې چې د مديترانې د سمندرګې او همدارنګه منځنۍ او لويديځه اروپاکې ډير خلک ژوند کوي.

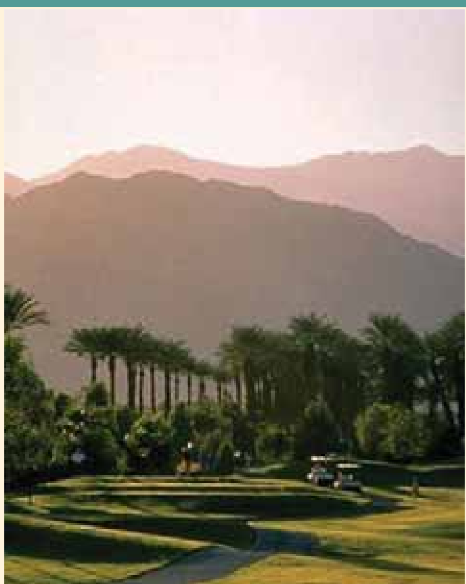

په اروپاکې د لږ نفوس سيمې انځور

د اروپا زياتره خلک په کومو سيموکې ميشته شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپا کې د لندن د نفوسو ډک ښار

دي؟ او ولې؟

۱- د اروپا له وګړو ډکې برخې د مهمو سيندونو پرغاړو، د صنعتي مرکزونو په شاوخوا او کرنيزو ښو ځمکو کې ليدل کيږي.

۲- سره له دې چې د اروپا لويه وچه د نړۍ د ډيرو نفوسو لرونکو لويو وچو څخه ده، خو د نفوسو وده يې لږه ده، ځکه چې ډيرې کورنۍ، په ځانګړي ډول په صنعتي هيوادونو کې د زياتو اولادونو د درلودلو سره مينه نه لري، نو ځکه په اروپايي ځينو هيوادونو، لکه: المان او ايټاليا کې د نفوسو وده په ډيرې چټکۍ سره مخ په کميدو ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو ډلې

د اروپا د خلکو ډېره ستره ډله روسان دي، چې د اروپا د خلکو لويه ټولنه جوړه وي. له روسانو څخه وروسته په اروپا کې د خلکو بله لويه او مهمه ډله جرمنان دي، چې زياتره په منځنۍ اروپا (المان، اتريش او سويس) کې استوګنه لري او وروسته بيا په ترتيب سره لاتين، فرانسوي او انګلوساکسون ډلې دي چې هره يوه يې د اروپا د خلکو زياته برخه جوړوي.

روسی څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمنی ځېره

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر لارښوونې لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نفوسو د ویش او د خلکو د ډلو په هکله بحث او خبرې وکړي او پایله دې د ډلې استازی ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د سم ځواب په مخ کې د (س) توری او د ناسم ځواب په مخ کې د (ن) توری ولیکئ.

۱- د اروپا د وګړو زیاته برخه د سیندونو په غاړو، صنعتي مرکزونو او کرنیزو برخو کې استوګنه کوي.
(   )

۲- د اروپا په ټولو برخو کې د خلکو استوګنه، د طبیعي ښو شرایطو، له اوبو ځخه د ډکو سیندونو، معتدل اقلیم د صنعت او علم د پراختیا له امله یو شانته ده. (   )

۳- د اروپا د لویې وچې د خلکو مهمه او لویه ډله روسان دي. (   )

له ټولګي ځخه بهر فعالیت

د اروپا د لویې وچې د لیکنې پرته نقشه رسم کړئ او په هغې کې د وګړو ویش او ګڼوالی په ځانګړي رنګ سره وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

د اروپا د لويې وچې د ژبې او نژاد په هکله څه پوهيږئ؟

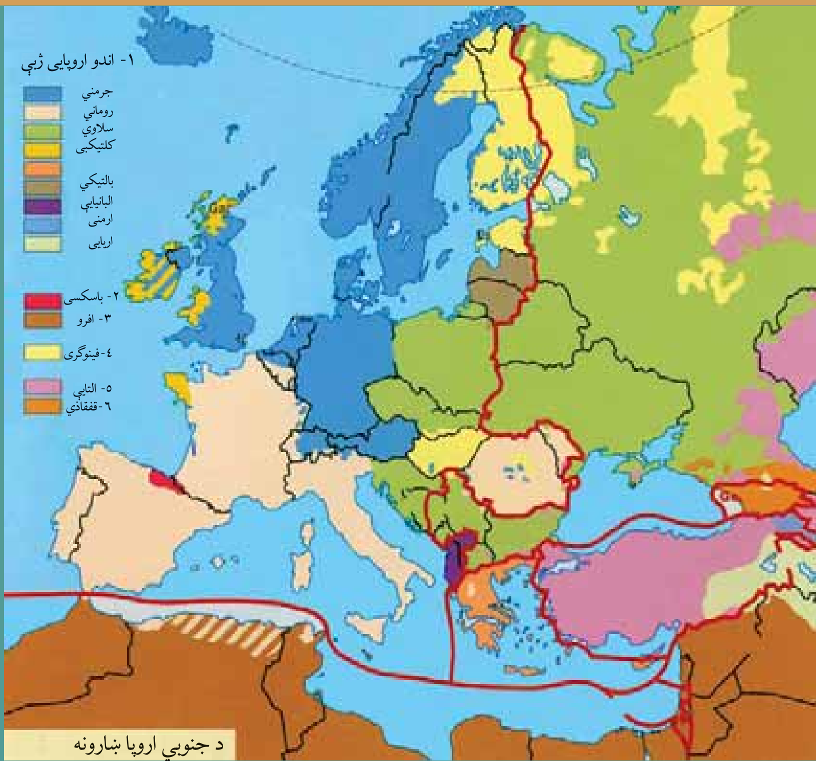

ايا پوهيږئ چې د اروپا خلك له کوم نژاد څخه دي؟

د اروپا د لويې وچې د وګړو ډېره برخه سپين پوټکي جوړوي. سپين نژاد په دې لاندې دريولويو ډلو ويشل کيږي:

۱- جنوبي قومونه:

جنوبي قومونه له يوناني يا لاتيني څخه عبارت دي، چې د خيرې رنګ يې غنم رنګه دی. دا قومونه د ايټاليا په جنوب لويديځ کې د بالکان په ټاپو وزمې، هسپانيې، پرتګال او بلجيم په هيوادونوکې استوګن دي.

۲- جرمني قومونه:

دا قومونه زياتره په منځنۍ او شمال لويديځه اروپاکې استوګن دي او په انګلستان کې انګلوساکسون په بلجيم کې فلامند اوسيږي، هالنډيان، المانيان، سويډنيان، ناروېژيان، ډنمارکيان او د سويسيانو يوه برخه هم له دې جملې څخه ګڼل کيږي.

۳- ختيځ قومونه يا سلاويان:

دا قومونه زياتره سپين رنګ او طلايي ويښتان لري او زياتره په ختيځه اروپاکې استوګنه کوي چې د پولينډيانو، چکيانو، سلواکيانو، صربيانو او کرواتيانو (پخوانی يوګوسلاويا) څخه عبارت دي، چې زياتره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځې اروپا اوسیدونکي دي. دا خلك د هنګري خاورې له شمال څخه جنوب ته تیرشوي او منځنۍ اروپا ته یې لاره موندلې ده. له پورتنیو درې ګونو قومونو سربیره چې ورځنۍ یادونه وشوه کوچني پخواني قومونه هم شته، چې له هغو څخه ایبریان د اروپا په غرنیو سیمو، سلتیان په ایرلینډ، سکاټلنډ او په بریتانیا کې او د یهودیانو ډلې په روسیې او پولینډ کې دي.

ژبې

د اروپا د خلکو د ژبو اصلي ښاخ کومه ژبه تشکیلوي؟

په اروپا کې په بیلابیلو ژبو خبرې کیږي او د دې ژبو ډولونه دومره زیات دي، چې د یو ځانګړي نژاد یا ډلې د خلکو هره برخه هم په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي. د اروپا د خلکو ژبې د ژبنۍ ریښې له پلوه په عمومي توګه په درې برخو ویشل کیږي: ځینې ژبې یې لکه ایتالیایي او اسپانوي لاتینه ریښه لري، ځینې لکه: الماني او انګلیسي جرمني ریښه او ځینې نورې لکه روسي او پولنډي سلاوي ریښه لري.

د اروپایي ټولنې زیات وګړي، چې په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي هغه روسان دي. البته ځینې مذهبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړه کي او اقليتونه لکه مسلمانان او يهوديان او ځينې نژادي لړه کي هم د هغو هيوادونو، چې په کې اوسيږي په مروجو او دوديزو ژبو خبرې کوي.

اضافي معلومات:

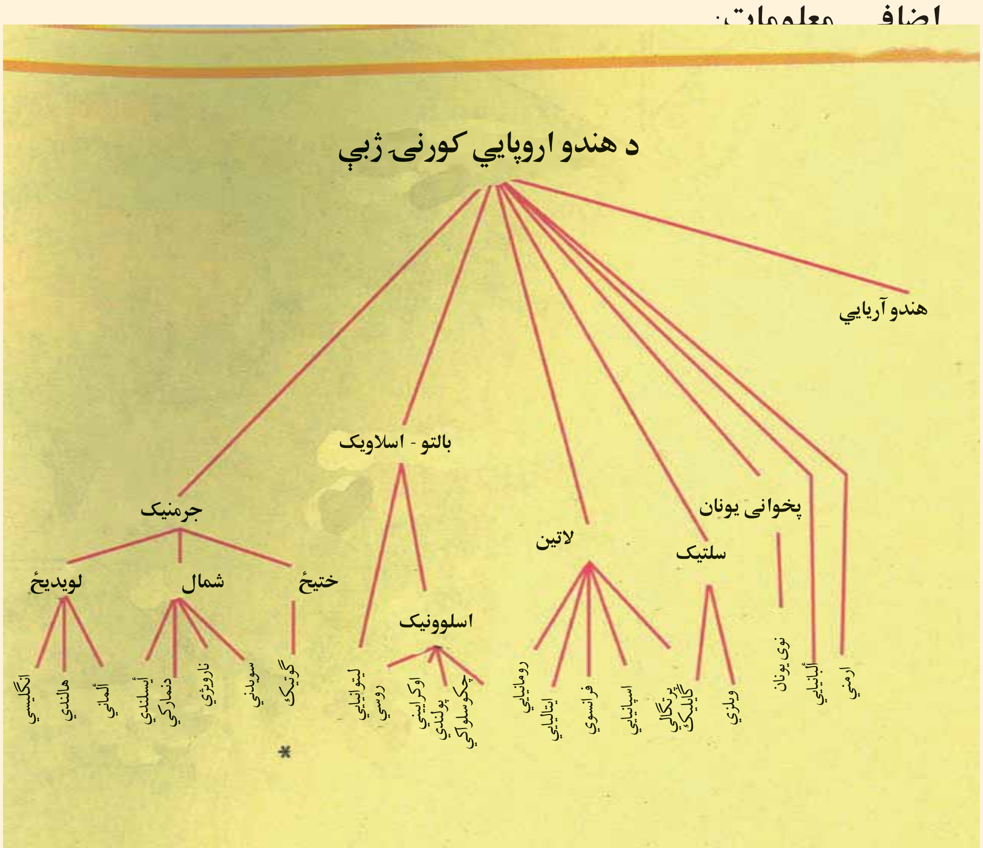

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې وکړي.

۱- نژاد په اروپا کې ۲- ژبې په اروپا کې

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ.

۱- اروپايان له کوم نژاد څخه دي؟

الف، توريپوستکي ب، ژېړ پوستکي ج، سپين پوستکي د، سره پوستکي

۲- د جنوبي اروپا د خلکو نژادي ځانګړتياوې کومې دي؟

الف: سپين رنګي ب: طلايي ويښتان ج: غنم رنګه د: ګڼګوتي ويښتان

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- سلاويان زياتره په کومو اروپايي هيوادونو کې استوګنه کوي.

۲- د اروپايي خلکو د ژبو د مهمو ريښو نوم واخلئ. ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

په لاندې جدول کې د هيوادونو نومونه د ورکړشوي متن څخه په ګټې اخيستنې او اړوندو استوګنو قومونو ته په راولړئ، په خپلو کتابچو کې يې ثبت کړئ.

جنوبي قومونه	جرمني قومونه	ختيځ قومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يولسم لوست

د اروپا د دين او مذهب په هكله څه پوهيږئ؟

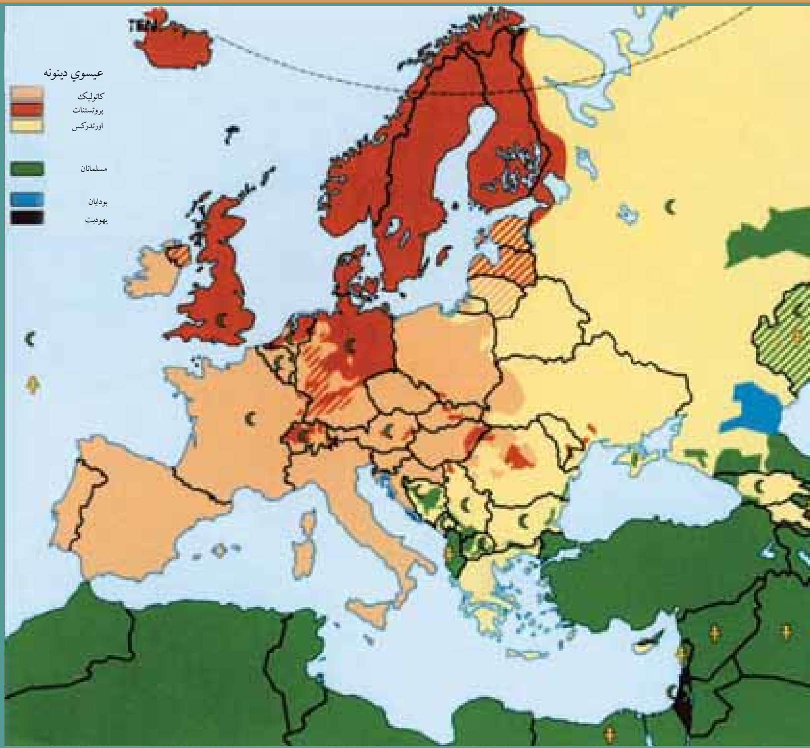

په اروپاكې د بېلا بېلو دينونو نقشه

د اروپا زياتره خلك (د اروپايي تركيې، د روسيې د يو شمير وګړو او دبالكان د ټاپووزمې د هيوادونو په ځانګړې ډول له پخوانی يوګوسلاوی څخه پرته) د عيسوي دين پيروان دي. چې حضرت عيسي (ع) خپل پيغمبر ګڼي، د دوی په ګمان عيسوي دين په دريو لويو نورو مذهبونو ويشل شوې دی، چې هغه دادي:

۱- كاتوليک (Catholic)

د عيسويت ددين د پيروانو زياته برخه كاتوليكان جوړوي. د دې مذهب لاربنود او مشر يې لوی پاپ دی. دا مذهب په لومړی درجه زياتره د اروپا په لويديځ او جنوب يعنی د بلجيم، فرانسې، په لاتينو قومونو كې اسپانيې، پرتګال او په ځانګړې دول ايټاليې كې او همدارنګه په دوهمه درجه د اتريش، لهستان(پولينډ) مجارستان، چک او سلواک د خلكو په منځ كې رواج لري. د نړۍ د كاتوليكانو د لارښود هستوګنځی د ايټاليا د هيواد په پلازمينه دروم په ښاركې دی، چې واتيكان نوميږي.

۲- پروتيستانت (Protestant):

د پروتستانت مذهب د كاتوليک له مذهب څخه وروسته ډير زيات اهميت لري. پروتستانت د حضرت عيسي (ع) څخه د زده كړو د پيروی له پلوه د دوی په نظر د كاتوليكانو سره اختلاف لري. هغوی د مارتين لوتر په نامه د يوه الماني پخواني روحاني مشر د لارښوونو پيروي كوي. په اروپا كې د جرمني قومونو د پروتستانت د مذهب زيات شمير پيروان جوړوي. دا مذهب په سويډن، ناروې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنمارک، انګلستان، هالنډ، المان او اتریش هیوادونو او د سویس د هیواد په یوه برخه کې ډېر رواج لري.

د بالکان په ټاپو وزمه کې یو جومات

۳- د ارتوډوکس مذهب (Orthodox):

د اروپا د لویې وچې دریم مهم مذهب دی چې زیاتره په ختیځې او جنوب ختیځې اروپاکې رواج لري د روسیې، رومانیې، یونان او بلغاریې د هیوادونو او په عمومي توګه د سلاو د نژاد زیاتره وګړي د هغه پیروان دي.(د یادونې وړ ده چې خدای (ج) ته یوازینی بشپړ دین د اسلام دین دی او بس). پرعیسوي دین سربیره مسلمانان هم په ټوله اروپاکې تیت او خپاره شوي دي چې ډېر شمیر یې د بالکان په ټاپو وزمې البانیې، بوسني او هرزګونې، بلغاریې او اروپایي ترکیې کې استوګنه لري. په دې هیوادونو کې لرغوني او له برم څخه ډک جوماتونه شته دي. همدارنګه د اروپا په بیلابیلو هیوادونو، په ځانګړي ډول روسیې او پولینډ کې یو شمیر یهودیان هم ژوند کوي.

په واتیکان کې د سن پتر شاهي ماڼۍ یا کلیسا

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د اروپا د دینونو په نقشه کې د بیلابیلو دینونو او مذهبونو ساحې معلومې او په نښه کړي.

پوښتنې

۱- د عیسوي دین ځانګړې ولیکئ.

۲- د کاتولیک مذهب زیاتره د اروپا په کومو برخو کې رواج لري؟

۳- پروتستانت د کوم سرې پیروان دي او هغه د کوم ځای و؟

۴- د اروپا د کومې برخې خلک د ارتودوکس پر مذهب عقیده لري؟

۵- مسلمانان زیاتره د اروپا په کومو برخو کې استوګنه لري؟

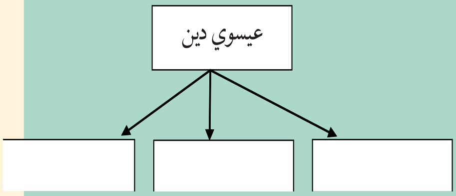

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د اروپا له لیکنې پرته نقشه کاپي او یا انځور کړي، د مذهبونو مروجه ځایونه دې په نښه کړي او د جغرافیې په راتلونکی لوست کې دې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۱ - ۵ ، د اروپا د اقتصادي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

په اروپا کې پرمختللې کرنه

ولې د اروپا اقتصاد پرمختللی دی؟

اروپا د صنعتي لويو سيمو څخه يوه ده او ډېر پرمختللی اقتصاد لري. دا لويه وچه د ځمکې لاندې زېرمې، لکه د ډبرو سکارو او نفت (د شمال په سمندرګي) کې لري. خو دا زېرمې نشي کولای د دې لويې وچې د لويو صنايعو اړتياوې پوره کړي، نو ځکه د خپلوصنايعو دکار د دوام لپاره د نړۍ د نورو هيوادونو کاني لومړنيو موادوته اړتيا لري او د دې توکو واردوونکې ده. نن ورځ اروپا له نوي پوهنې او تخنيک څخه په ګټې اخستنې سره توانيدلې ده چې لويه صنعتي سيمه و اوسي. د المان، انګلستان او فرانسې د هيوادونو صنعتي توکي ټولې نړۍ ته صادريږي.

کرنه او مالداري:

د اروپا لويې وچې د معتدله آب او هوا او پوره اورښت د لرلو له امله د کرنې او مالدارۍ د ودې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړې دي. کرنه څه ناڅه په ټوله اروپا کې رواج لري او د عصري ماشين الاتو او علمي لاروچارو په کارولوسره ترسره کيږي. سره له دې هم د دې لويې وچې هيوادونه خپل د اړتيا وړ خوراکي توکو $\frac{1}{5}$ برخه برابروي، خو د هالنډ هيواد دخپلو کورنيو اړتياوو له پوره کولوسره سره يوه اندازه خواړه بهرته هم استوي. په دې هيواد کې کرنه او مالداري په علمي طريقه ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي، د لبنیاتو او دغوښو د محصولاتو تولید په کې هم زیات دی او د دې محصولاتو زیاته برخه بهرته لیږي.

په اروپا کې د کرنې او مالدارۍ فعالیتونه

(الف)

(ب)

(ج)

په اروپا کې غوره کرنیزې برخې دادي:

۱- د مدیترانې د سمندرګې شاوخوا سیمې
۲ - د لویدیځې اروپا برخې
۳- د ختیځې اروپا برخې

د اروپا په جنوب کې مدیترانه یي اقلیم د دې سبب شوی چې په دې سیمه کې غلو او دانو، لکه غنمو، جوارو، اوربشو، وریجو او صنعتي نباتاتو، همدارنګه میوو، لکه بادامو، لیمو، زیتونو او انارو کرلو ته زمینه برابره شي اوپه خړ ځایونو کې یې د حیواناتو لکه وزو او پسونو روزنه ترسره کیږي.

لویدیځه اروپا طبیعي حاصل خیزه ځمکې لري، چې د کرنې ترڅنګ په کې د حیواناتو روزنې هم ښه پرمختیا کړیده. غوره کرنیزه محصولات یې، غنم، اوربشې، جوار، چغندر او کچالو دي. د بلجیم، هالنډ، جرمني او ډنمارك هیوادونو حیواني فارمونه زیاته اندازه لبنیات، لکه شیدې، کوچ او پنیر تولیدوي او له غوره صادراتي توکو څخه یې شمیرل کیږي. ختیځه اروپا هم طبیعي حاصل خیزې ځمکې لري، او ډیر غوره محصولات یې غنم، اوربشې، جوار او کتان دي. د دې ځمکو زیاته برخه په روسیه کې پرته ده او د غرونو لمنو د حیواناتو د روزنې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړې دي.

اوبه هم د اروپایانو لپاره د خوراکي توکو د تولید یوه سرچینه شمیرل کیږي، او د کبانو د ښکار صنعت پکې ښه پرمختګ کړی دی. د کبانو نیول د اروپایانو مهمه بوختیا ده. ناروې او ایسلینډ هغه هیوادونه دي چې د هغو اقتصاد د کبانو پر صنعت ولاړ دی، اوپه دې برخه کې په نړۍ کې لومړی مقام لري.

د اروپا اقتصادي مصوره نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپاکې د کب نیونې شغل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، د لاندې موضوعاتو په هکله دې بحث وکړي او پایلې دې يې ټولګیوالو ته وړاندې کړي:

۱ـ د مدیترانې د شاوخوا کرنیزې برخې
۲ـ د لویدیځې اروپا کرنیزې برخې
۳ـ د اروپا ختیځې کرنیزې برخې

پوښتنې

۱ـ د دریو اروپایي هیوادونو نومونه واخلئ چې د صنعتي توکو صادروونکي دي.
۲ـ د اروپا کرنه ولې پرمختللې ده؟
۳ـ د اروپا د کرنیزو برخو نومونه واخلئ؟
٤ـ کوم اروپایي هیوادونه په نړۍ کې د کب نیولو په صنعت کې لومړی مقام لري؟
٥ـ اروپایان د خپلو صنایعو د دوام لپاره کومو منابعو ته اړتیا لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یوه اروپایي صنعتي هیواد په هکله، چې پرمختللی اقتصاد لري یو مطلب برابر او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟

په شمال سمندرګي کې د نفتو راایستنې عملیه

ولې اروپا د صنعتي اومو توکو واردوونکې ده؟

الف- کانونه:

د اروپا د ځمکې لاندې زیرمې دومره شتمنې نه دي، او دا حالت د اروپایي هیوادونو له خوا د دریمې نړۍ د هیوادونو د استعمار او ښکیلاک یو عامل و. اروپایي هیوادونو پخوا د خپلو اړتیاوو د لرې کولو لپاره د نورو لویو وچو مستعمره کولو ته مخه کوله، او همدارنګه د اروپا د لویې وچې پرمختیا د نورو هیوادونو، له هغې ډلې د آسیایي او افریقایي هیوادونو د زیرمو د لوټولو څخه پرته ناشونې وه.

نفت د اروپا په ځینو برخو کې شته دي، خو د شمال سمندرګي د نفتي زیرمو د کشف څخه دمخه یې اندازه ډېره لږه وه، چې د صنایعو په پراختیا اویه ځانګړې ډول د نقلیه وسیلو څخه په ډېرې ګټې اخیستنې سره نشي کولای د دې هیوادونو اړتیاوې پوره کړې. د لویدیځې اروپا د هیوادونو ډېره پاملرنه د شمال سمندرګي د نفت او ګاز زیرموته ده. چې اوس د انګلستان او د سیمې د ځینو نورو هیوادونو اړتیاوې تر یوه حده پوره کوي. اروپا د اوسپنې او ډبرو سکرو د کانونو له پلوه شتمنه ده او د انګلستان، روسیې، فرانسې، بلجیم، المان او پولینډ هیوادونه د نوموړو کانونو غوره تولیدوونکي دي.اوسپنه د سویډن له شمالي برخې څخه د بیړیو په وسیله د اروپا صنعتي سیموته وړل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- صنایع:

د اروپا د صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟

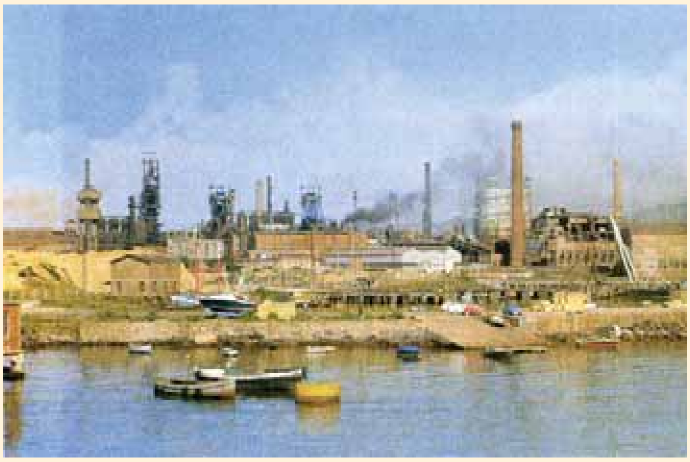

د ایټالیا د پولادو صنایع

۱- لاسي صنایع

له صنعتي انقلاب څخه د مخه د اروپا صنایع لاسي او کارګاهي وي چې کولای شو په ایټالیې کې د ښیښې جوړولو، په اسپانیې کې د چاقوګانو او تورو جوړولو، په سویس کې د ساعت جوړولو، په هالنډ کې د چیني لوښو جوړولو او په ایرلینډ کې د کتاني ټوکرانو د اوبدلو یادونه وکړو.

۲- ماشیني صنایع

اروپا د ډېرو سکرو د زیرمو او د ښه حمل او نقل په درلودلو سره په نړۍ کې لویه صنعتي سیمه ده. د اروپا درنې صنایع او لویې صنعتي کارخانې د کانونو ترڅنګ جوړې شوي دي. همدارنګه د اروپا صنعتي لوي ښارونه او بندرونه هم د سمندرونو او سیندونو په غاړو منځته راغلي دي، ځکه د بندرونو له لیارې د اومو موادو او تولیدي توکو وړل او راوړل ډېر ارزانه سرته رسیږي. د اروپا له مهمو بندرونو څخه یو هم د امستردام د بېړیو چلولو د کانال په غاړه د شمال سمندرګي په ساحل کې د روتردام په نوم بندر دی. او د اروپا بل صنعتي لوی بندر د ایټالیا په هیواد کې د جینوا بندر دی.

د اروپا مهم صنایع د فلزاتو ویلې کول، الکترونیکي سامان آلات د ماشیني وسایلو تولید، بیړۍ جوړول، موټر جوړول او داسې نوري دي.

د سویډن د کاغذ جوړونې صنعت

ج- توریزم:

د اروپا په اقتصاد کې د توریزم صنعت هم د ارزښت وړدی. په اروپا کې توریزم د ډېرو تاریخي او کلتوري مرکزونو، لکه موزیمونو، کلیساوو، پوهنتونونو او د اروپایي هیوادونو د طبیعي ښوسیمو د شته والي له امله له یوه هیواد څخه بل هیواد ته د سفرونو آسانتیاوو په اروپا کې سیاحت او ګرځندوی ته وده ورکړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا جنوبي غاړې د مديترانې د سمندرګي ترڅنګ چې د لمريزې اروپا په نوم شهرت لري. د اروپا د نورو سيمو وګړي ځان ته رابولي. د الپ غرونه د غروختونکو او د ژمنيو لوبو لپاره له ليرې او نږدې هيوادونو څخه زيات مينه وال لري. د اوبو سپورتونه، په ځينو اروپايي هيوادونوکې د جشنونو مراسم،قصرونه، تاريخي او د معمارۍ هنري آثار د اروپا د توريزم نورې ساحې شميرل کيږي.

د يادونې وړ ده چې د اروپا زياتره وګړي، په ځانګړي ډول پرمختللي هيوادونه د سوداګرۍ، بانکدارۍ او داسې نورو کارونو په خدمتونو بوخت دي، او د هغو فيصدي د کرنې او صنايعو په برخه کې لږه ده، چې داپه خپله په اروپا کې د اقتصاد د زيات پرمختګ ښرګندوی ده.

د فرانسې د ايفل د برج تصوير

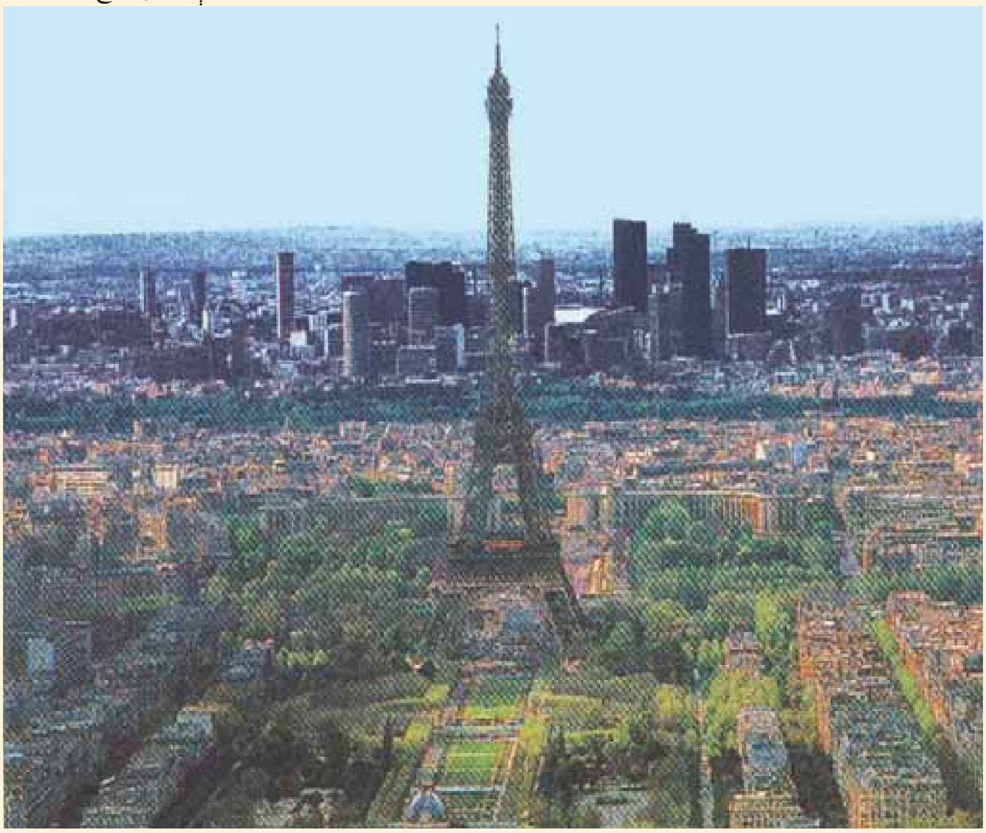

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا توریستي ځایونه

الف: د تایمز د سیند په غاړه د بیګ بن د ساعت برج

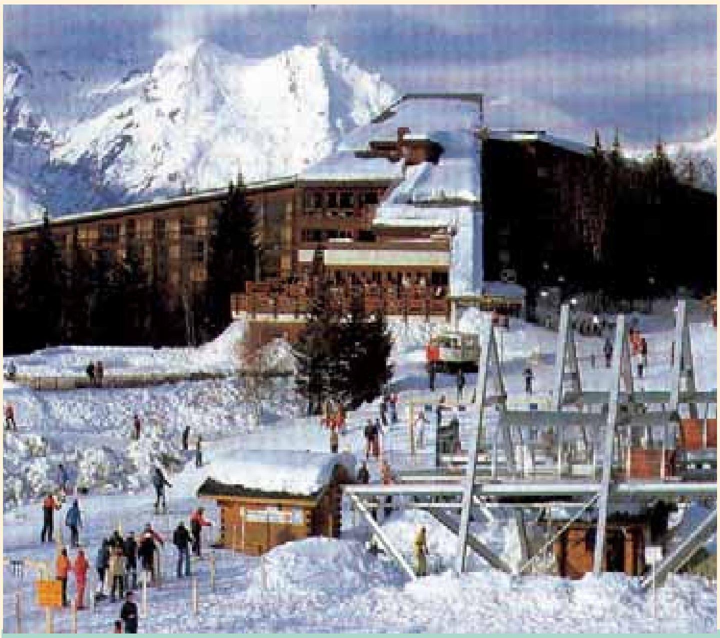

ب: د الپ په غرو کې سپورتي لوبې

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې اترې وکړي، او د بحث پایله دې ټولګیوالو ته ووايي.

الف: د اروپا کانونه

ب : د اروپا صنایع

ج : د اروپا توریزم

پوښتنې

۱ـ د اروپا د سپکو یا لاسي صنایعو تولیدات کوم دي؟ نمونه یې وواياست؟

۲ـ د اروپا صنعتي مرکزونه زیاتره چیرې جوړ شوي دي؟ او ولې؟

۳ـ د اروپا درنې صنایع کومې دي؟ لیست یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا له بې لیکنې نقشه رسم یا کاپي کړئ او د اروپا د مهمو صنعتي هیوادونو نومونه په ټاکلو ځایونو کې ولیکئ، او د جغرافیې په راتلونکي لوست کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورلسم لوست

۱ - ۲ ، د اروپا د لويې وچې د ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟

د اروپا د چټکو ګرېنو شبکه

پخوا خلکو د مسافرينو او مالونو د وړلو او راوړلو لپاره د ترانسپورت له کوم ډول څخه ګټه اخيستله؟

ترانسپورت Transports:

له يوځای څخه بل ځای ته د سوداګرۍ د مالونو او انسانانو له وړلو او راوړلو څخه عبارت دی، چې دا عمل د ريل، موټر، بېړۍ، الوتکې او پايپ لين په وسيله ترسره کيږي.

وړل او راوړل (حمل و نقل) په بيلابيلو لارو چارو سرته رسيږي چې په لنډ ډول يې مطالعه کوو.

الف- سړک يا لويه لار:

په اروپا کې د ښو سړکونو او لويولارو جوړول په لومړي پړاو کې د نظامي او سوداګريزو اړتياوو د پوره کولو لپاره منځته راغلل. د روم امپراتوري خپلو لښکرو د چټک حرکت او ليږدونې لپاره د سړکونو لومړني جوړوونکې وه. ناپليون او هيټلر هم د همدغې موخې لپاره سړکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړل. په ورستيو کلونو کې د زياتو موټرونو توليد هم د سړکونو د جوړونې سبب شو. اوس کولای شو د هالنډ په شمال کې له امستردام څخه تر جنوب د ايټاليې پورې د لويو نښلوونکو سړکونو له لیارې لاړشو. له غرنيو سيمو څخه د تیریدو لپاره تونلونه جوړ شوي دي، چې ډير مهم تونل يې د مونټ بلان (Month Blaine Tuneles) په نوم دی، چې ۱۲ کيلومتره اوږد والی لري او فرانسه او ايټاليه سره نښلوي. د دوهمې نړيوالې جگړې څخه وروسته د گرنديو موټرو شمير مخ په زياتيدو دی لکه، د بيلگې په توگه په سويډن کې د هرو څلورو تنو لپاره يو موټر شته دی، خو د ختيځې اروپا په هيوادونو کې د گرنديو موټرو شمير ډير لږ دی. د ډنمارک او هالنډ په هيوادونو کې د بايسکلونو لپاره هم ځانگړې لارې جوړې شوې دي.

ب- د اوسپنې لارې:

د اوسپنو د لارو (د ريل کرښې) جوړونه له اروپا څخه پيل شوې ده. په ۱۸۰۴ م کال کې لومړنی د بړاس لکوموتيف د انگلستان په ويلز کې د موټرونو او مسافرينو د وړلو لپاره پکار واچول شو.

لومړنۍ د اوسپنو لاره په ۱۸۲۵ م کال کې د ستوکټن (Stockton) او درلينگتون (Darlington) د ښارونو ترمنځ د عمومي وړلو او راوړلو لپاره جوړه شوه او بيا ورو ورو د اوسپنې کرښې په اروپا کې پراختيا وموندله. اوس دا لويه وچه له نړۍ د گڼه گوڼې څخه ډکې لارې لري. د اروپا د چټکو ريلونو کرښې د ډيرو چټکو او هوسا ريلونو څخه گټه اخلي. دا کرښې د اروپا لوی ښارونه سره نښلوي. نن ورځ د اوسپنو لارو د اروپا په دننه کې د مسافرينو او مالونو په وړلو او راوړلو کې مهم رول لوبوي.

د ټولگي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظيم شي، او هره ډله دې د لويې لارې يا سړک او د ريل کرښو په هکله له يوبل سره سلامشوره وکړي او پايلې دې د ډلې د استازي په وسيله خپلو ټولگيوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱_ ترانسپورت تعريف کړئ؟
۲_ ولی روميانو د سړکونو پراختيا ته ځانگړې پاملرنه درلوده؟
۳_ لومړی ځل ريل چيرې او د کومې موخې لپاره په کار واچول شو؟
٤_ د اوسپنو لومړنۍ کرښې د اروپاکوم ښارونه سره نښلولي وو؟
٥_ د اوسپنو له کرښو څخه زياتره د کومو موخو لپاره گټه اخيستل کيږي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

د اروپا د لويې وچې په اقتصادي پرمختگ کې داوسپنو د کرښو د رول په هکله مطلب وليکئ او خپلو ټولگيوالوته يې وړاندې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

هوايي کرښې:

د اروپا هوايي ډګر

آيا پوهيږئ چې د انرژۍ له پلوه په نړۍ کې د ډېر لګښت لرونکی ټرانسپورټ کوم دی؟

په ۱۸ م پيړۍ کې په فرانسه کې هواته د لومړني بالون په الوتلو سره د هوايي چلند تاريخ پيل شو. په ۱۹۱۹ م کال کې د سوداګرۍ لومړنۍ هوايي کرښه په هالنډ کې منځته راغله. هوايي کرښې د اروپا لوي ښارونه او بهرني هيوادونه سره نښلوي او د مسافرينو او دهغوی د سوداګرۍ شيانو د وړلو لپاره چې درانه نه وي او ارزښت يې زيات وي، ګټه اخيستل کيږي.

د اوبو لارې:

آيا پوهيږئ چې په نړۍ کې ډيره ارزانه ترانسپورټي لار کومه ده؟

د لرغونو زمانو څخه د اوبو لارې د شيانو او مسافرينو په وړلو او راوړلو کې ارزښت لري. د اروپا دانيوب او راين سيندونو د تاريخ په اوږدو کې په وړلو او راوړلو کې غوره رول لوبولی دی. د راين له سيند څخه روميانو ګټه اخيستله او د سيندونو خوله (مصب) به يې کنټرولوله. د راين او دانيوب له سيندونو څخه په نړيواله توګه ګټه اخيستل کيږي. د دانيوب سيند ډير اوږد او زيات هيوادونه سره نښلوي. د اروپا د کرنيزو هيوادونو څخه تيريږي او په توره بحيره کې تويږي. د راين سيند د اروپا په صنعتي سيمو کې زيات ارزښت لري. د هالنډ د روټردام لوی بندر د نړۍ له بل هر سيندي او سمندري بندر څخه زيات مالونه ليږدوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا زیاتره سیندونه، لکه د آلمان الب او اودر، د فرانسې د سن او لوار د سیندونو په څیر د کانالونو په وسیله سره نښلول شوي دي. دا سیندونه په اروپا کې د اوسپنې دلارې له پراختیا د مخه نښلول شوېدي. د انګلستان په هیوادکې هم کانالونه شته چې اوس خپل پخوانی ارزښت نلري. اوس کولای شو د هم دې کانالونو اوسیندونو په وسیله له شمال سمندرګي څخه د مدیترانې د سمندرګي په غاړه د مارسې بندر ته سفر وکړو. د اروپا سواحل چې ځینې د بېړیو چلولو لپاره برابر دي د لویو سوداګریزو بندرونو د منځته راتګ سبب شوي او ډېره ارزانه ترانسپورتي لاره ګڼل کیږي. د اروپا څه ناڅه ټول ښارونه له مادرید څخه پرته نور ټول د سیندونو، سمندرګیو او د اتلانتیک د سمندر په غاړو جوړ شوي دي. همدارنګه د پایپ لین له حمل و نقل څخه د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره په پراخه اندازه ګټه اخیستل کیږي.

د آلمان د برمن په بندر کې د مالونو وړلو او راوړلو فعالیت

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو کې وویشل شي او هره ډله دې دلاندې پوښتنو په هکله بحث وکړي او دهغو پایلې دې د ډلې استازي ټولګي والوته وړاندې کړي.

۱_ له هوایي ترانسپورت څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کیږي او ولې؟
۲_ د اوبو ترانسپورت په کوم دلیل د نړۍ ډېره ارزانه ترانسپورتي لار ده؟
۳_ له پایپ لین څخه زیاتره د کومو اهدافو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟

پوښتنې

۱_ د نړۍ د سوداګرۍ لومړنۍ هوایي کرښې په کوم هیوادکې په فعالیت پیل وکړ؟
۲_ له هوایي کرښو څخه زیاتره د کومو شیانو د وړلو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟
۳_ ډېر لرغونی ترانسپورت کوم یو دی؟
٤_ د اروپا د بېړۍ چلولو ډېر اوږد سیند کوم یو دی؟
٥_ د اروپا د سوداګرۍ ډېر لوی سیند او سمندري بندر کوم دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د اوبو د لارو د پراخوالي د لاملونو تر سرلیک لاندې یو مطلب ولیکئ او ټولګیوالوته یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا د څېرکي لنډيز

ـ اروپا د نړۍ يوه کوچنۍ لويه وچه ده، چې د نړۍ په شمالي معتدله سيمه کې پرته ده.
ـ د اروپا غرونه په دوه برخو ويشل شوي، چې زاړه او ريژيدلي غرونه يې په شمال کې او ځوان او لوړ غرونه يې په جنوب کې پراته دي.
ـ د اروپا لويه وچه ډير شمير سيندونه لري او زياتره يې د بېړيو چلولو وړ دي.
ـ د اروپا د لويې وچې د ټولو جهيلونو اوبه تقريبا خوږې او د سيندونو سرچينې جوړوي.
ـ د اروپا د لويې وچې لويې او مهم سمندرگی مديترانه دی، چې د دريو لويو وچو آسيا، اروپا او افريقا ترمنځ پروت دی.
ـ د اروپايي هيوادونو د صنعتي پرمختگ يو علت هم د بېړيو چلولو د زياتو خليجونو شتوالی او سمندري موقعيت دی.
ـ اروپا يوازينی لويه وچه ده چې په هغې کې وچ او تاوده بيابانونه او دښتې نشته.
ـ اروپا له سياسي پلوه د ٤٤ هيوادونو څخه جوړه شوې، او د ځينو هيوادونو ترمنځ سياسي، فرهنگي، اقتصادي او نورې گډې اړيکې د يوه قرار داد پر بنسټ، چې د اروپا اتحاديه يې بولي، ترسره کيږي.
ـ د اروپا لويه وچه د لږ پراخوالي سره سره د نړۍ گڼ ميشته لويه وچه يا براعظم دی.
ـ د اروپا د وگړو زياتره برخه سپين پوټکي تشکيلوي.
ـ د اروپا د خلکو ژبه د ژبنی ريښې پربنسټ په دريو ډلو: لاتين، جرمني او سلاو ويشل شويده.
ـ د اروپا زياتره وگړي د عيسوي دين پيروان دي چې په دريو مذهبونو کاتوليک، پروتستانت او ارتودوکس ويشل شوي دي.
ـ اروپا د نړۍ له لويو صنعتي سيمو څخه يوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ داروپا لویه وچه د ځمکې لاندې زیرمو، لکه د ډبروسکرو او نفتو (په شمال سمندرګي کې) لرونکې ده.

ـ د اروپا زیاتره صنایع، صنعتي لوی ښارونه او بندرونه د سیندونو او سمندرونو پر غاړو منځته راغلي دي.

ـ په اروپا کې د توریزم صنعت، د طبیعي، تاریخي،فرهنګي او نورو ساحو د شتوالي له امله ښه پرمختللی دی.

ـ د اروپا لویه وچه د نړۍ له ګڼې ګوڼې ډکې د اوسپنو کرښې لري.

ـ هوایي کرښې د انرژۍ د لګښت له پلوه د زیات لګښت لرونکي ترانسپورت یو ډول دی.

ـ د اوبو لارې په اروپا کې ډیرې ارزانه ترانسپورتي لارې ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه ګڼه جدول: د اورپايي هېوادونو جغرافيايي ځانګړتياوې (د مطالعې لپاره)

ګڼه	هېوادونه	عموميات				په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخوکې د نفوسو د بوختيا فيصدي		
		پلازمېنه	پرخوالی په کيلو متر مربع سره	په ۲۰۰۶ م کال کې د نفوسو شمېر	په يو کيلو متر مربع کې د نفوسو شمېر	کرنه	صنعت	خدمتونه
۱	البانيا	تيرانا	۲۸,۷۴۸	۳,۵۸۱,۶۵۵	۱۲۵	۵۴,۷	۲۳,۱	۲۲,۲
۲	بلجيم	بروکسل	۳۳,۰۰۰	۱۰,۳۷۹,۰۶۷	۳۱۵	۲,۶	۲۷,۲	۷۰,۳
۳	بوسني-هرزګوين	سارايوو	۵۱,۱۲۹	۴,۴۹۸,۹۷۶	۸۸	۱۱,۷	۴۷,۵	۴۰,۸
۴	بلغاريا	صوفيا	۱۱۰,۹۱۲	۷,۳۸۵,۳۶۷	۶۷	۲۵,۷	۳۰,۸	۴۳,۵
۵	دنمارك	کوپن هاګن	۴۳,۰۹۴	۵,۴۵۰,۶۶۱	۱۲۶	۳,۶	۲۶,۸	۶۹,۶
۶	آلمان	برلين	۳۵۷,۰۲۲	۸۲,۴۲۲,۲۹۹	۲۳۱	۲,۶	۳۴,۶	۶۲,۹
۷	استوني	تالين	۴۵,۱۰۰	۱,۳۲۴,۳۳۳	۲۹	۹,۰	۳۱,۷	۵۹,۳
۸	فنلند	هلسنکي	۳۳۸,۱۴۵	۵,۲۳۱,۳۷۲	۱۵	۶,۱	۲۷,۵	۶۶,۴
۹	فرانسه	پاريس	۵۵۰,۱۰۰	۶۰,۸۷۶,۱۳۶	۱۱۱	۱,۵	۲۵,۱	۷۳,۴
۱۰	يونان	اتن	۱۳۱,۹۹۰	۱۰,۶۸۸,۰۵۸	۸۱	۱۷,۵	۲۲,۵	۵۹,۹
۱۱	هنګري	بوداپست	۹۳,۰۳۲	۹,۹۸۱,۳۳۴	۱۰۷	۶,۸	۳۴,۴	۵۸,۸
۱۲	ايرلند	دوبلين	۷۰,۲۸۴	۴,۰۶۲,۲۳۵	۵۸	۸,۵	۳۰,۰	۶۱,۵
۱۳	ايسلند	ريکجاويک	۱۰۳,۰۰۰	۲۹۹,۳۸۸	۳	۸,۶	۲۵,۲	۶۶,۲
۱۴	ايتاليا	روم	۳۰۱,۲۶۸	۵۸,۱۳۳,۵۰۹	۱۹۳	۵,۶	۳۲,۱	۶۲,۳
۱۵	کرواتي	زاګرب	۵۶,۵۳۸	۴,۴۹۴,۷۴۹	۷۹	۱۶,۴	۳۰,۹	۵۲,۶
۱۶	لاتويا	ريګا	۶۴,۶۰۰	۲,۲۷۴,۷۳۵	۳۵	۱۵,۵	۲۶,۴	۵۸,۱
۱۷	ليتواني	ويلنيوس	۶۵,۲۰۰	۳,۵۸۵,۹۰۶	۵۵	۲۰,۲	۳۶,۴	۴۳,۵
۱۸	لوکزامبورګ	لوکزامبورګ	۲,۵۸۶	۴۷۴,۴۱۳	۱۸۳	۳,۰	۲۸,۰	۶۹
۱۹	مقدونيه	سکوپيه	۲۵,۷۱۳	۲,۰۵۰,۵۵۴	۸۰	۲۱,۸	۴۰,۴	۳۷,۸
۲۰	مالتا	واليتا	۳۱۶	۴۰۰,۲۱۴	۱,۲۶۷	۲,۰	۲۶,۰	۷۲,۰
۲۱	مولداوي	کيشي نف	۳۳,۷۰۰	۴,۴۶۶,۷۰۶	۱۳۳	۴۵,۷	۱۴,۶	۳۹,۷
۲۲	مونتينګرو	پدګوريکا	۱۳,۸۱۲	۶۳۰,۵۴۸	۴۶	۲,۰	۳۰,۰	۶۸,۰
۲۳	هالند	امستردام	۴۱,۵۲۶	۱۶,۴۹۱,۴۶۱	۳۹۷	۳,۲	۲۲,۰	۷۴,۸
۲۴	ناروي	اوسلو	۳۲۳,۸۷۷	۴,۶۱۰,۸۲۰	۱۴	۴,۱	۲۱,۸	۷۴,۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	هېوادونه	عمومیات				په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخو کې د نفوسو د بوختیا فیصدي		
		پلازمېنه	پرخوالی په کیلو متر مربع سره	په ۲۰۰۶ م کال کې د نفوسو شمېر	په یو کیلو متر مربع کې د نفوسو تراکم	کرنه	صنعت	خدمتونه
۲۵	اوکراین	کیف	۶۰۳,۷۰۰	۴۶,۷۱۰,۸۱۶	۷۷	۲۶,۱	۲۷,۴	۴۶,۵
۲۶	اتریش	ویانا	۸۳,۸۵۹	۸,۱۹۲,۸۱۸	۹۸	۶,۴	۳۱,۳	۶۲,۳
۲۷	پولند	وارسا	۳۲۳,۲۵۰	۳۸,۵۳۶,۸۶۹	۱۱۹	۱۹,۰	۳۱,۷	۴۹,۳
۲۸	پرتگال	لزبون	۹۱,۹۸۲	۱۰,۶۰۵,۸۱۷	۱۱۵	۱۲,۳	۳۵,۲	۵۲,۵
۲۹	رومانیه	بوخارست	۲۳۸,۳۹۱	۲۲,۳۰۳,۵۵۲	۹۴	۴۱,۷	۲۸,۱	۳۰,۲
۳۰	روسیه	مسکو	۱۷,۰۷۵,۴۰۰	۱۴۲,۸۹۳,۵۴۰	۸	۱۱,۶	۲۹,۶	۵۸,۸
۳۱	صربیا	بلگراد	۸۸,۳۶۱	۹,۳۹۴,۴۱۱	۱۰۶	۲۹,۷	۳۲,۹	۳۷,۴
۳۲	سلووینیا	لیوبلیانا	۲۰,۲۵۶	۲,۰۱۰,۳۴۷	۹۹	۱۱,۰	۳۷,۶	۵۱,۴
۳۳	سلواک	براتیسلاوا	۴۹,۰۱۲	۵,۴۳۹,۴۴۸	۱۱۱	۷,۶	۳۸,۰	۵۴,۴
۳۴	اسپانیا	مادرید	۵۰۵,۹۹۲	۴۰,۳۹۷,۸۴۲	۸۰	۶,۹	۳۰,۹	۶۲,۲
۳۵	چک	پراگ	۷۸,۸۶۴	۱۰,۲۳۵,۴۵۵	۱۳۰	۵,۱	۳۹,۱	۵۵,۹
۳۶	بریتانیا	لندن	۲۴۴,۱۰۱	۶۰,۶۰۹,۱۵۳	۲۴۸	۱,۶	۲۵,۴	۷۳,۱
۳۷	سپینه روسیه	مینسک	۲۰۷,۶۰۰	۱۰,۲۹۳,۰۱۱	۵۰	۱۹,۷	۴۰,۶	۳۹,۷
۳۸	سویدن	ستکهلم	۴۴۹,۹۶۴	۹,۰۱۶,۵۹۶	۲۰	۲,۶	۲۵,۵	۷۱,۹
۳۹	سویس	برن	۴۱,۲۸۴	۷,۵۲۳,۹۳۴	۱۸۲	۴,۶	۲۶,۷	۶۸,۷
۴۰	سان مرینو	سان مرینو	۶۱	۳۰۲۰۰	۴۶۷,۲			
۴۱	اندورا	اندورا لاولا	۴۵۳	۶۹۸۶۵	۱۵۴			
۴۲	موناکو	موناکو	۱,۹۵	۳۲۸۰۰	۱۶۱,۳			
۴۳	لختن شبتن	وادوز	۱۶۰	۳۵۱۰۰	۲۱۲,۹			
۴۴	واتیکان	واتیکان سیتي	۰,۴۴	۹۲۰	۲۰۴			
۴۵	آذربایجان	باکو	۸۶۶۰۰	۸۴۷۴۰۰	۹۴,۵			
۴۶	ارمنستان	ایروان	۲۹۸۰۰	۲۹۷۶۰۰۰	۱۱۱,۹			
۴۷	گرجستان	تفلیس	۶۹۷۰۰	۴۴۷۴۰۰۰	۷۱,۶			

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د امریکا براعظم

په دې څپرکي کې لولو:

۱، ۲ موقعیت

د امریکا لویه وچه

الف ـ د امریکا د لویې وچې څلورخواوې او ویش

ب ـ د امریکا کشف

۲، ۲ـ طبیعي جغرافیه

الف ـ غرونه

ب ـ سیندونه

ج ـ جهیلونه

د ـ سمندرگي (بحیرې)

هـ ـ خلیجونه

و ـ اقلیم

۳، ۲ ـ سیاسي جغرافیه

٤، ۲ ـ بشري جغرافیه

۵، ۲ ـ اقتصادي جغرافیه

٦، ۲ ـ مواصلاتي جغرافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي موخې

ګرانو زده کوونکو! د دې څپرکي له لاندنيو علمي موخو (هدفونو) سره آشنا شئ:

ـ د امریکا لویه وچه له جغرافیایي موقعیت سره.

ـ د امریکا د لویه وچه د مهمو لوړو، ژورو (غرونو، سیندونو، سمندرګیو، جهیلونو، خلیجونو) سره.

ـ د امریکا د لویه وچه له اقلیم سره.

ـ د امریکا د لویه وچه له سیاسي جغرافیې سره.

ـ د امریکا د لویه وچه له اقتصادي جغرافیې سره (کرنه، صنعت، سوداګری او حمل و نقل).

ـ زده کوونکي دې د دې څپرکي په لوستلو سره لاندې مهارتونه حاصل کړي:

ـ د نقشې پر مخ د امریکا د لویې وچې موقعیت معلومول.

ـ د نقشې پر مخ د مهمو غرونو، سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو معلومول.

ـ د نقشې پر مخ د امریکا د لویې وچې د هیوادونو معلومول.

ـ د انسانانو په ژوندکې د حمل و نقل د ارزښت نتیجې توضیح کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د امريکا د لويې وچې د جغرافيايي موقعيت په هکله څه پوهيږئ؟

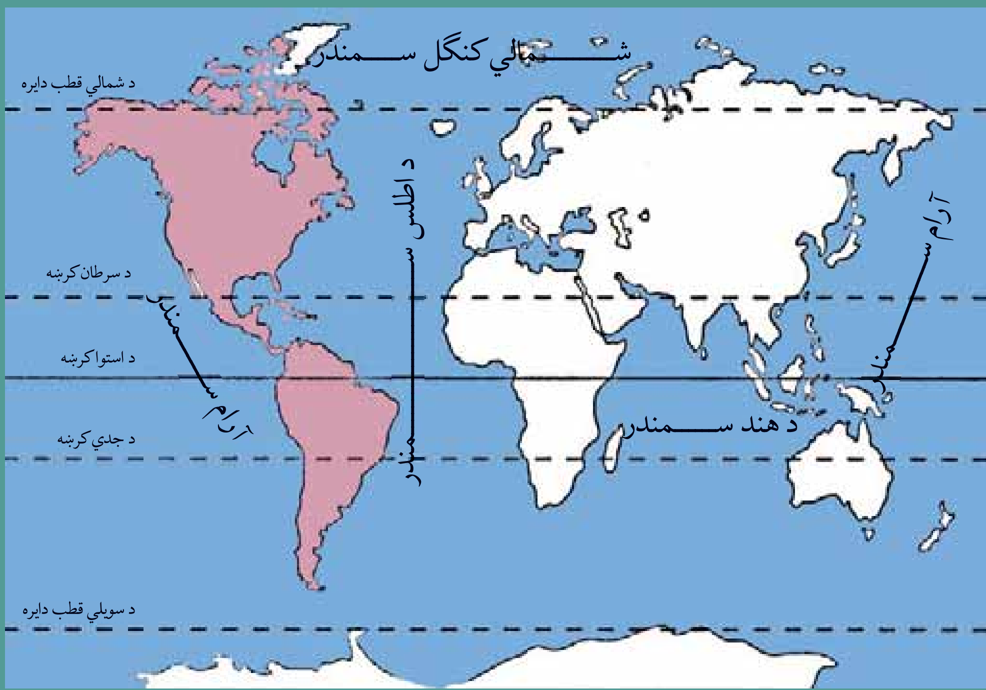

د امريکا لويه وچه د نړۍ په نقشه کې

د امريکا له لويې وچې څخه کوم سمندرونه چاپير شوي دي؟

۲ - ۱ موقعيت:

الف: څلور خواوې: د امريکا لويه وچه د ۳۰ درجو او ۱۷۰ درجو لويديځو طول البلدونو او د ۸٤ درجو شمالي عرض البلد او د ۵۵ درجو جنوبي عرض البلد ترمنځ موقعيت لري.

دا لويه وچه د شمال لخوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب لخوا د Derik دريک په ابناء (چې د انترکتيکا او د امريکا ترمنځ بيلوونکې پوله ده: په ختيځ کې د اطلس په سمندر چې د اروپا او افريقا لويې وچې يې د امريکا د لويې وچې څخه بيلې کړي او په لويديځ کې د آرام سمندر (بحرالکاهل) او د بيرنګ د آبناء سره چې د ۸۵ کيلومترو په واټن الاسکا د روسيې څخه بيلوي نښتې ده.

پرخوالی (مساحت) يې ۴۲,۳ ميليون کيلومتر مربع ته رسيږي.

د امريکا د لويې وچې ډيره ليرې شمالي نقطه شمالي قطب او جنوبي ډيره ليرې نقطه يې د کپ هارن -Cape Horn دماغه ده. اوږدوالی يې له شمال څخه جنوب ته ۱۵۰۰۰ کيلومتره دی. او سوريې له ختيځ څخه لويديځ ته په مختلفو برخو کې سره توپير لري.

د امريکا د لويې وچې ويش:

د امريکا لويه وچه له شمال څخه جنوب لورته په درې برخو ويشل شويده چې د شمالي امريکا، منځنۍ امريکا او جنوبي امريکا څخه عبارت دي. د امريکا لويه وچه له شمال څخه جنوب لورته اوږده پرته ده. په شمالي امريکا کې دوه هيوادونه کانادا او متحده ايالتونه موقعيت لری، چې د شمالي قطب څخه د مکسيکو ترهيواد پورې غزيدلې ده. منځنۍ امريکا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي امريکا او جنوبي امريکا ترمنځ پرته ده، منځنۍ امريکا د شمال لخوا متحده ايالاتو سره او په جنوب کې د جنوبي امريکا سره ګډه پوله لري او د پانامې کانال د کارابين سمندرګی د آرام سمندرسره نښلوي او منځنۍ امريکا د جنوبي امريکا څخه بيلوي.

جنوبي امريکا په جنوبي نيمه کره کې د شمالي عرض البلد د ۱۲ درجو څخه د جنوبي عرض البلد تر ۵۵ درجو پورې موقعيت لري. اوپه شمالي نيمه کره کې يې ډيره لږه برخه پرته ده. جنوبي امريکا د منځنۍ امريکا په جنوب کې د مثلث په بڼه موقعيت لري، چې راس يې د دريک (Derik) ابنا په لوري او قاعده يې د کارابين په سمندرګي او په منځنۍ امريکا کې موقعيت لري.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او د ورکړ شوې نقشې څخه په ګټه اخيستنې سره دې د امريکا د لويې وچې موقعيت د طول البلدونو او عرض البلدونو پر بنسټ وټاکي او تمرين کړي.

پوښتنې

لاندې جملې بشپړې کړئ

۱_ د امريکا لويه وچه .... کيلومتره مربع پراخوالی لري؟

۲_ د .... ابناء جنوبي امريکا د انتارکتيکا د لويې وچې څخه بيلوي؟

۳_ د امريکا د لويې وچې او د اسيا د لويې وچې ترمنځ .... بيلوونکي حد تشکيلوي.

۴_ د امريکا او اروپا د لويې وچې ترمنځ .... بيلونکی سرحد تشکيلوي.

د امريکا سياسي نقشه

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د ورکړشوې نقشې له مخې د شمالي، منځنۍ او جنوبي امريکا د هيوادونو نومونه بيل بيل ليست کړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې، په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولسم لوست

ب- د امریکا د لویې وچې د کشف په هکله څه پوهیږئ؟

د کرستف کولمب انځور

آیا د امریکا د کشف کوونکي د نوم سره آشنایي لرئ؟

کرستف کولمب ایتالوي بیړۍ چلوونکي ته د ځمکې د کرویت په هکله د مسلمانانو د لیکنو پربنسټ په ۱۴۹۲ م کال کې د اسپانیې د پاچا لخوا دنده ورکړل شوه چې، د لویدیځ پرلور، هندوستان ته سفر وکړي او کومه شتمني چې هلته وه لاس ته راوړي. خو کولمب خپل سفر پیل کړ هغه ځای ته ورسید چې هغه یې د غرب الهند په نامه یاد کړ، او لومړنی سیمه چې هلته پلی شو هغه یې د سان سالوا دور (مقدس نجات ورکونکي) په نامه یاده کړه (چې د بهاما د ټاپوګانو له ډلې څخه وه). کولمب فکر کاوه چې آسیا او هند ته رسیدلي دی او خپلو ملګروته یې هدایت ورکړ چې د ټاپو ګانو په پلټنه پیل وکړي. کلمب درې ځلې نورهم د امریکا نوی وچې ته سفر وکړ.

د کلمب څخه وروسته بل بیړۍ چلوونکي د امریکو سپوچي په نوم د کولمبس لارې ته دوام ورکړ او د جنوبي عرض البلد تر ۵۲ درجو پورې د برازیل د هیواد غاړوته نږدې پرمخ ولاړ. دې بیړۍ چلوونکي د خپل سفر په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه یې خپره کړه، وروسته بیا په ۱۵۰۲ م کې یوه جغرافیه پوه یو کتاب ولیکه او په هغه کې یې د امریکو سپو چې مقالې ته د خپل اثر په سریزه کې ځای ورکړ او چاپ یې کړ. په ۱۵۰۷ م کال کې نوموړی کتاب په لاتیني ژبه وژباړل شو، چې په سریزه کې یې یوه جغرافیه پوه وړاندیز وکړ چې د وچې دا ټوټه دې، د هغه د کشف کوونکي په نوم امریکا ونومول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړیو کې د امریکا نوم د استواد کرښې د جنوب برخې ته استعمالیده، چې کولمبس هغه ځای ته سفر نه وکړی، خو وروسته یې شمالي برخه هم په برکې ونیوه او په جغرافیه کې لومړی ځل ګردهارد مرکاتور په ۱۵۳۸ م کال کې په خپله مشهوره نقشه کې د امریکا نوم ټولې لویدیځې نیمې کرې ته استعمال کړ. له هغه وخت څخه یې وروسته تر ننه پورې دا نوې لویه وچه د امریکو په نوم، د امریکا لویه وچه نومولې ده.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او لاندې پوښتنو ته دې ځواب ورکړي.

۱ـ کولمب ولې د هند د سفر لپاره د اروپا لویدیځه لاره غوره کړه؟

۲ـ مسلمانو جغرافیه پوهانو د امریکا په کشف کولو کې څه رول درلود؟

۳ـ جغرافیه پوهانو ولې دا نوې لویه وچه د امریکا په نوم ونوموله؟

پوښتنې

۱ـ امریکا ته د کرستف کولمب د سفر موخه څه وه؟

۲ـ د امریکو سپوچي په خپل سمندري سفر کې کوم ځای کشف کړ؟

۳ـ لومړی ځل کوم جغرافیه پوه نوموړې نوې لویه وچه د امریکا په نوم ونوموله؟

٤ـ په لومړیو کې د امریکا کلمه د امریکا د لویې وچې کومې برخې ته استعمالیده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکو د سفر لوری د نقشې له مخې رسم کړئ، او څرګنده کړئ چې هغه کوم لوی کار ترسره کړی دی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

۲،۲ طبيعي جغرافيه

راکي غرونه

دراتلونکي مخ نقشه په غور وګورئ او وواياست چې غرونه د لويې وچې په کومه برخه کې موقعيت لري؟

الف ـ دامريکا د لويې وچې دغرونو په هکله څه پوهيږئ؟

۱ ـ پخواني ټيټ زاړه غرونه

د اپالاش غرونه (Appalachian)

دشمالي امريکا د متحده ايالتونو په ختيځه برخه کې ټيټ غرونه شته ، چې د جيولوژۍ په لومړي دورې پورې اړه لري، د وخت په تيريدلو سره يې لوړوالی لږ شوی اوپه اوسني وخت کې د ګردو لوړوڅوکو، څوړلرونکو لمنو او پراخو واديو لرونکي دي. دا غرونه د شمال له ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لور د ۱۵۰۰ کيلومترو په اوږدوالي غزيدلي دي او لوړه څوکه يې بلک دام Black Dame ده چې ۲۰۴۴ متره لوړوالی لري.

۲ ـ لوړ او ځوان غرونه

د راکي Rocky يا روشوز غرونه:

د آرام سمندر د غاړې په اوږدوکې له شمال څخه جنوب ته غزيدلي دي او د جيولوژۍ په دريمې دورې پورې اړه لري. دا غرونه ځوان او ډير لوړ دي، چې په ځينو سيمو کې يې لوړوالی ۶۰۰۰ متروته هم رسيږي، لوړه څوکه يې مک کينلی Mickinley په الاسکاکې ۶۱۹۳ متره لوړوالی

لري. د نوموړي غره په شمالي او جنوبي برخو کې فعال او غلي شوي اور غورځونې (آتشفشان) شته دي چې درنې زلزلې هم په هغو کې ژر، ژر رامنځ ته کيږي. لکه چې دارنګه په ۱۹٦٤ م کال کې د شلمې پيړۍ لويه زلزله په الاسکا کې منځته راغله. د اپالاش او راکي غرونو د لړيو ترمنځ هوارې ځمکې او پراخې جلګې شته.

د شمالي امريکا د لويې وچې طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انديز غرونه (Andes)

د انديز غرونه د دې سيمې د اصلي اوسيدونکو په ژبه د شاتو د غرونو معنا لري. د غرونو دا لړۍ په جنوبي امريکا کې د آرام سمندر د غاړې په اوږدوکې له شمال څخه د جنوب لورته ۸۰۰۰ کيلومترو په اوږدوالي غزيدلې ده او لوړه څوکه يې اکانکاګوا Aconcagua په ارجنتاين کې ۶۹۶۰ متره لوړه ده. د دې ځوانو غرونو د جوړښت په پروسه کې اورغورځونې، عمودي حرکتونه او ورانوونکې زلزلې لاتر اوسه هم دوام لري. لکه چې دارنګه په ۱۹۶۰ م کال کې د انديز د غرونو په جنوبي برخه کې ډېره درنه زلزله وشوه چې د چيلي زلزلې په نامه يادېږي. د دې زلزلې په پايله کې غلي شوي اتشفشان هم په فعاليت پيل وکړ، د ساحلي وچې ځينې برخې تر اوبو لاندې شوې، د سمندر په ځينو برخو کې ټاپوګان د اوبو څخه بهر شول، او نوي ټاپوګان يې جوړ کړل.

د جنوبي امريکا د لوېې وچې طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، او په مشوره دې دوه لاندني تصویرونه په غور سره وګوري، د راکي د ځوانو غرونو او د اپلاش د زړو غرونو ترمنځ ورته والی او توپیرونه دې په ګډه مشورې سره ولیکي او ټولګي والوته دې یې وړاندې کړي.

راکي غرونه

د اپلاش غرونه

پوښتنې

د سمو پوښتنو لپاره د (س) توری او د ناسمو پوښتنو لپاره د (ن) توری ولیکئ.

۱ـ د اپلاش غرونه د جیولوجی د لومړي دوران د غرونو له ډلې څخه دی (   )

۲ـ د راکي د غرونو لړی د شمال ختیځ څخه د جنوب لویدیځ لور ته پرته ده (   )

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱ـ د امریکا د لویدیځ وچې ډېر لوړ غرونه .... دي.

۲ـ د راکي د غرونو ډېره لوړه څوکه د .... په نوم په .... کې موقعیت لري.

۳ـ د انډیز د غرونو ډېره لوړه څوکه د .... په نوم په .... کې موقعیت لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لیکنې پرته نقشه رسم یا کاپي کړئ او د غرونو نومونه یې په ټاکلي ځای کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

ب- د امریکا د سیندونو په هکله څه پوهیږئ؟

د میسي سي پي سیند

د میسي سي پي سیند ولې په دې نوم نومول شوی دی؟

د شمالي امریکا سیندونه

په شمالي امریکاکې له اوبو ډک سیندونه شته، چې له یوې خوا د بېړۍ چلولو او د مالونو په لېږدېدلو کې ګټور دي، اوله بلې خوا یې د کرنې په برخه کې ډیرې آسانتیاوې رامنځته کړېدي. د شمالي امریکا د اتلانتیک د سمندر د حوزې ډېر لوی سیند د میسی سی پی (Mississippi) سیند دی چې د هندي بومي (اصلي) اوسیدونکو په ژبه د لوی سیند معنا لري. دا سیند د مینیسوتا (Minnesota) د ځنګلونو د ایتاسکا له جهیل څخه سرچینه اخلي، اوپه هوارو او پراخه دښتوکې جنوب لورته بهیږي، د بهیر په منځنۍ برخه کې ورسره له ښي خوا څخه ډېر لوی مرستیال د میسوری (Missouri) سیند یوځای کیږي. د میسوري سیند د هندي بومي (اصلي) اوسیدونکو په ژبه د خړو یا ختینو اوبو معنا لري.

د میسي سي پي د سیند اوږدوالی د میسوري د سیند له سرچینې څخه تر مصبه (خولې) د مکسیکو په خلیج کې (۶۴۲۰) کیلومتره دی، چې د اوږدوالي له پلوه د نیل او امازون څخه وروسته دی. د چپ اړخ لوی مرستیال یې د اوهایو (Ohio) سیند دی، چې د اپالاش له غرونو څخه سرچینه اخلي او زیاتې اوبه لري. د میسي سي پي سیند زیاتې شګې او ختې د ځان سره راوړي اوپه مصب (خوله) کې یې لویه دلتا جوړه کړې چې هرکال ۱۰۰ متره د مکسیکو د خلیج خواته مخکې ته ځي. دا سیند له خپلو ټولو مرستیالانو سره څه ناڅه ۲۰۰۰۰ کیلومتره د بېړۍ چلولو وړ دی او د کرنې په برخه کې ورڅخه هم ګټه اخیستل کیږي.

د شمالي امریکا د سیندونو نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سنت لارنس سيند (St.Lawrence) پنځګوني جهيلونه د اتلانتيک له سمندر سره نښلوي. دا سيند د کنګل کيدلو له امله ټول کال د بيړيو چلولو وړ نه دی. دشمالي کنګل سمندر (Arctic ocean) د حوزې سيندونه له واورو څخه سرچينه اخلي او د کال زيات وخت کنګل وي. د دې حوزې ډير لوی سيند د ميکنزي(Mackenzie) سيند دی چې د اتابسکا (Athabasca) له سيند څخه سرچينه اخلي او مصب(خوله) يې په شمال کې د بيو فورت (Beaufort) په سمندرګي کې ده. دا سيند د شمالي امريکا د يوه څيړونکي ماکينزي په نوم نومول شوی دی.

د آرام سمندر (الکاهل بحر) د حوزې سيندونه نسبتاً لنډ، لړ لوړوالي او د چټک بهير لرونکي دي. د دې حوزې لوی سيندونه کلمبيا Columbia او کلورادو Colorado دي. دا سيندونه د راکي له غرونو څخه سر چينه اخلي او په آرام سمندرکې تويیږي. د کلورادو سيند ژوره وادي چې ديوالونه يې عمودي دي منځته راوړي، سرچينه يې بارانونه او واورې تشکيلوي او د مکسيکو په هيواد کې د کلفورنيا په خليج کې تويیږي. د دې سيند اوږدوالی ٤٥٠ کيلومتره دی، اوبه يې ختيني او سرې دي، نو څکه اسپانويانوهغه د کلورادو په نامه نومولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي د لارښوونې لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې مطالبو په هکله بحث او خبرې وکړي او دامریکا په نقشه کې دې یې وښیي:

- د میسي سي پي سیند
- د میکنزي سیند
- د کلورادو سیند
- د سنت لارنس سیند

پوښتنې

لاندې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ.

۱ـ د میسي سي پي د سیند له ....څخه سرچینه اخلي.

۲ـ د میسي سي پي سیند د چپ اړخ لوی مرستیال............. دی.

لنډ ځواب ورکړئ

۱ـ د شمالي کنګل سمندر د حوزې د لویو سیندونو نومونه وواياست؟

۲ـ د کلورادو د سیند اوبه چیرې تویږي؟

۳ـ د میسي سی پي سیند د اوږدوالي له پلوه په نړۍ کې کوم مقام لري؟

٤ـ د کلمبیا د سیند مصب چیرې دی؟

٥ـ د اتلانتیک سمندر د حوزې د مهمو سیندونو نومونه وواياست؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لیکنې پرته (سپینه) ورکړ شوې نقشه رسم یا کاپي کړئ اوپه هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي لوست کې یې زده کوونکو ته وښیاست.

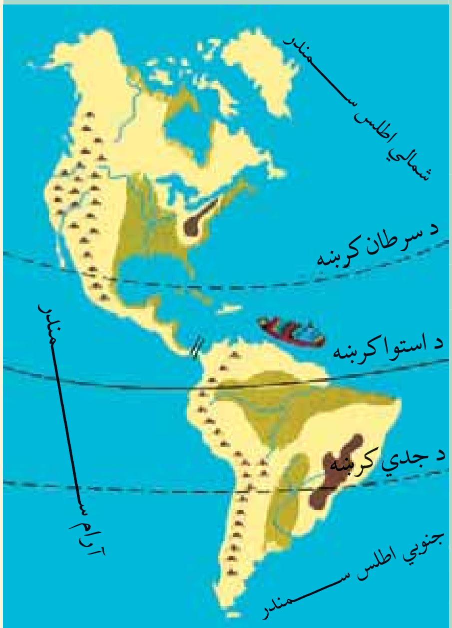

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د جنوبي امریکا سیندونه

د سویلي امریکا سیندونه

ستاسو له نظره ولې په جنوبي امریکا کې له اوبو څخه ډک سیندونه شته؟

د استوایي سیمو ډېر اورښتونه د دې سبب شوي چې په دې لویه وچه کې زیات او اوبو څخه ډک سیندونه منځته راشي. د انديز غرونه د جنوبي امريکا په لویدیځه غاړه کې اوږده پراته دي چې د دې قطعې د ختیځې حوزې ترمنځ د اوبو دویش پولې په توګه ګڼل کیږي.

د انديز د غرونو د ختیځې برخې د ټولو لویو سیندونو اوبه د اتلانتیک سمندر ته تويیږي. د دې وچې د سیندونو اساسي سرچینه سیمه ایز بارانونه دي، چې د امازون په حوزه کې هره ورځ اورى اوپه دوامداره توګه د سیندونو اوبه زیاتوي. د امازون سیند د نړۍ د ډېرو زیاتو اوبو لرونکی سیند دی.

د امازون د سیند اوږدوالی د هغه له مرستیال د یوکایالي Ucayali له سیند سره (د پیروپه هیوادکې) ٦٤٨٠ کیلومتره دی اوبه اتلانتیک سمندرکې تویيږي، چې په دې توګه د نیل له سیند څخه وروسته دوهم مقام لري. دا سیند له هوارو سیمو تیریږي، ډېرې لږې ځوړى لري او دخپل بهیر په اوږدوکې څه ناڅه د ٥٠٠ مرستیالانو سره یوځای کیږي، نو ځکه ټول کال له اوبو څخه ډک وي او د مستیدو لوړه اندازه یې د جنوبي نیمې کرې د اوړې د موسم اخیر وي. د امازون د سیند ټوله حوزه استوایي ځنګلونو پوښلې ده چې د ربړ ونې یې د اقتصادي مهمو پیداوارو څخه دي. د ښی غاړې لوی مرستیال یې د مادیرا Madeira سیند او د کینې غاړې مرستیال یې د نګرو Negro سیند دی. د سیند زیات ژور والی او زیاتې اوبه د دې سبب شوی چې د زرګونو کیلومترو د واټن په وهلو سره بیړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه سیند په بهیر کې تګ او راتګ وکړي.

د امازون کلمه د سیمه ایزو خلکو په ژبه ډیر زوږ او غږ لرونکو اوبو په معنا ده. په دې سیند کې د سمندري مد په وخت کې څپې عمودا د پنځومترو په لوړوالي په ډیر لوړ غږ د سیند د اوبو د حرکت په خلاف پورته حرکت کوي او د شور او زوږ د منځته راتلو سبب کیږي. د جنوبي امریکا نور لوی او د اوبو ډک سیندونه د پارانا Parana او اورینوکو Orinoco سیندونه دي. د پارانا سیند خپلې اوبه د برازیل د غرونو له لویدیځو لمنو او د هغه د ننني هوارو سیمو څخه اخلي. اوږدوالی یې ٤٧٠٠ کیلومتره دی او د اتلانتیک په سمندرکې تویږي. دګیانا Guiyana د غرونو شمالي لمنې او د اورینوکو هوارۍ د اورینوکو د سیند حوزه جوړوي. نوموړی سیند له هوارو ځمکو څخه تیریږي، اوږدوالی یې ٢٧٣٠ کیلومتره دی او د بیړیو چلولو وړ دی.

د اورینوکو د سیند د یوه مرستیال په بهیر کې د انجیل ځړوبی د ونزویلا په هیواد کې پروت دی چې د نړۍ ډیر لوړ ځړوبی ګڼل کیږي او لوړوالی یې ١٠٥٤ مترو ته رسیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو بحث او خبرې وکړي او پایلې دې یې ټولګي والوته ووایي.

د امازون، پارانا او اورینوکو د سیندونو سرچینه او مصب چیرې دي او څه اقتصادي ارزښت لري.

پوښتنې

١ــ سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

- د امازون سیند د اوبو د حجم له پلوه د نړۍ لوی سیند دی ( )
- د پارانا د سیند اوبه د اتلانتیک سمندر ته تویږي. ( )

٢ــ سم ځواب په نښه کړئ

- د نړۍ ډیر لوړ ځړوبی په لاندې کوم یوه هیواد کې دی؟

الف ـ ارجنتاین ب ـ برازیل ج ـ ونزویلا د ـ اکوادور

٣ــ د اورینوکو سیند چیرې تویږي؟

الف ـ د مکسیکو په خلیج کې ب ـ د اتلانتیک په سمندرکې

ج ـ په ارام سمندرکې د ـ د کاراببن په سمندرګي کې

٤ــ لاندې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ.

ـ د امازون د سیند سرچینه د .... تشکیلوي.

ـ د امازون د سیند دښي غاړې لوی مرستیال .... او د کیڼې غاړې لوی مرستیال یې .... دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د (٦٤) مخ د امریکا له لیکنې پرته نقشه انځور او یا کاپي کړئ او په هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

ج- دامريكا د جهيلونو په هكله څه پوهيږئ؟

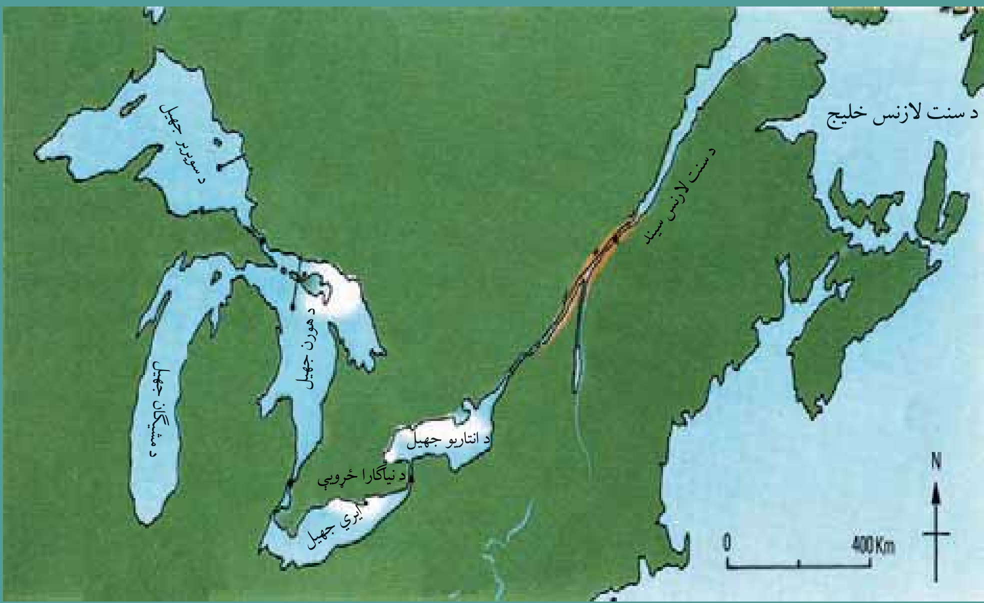

د شمالي امريكا د پنځه ګونو جهيلونو نقشه

ستاسو له نظره د امريكا د جهيلونو په منځ ته راتګ کې اغيزمن عوامل کوم دي؟

په تيرو لوستونوکې د جهيلونو له اصطلاح سره آشنا شوي یاست. د امريكا په لويه وچه کې د طبيعي ځانګړتياو پر بنسټ زيات جهيلونه شته دي. د شمالي امريكا لوی جهيلونه سوپرير(Superior) ۸۳۲۷۰ کيلومترمربع، مشيګان(Michigan) ۵۸۲۰ کيلومتر مربع، هورن(Huron) ۶۰۷۰۰ کيلومترمربع، ايري(Eerie) ۲۵۶۸۰ کيلومتر مربع او انتاريو Ontario چې ۱۹۲۳۰ کيلومتره مربع دی. د انتيارو جهيل د سنت لورنس Sent Laurence د سيند په وسيله د سنت لورنس د خليج او د اتلانتيک له سمندر سره نښلي دی.

د سوپرير جهيل د پراخوالي له پلوه ډير پراخه او د خوږو اوبو د درلودلو له امله په نړۍ کې لومړنی مقام لري. دا جهيلونه د کنګلونو (يخچالونو) په سبب منځته راغلي او د اوبو سطحه يې سره توپير لري. د سوپرير، هورن او مشيګان جهيلونه د کوچنيو آبناء ګانو په وسيله يو له بل سره نښتي دي، خو د ايري جهيل بيل دی او د انتاريو جهيل د سنت لورنس د سيند په وسيله د اتلانتيک له سمندر سره نښتی دی. دنياګارا څروبي ته په بومي ژبه نياګارا (زوږ او غږ لرونکې) اوبه وايي چې د نياګارا د سيند په بهير کې چې د أيرى او انتاريو جهيلونه سره نښلوي رامنځ ته شوی دی چې اوبه يې له شمال څخه جنوب لورته يعني دکانادا له هيواد څخه د متحده ايالاتو خاورې ته تويږي. په همدې برخه کې د اوبو د بريښنا ستيشن هم جوړ شوی دی چې په دواړو هيوادونو کانادا او متحده ايالاتو پورې اړه لري. د دې جهيلونو اوبه د بيړيو چلولو وړ دي او د مشيګان جهيل د کانال په واسطه د ميسي سي پي د سيند سره هم نښلول شوی دی. د متحده ايالاتو د لويديځ او جنوب لويديځ جهيلونه تقريبا سمندر ته لار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې حوزې لوی جهیل د گریت سالت Great Salt په نوم یادیږي.

د سپوږمکۍ په وسیله د جهیل تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کاناډا د هېواد جهیلونه زیاتره د کنګلونو (یخچالونو) تر اغیزې لاندې دي. دې جهیلونو د ۱۰۰۰۰ کیلومترو مربعو په پراخوالي د لوارنت پلیتو Laurent Plateau لوړې له جنوب ختیځ، جنوب او جنوب لویدیځ لوري راچاپیره کړې دي. د (۶۲) مخ نقشې ته پام وکړئ.

لومړۍ ګڼه جدول: د کانادا د هیواد نور جهیلونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د جهیل نوم	موقعیت	د اوبو ډول
۱	ګریت بیر Great Bear	کانادا	یخچالي او دخوړو اوبو لرونکی
۲	ګریت سلیو Great Slave	کانادا	یخچالي او د خوړو اوبو لرونکی
۳	وینی پګ Winnipeg	کانادا	یخچالي او د خوړو اوبو لرونکی
٤	منی توبا Manitoba	کانادا	یخچالي او د خوړو اوبو لرونکی

د دې جهیلونو لومړنی بستر د یخچالي پروسې پورې اړه لري. تقریبا د کاناډا د هیواد ټولو سیندونو له جهیلونو څخه سرچینه اخیستې اوبو شمیر یې مخکې له دې چې سمندرونو اویا د هدسن خلیج ته ورسیږي د لس ګونو جهیلي سیمو څخه تیریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځنۍ امریکا کې تکتونیکي ژورو، غرونه سره جلا کړي دي او پراخه او ژور جهيلونه يې منځته راوړي دي د ټولو لوی يې د نيکاراګوا Nicaragua جهيل دی چې ۱٦٧ کيلومتره اوږوالی او ۷۰ متره ژور والی لري چې د نيکاراګوا د هيواد په لويديځ کې موقعيت لري. دا جهيل د فعالو او غيرو فعالو اتشفشاني ټاپوګانو لرونکی هم دی. په جنوبي امريکا کې د بوليويا او پيرو د هيوادونو په پوله کې د تي تي کاکا Titicaca جهيل چې د سمندر له سطحې څخه ۳۸۱۲ متره لوړوالی لري، پروت دی چې د دې لويې وچې ډير لوړ جهيل شميرل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او لاندې پوښتنو ته دې د (٦٢) او (٦٥) مخ د نقشې په اساس ځواب ورکړي او د هرې ډلې استاذی دې د خپل کار پايلې ټولګي والوته ولولي.

۱ـ د کانادا د هيواد د جهيلونو موقعيت په نقشې کې وټاکئ؟

۲ـ د متحده ايالاتو د جهيلونو موقعيت په نقشې کې وټاکئ؟

۳ـ د منځنۍ امريکا د جهيلونو موقعيت په نقشه کې وټاکئ؟

٤ـ د جنوبي امريکا د جهيلونو موقعيت په نقشه کې وټاکئ؟

پوښتنې

۱ـ د شمالي امريکا لوی جهيلونه کوم دي؟

۲ـ د کانادا د هيواد لوی جهيلونه کوم دي؟

۳ـ ولی د ځينو جهيلونو اوبه خوږې او د ځينو مالګينې وي؟

٤ـ د امريکا د لويې وچې ډير لوړ جهيل کوم دی؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د امريکا د لويې وچې طبيعي نقشه د (٦٤) مخ څخه کاپي يا انځور کړئ او د جهيلونو نومونه يې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالوته وښياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ويشتم لوست

د- د امريکا د سمندرگيو په هکله څهٔ پوهيږئ؟

د کارابين سمندرگی

سمندرگي څه اقتصادي ارزښت لري؟

دامريکا د لويې وچې له شاوخوا پراخه اوبه چاپيره شوې دي او ډېر سمندرگي لري.

د دې لويې وچې ډېر لوی سمندرگی دکارابين سمندرگی دی، چې د غرب الهند د ټاپوگانو (د لوی انتيل د ټاپوگانو ځينې لکه کيوبا، هايتي، جامېکا، پورتوريکو او دکوچني انتيل ټاپوگان چې اورغورځونکي منشاء لري لکه ترينيداد او توباکو او داسې نور)، د منځنۍ امريکا د ختيځو غاړو او د جنوبي امريکا د شمالي غاړو ترمنځ پروت دی او پراخوالی (مساحت) يې ۱۹٤۳۰۰۰ کيلومترو مربعو ته رسيږي. دا سمندرگی د جغرافيايي موقعيت له مخې په استوايي عرض البلدونو کې د تودوخې د لوړې درجې (د سانتي گراد ۲٤ څخه تر ۲۷ درجو) او د لرې مالگې د لرلو په سبب د سمندر له اوبو څخه توپير کيږي. د کارابين سمندرگی د اقتصادي او ستراتيژيکي ځانگړې ارزښت لرونکی دی او د نړۍ د سمندري سوداگريزو د مهمو لارو په تگ لوري کې چې د اتلانتيک له سمندر څخه آرام سمندرته له پانامې دکانال څخه تيريږي او د گڼه گوڼې څخه ډېره ډکه د اوبو لاره ده، پروت دی. د دې سمندرگي غاړې لږ لوړوالی لري او لوی سوداگريزه بندرونه يې په غاړو کې جوړ شوي دي.

ـ د پانامې کانال په کوم هيواد کې پروت دی، کوم سمندرونه يې سره نښلولي او څه اقتصادي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟

دامریکا د لویېځ وچې شمالي او شمال ختیځ سمندرګي لکه د بیوفورت Beaufort سمندرګی دکانادا په شمال او د لابرادور Labrador سمندرګی دکانادا د هیواد په ختیځ کې د اقلیم له پلوه د شمال کنګل سمندر سره ورته والی لري. څه ناڅه ټول کال کنګل او د تودوخې درجه یې د سانتي ګراد د منفي ۵۰ درجو څخه کښته وي، او حتی دوبی یې له یوې نیمې څخه تر دوو میاشتو دوام کوي، کله کله یې د تودوخې درجه د سانتي ګرداد له ۱۰ درجو څخه پورته ځي، په همدې سبب د قطبي سمندرګیو په نوم یادیږي او یواځې دځیرنو لپاره بیړۍ پکې تګ اوراتګ کوي. په غاړو او ژورو برخوکې یې ځینې سمندري حیوانات لکه کبان ژوند کوي. د بیوفورت له سمندرګي څخه نفت هم رایستل ګیږي.

ـ د اسیا او امریکا د لویو وچو ترمنځ کوم سمندرګي او آبناء پراته دی؟

د الاسکا د ایالت په شمال لویدیځ کې د چوکاتسک یا چي چي (Chichi) سمندرګی پروت دی چې د کال زیاتره وخت کنګل وي. د شمالي امریکا او د اسیا د لویو وچو ترمنځ بل لوی سمندرګي د بیرنګ Bering په نوم د ۲۲۶۹۰۰۰ کیلومترمربع د پراخوالي په لرلوسره پروت دی. دا سمندرګی د بیرنګ د ابناء له لارې چې ۸۵ کیلومتر سور لري د شمالي کنګل سمندر سره نښلي. شمالي برخه یې د ژمي په اوږدوکې کنګل وي. خو جنوبي برخې یې نه کنګل کیږي او د بیړیو چلولو وړ دي.

(٦٢) مخ نقشې ته وګورئ.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، او هره ډله دې د ٦٤ مخ نقشه انځور اویاکاپي کړي او نومونه دې په ټاکلو ځایونوکې ولیکي او د هرې ډلې استاذی دې هغه ټولګیوالوته وښیي.

پوښتنې

١ـ دامریکا د لویې وچې کوم سمندرګی ټول کال د بیړیو چلولو وړ دی؟
٢ـ دکوم کانال له لارې، د اتلانتیک سمندر د ارام له سمندر سره نښلول شوی دی؟
٣ـ د بیرنګ سمندرګی د امریکا په کومه برخه کې پروت او کومې لویې وچې یې سره بیلې کړې دي؟
٤ـ د امریکا د لویې وچې شمالي سمندرګی دکارابین د سمندرګي سره پرتله کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا له لیکنې پرته نقشه له (٦٤) مخ څخه کاپي کړئ، د سمندرګیو موقعیت پکې وټاکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ- د امريکا د لويې وچې د خليجونو په هکله څه پوهېږئ؟

پورتنی نقشې ته وګورئ. ولې د امريکا په لويه وچه کې ډېر خليجونه شته دي؟

د شمالي امريکا خليجونه

دامريکا لويه وچه ډېر خليجونه لري ځکه د دې لويې وچې ښه موقعيت د دوو سمندرګيو ترمنځ او د اوبو ننوتلو له کبله په وچه کې د ډېرو خليجونو منځته راتګ سبب شوی دی.

په دې لويه وچه کې د سوداګرۍ او بيړيو جوړولو د صنعت پرمختيا هم د همدې خليجونو د شتوالی له امله ده. د شمالي امريکا په جنوب ختيځ کې د مکسيکو خليج پروت دی چې د فلوريډا د ټاپو وزمې په وسيله د اطلس (اتلانتيک) له سمندر څخه بيل شوی دی.

دې خليج سربيره پردې چې د بيړيو چلولو لپاره يې ښه شرايط برابر کړي دي، په سواحلو کې يې د نفتو، طبيعي ګازو او مالګو زيرمې هم ساتلې دي.

د ګلف ستريم تود بهير د مکسيکو د خليج له سيمې تيرېږي چې د سيمې د اقليم د بدلون او د اوبو د سطحې د پورته کيدو سبب کيږي.

د دې سيمې بل لوی خليج د مکسيکو د هيواد په ختيځ کې د کامپيچ Campeche خليج دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امريکا په ختيځو غاړوکې د اطلس د سمندر اوبه په وچې کې ننوتلې چې په ځينو برخوکې يې ژور او په ځينو نورو برخو کې يې لږ ژور خليجونه منځته راوړي دي. دا خليجونه د فلوريدا د ټاپو وزمې څخه پيل او د بافين Baffin په سيمه کې خپل اعظمي سورته رسيږي. د کانادا شمالي خليجونه د اقليمي رژيم له پلوه شمالي کنګل سمندرته ورته والى لري، او دبيړيو چلولو وړ نه دي.

دويمه ګڼه جدول د شمالي امريکا خليجونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د خليج نوم		موقعيت
۱	سنت لارنس	St Lawrence	د اطلس د سمندر په غاړه دکانادا د هيواد په ختيځ کې
۲	هودسن	Hudson	د اطلس سمندر په غاړه دکانادا د هيواد په ختيځ کې
۳	بافين	Baffin	د اطلس سمندر په غاړه دکانادا د هيواد په شمال ختيځ کې
۴	اموندسن	Amundsen	د شمال کنګل سمندر په غاړه دکانادا هيواد په شمال کې
۵	فوندی	Foundy	د اطلس سمندر په غاړه دکانادا هيواد په جنوب ختيځ کې

ټولې هغه اوبه چې د امريکا د لويې وچې شمالي او شمال ختيځې غاړې يې راچاپيره کړې دي، د کال په اوږدو کې يې تودوخه ډېره ټيټه او کله هم د سانتي ګراد د مثبت ۱۰ درجو څخه نه اوړي د کال زياتره وختونه کنګل وي. نوله همدې امله د هودسن د خليج سړې اوبه او د مکسيکو د خليج تودې اوبه د شمالي امريکا پر اقليم باندې مستقيمه اغيزه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

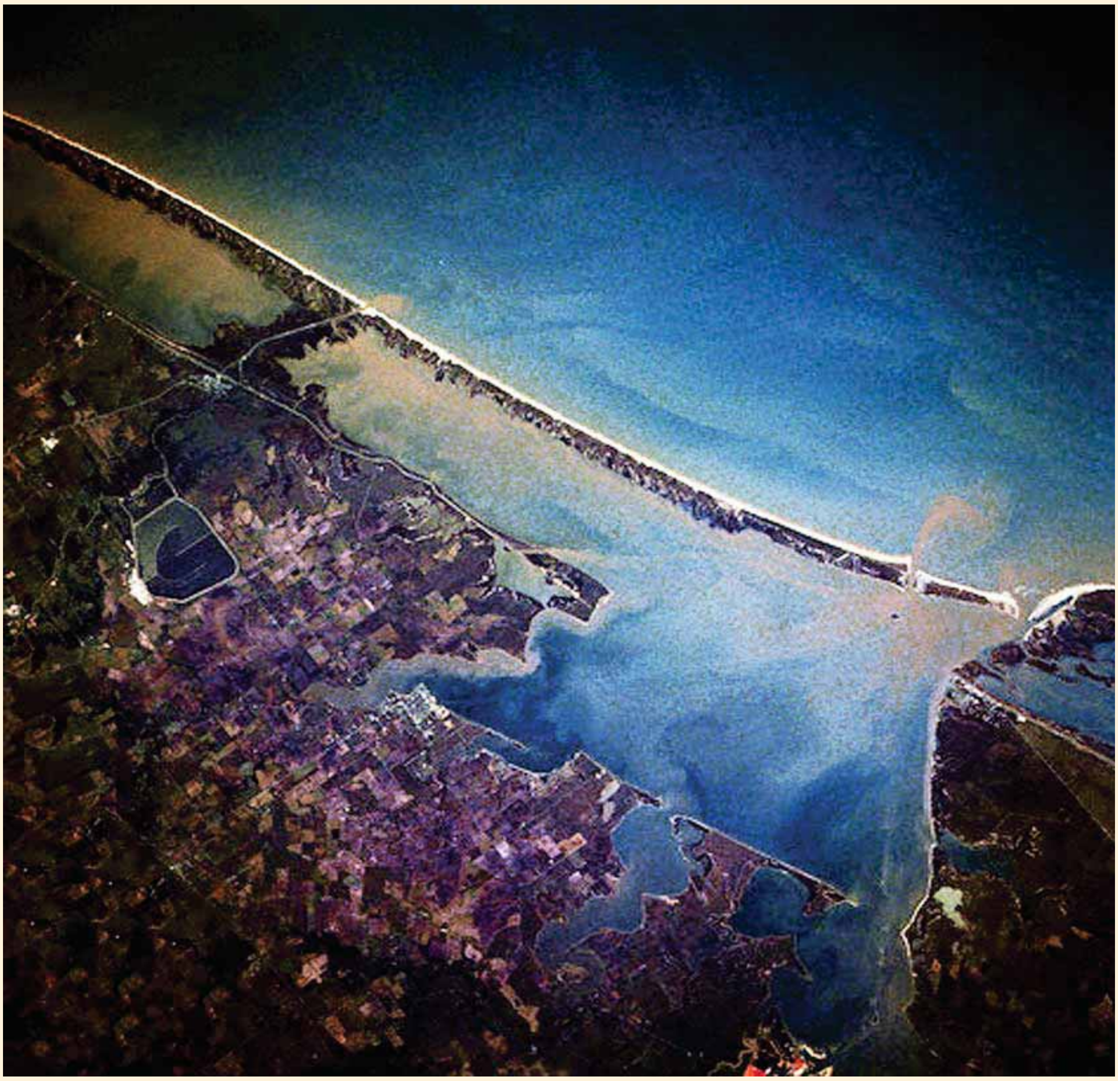

د مکسيکو د خليج تصوير

د شمالي امريکا د ارام سمندر غاړې لږې وتلې او ننوتلې دي، خو د دې وچې په شمال لويديځو غاړو کې لوی او کوچني ټاپوګان پراته دي چې ډېرې وتلې او ننوتلې غاړې لري. د دې سيمې له ډېرو لويو خليجونو څخه يوهم د کلفورنيا خليج دی چې د کلفورنيا California د ټاپو وزمې په ختيځ کې موقعيت لري او د کلورادو سيند په هغه کې تويېږي. دا خليج اوږد او کم سوره دی، او يوه ماته او ژوره ساحه يې منځته راوړې ده. د الاسکا Alaska خليج د دې ساحې بل لوی خليج دی. چې د امريکا د لويې وچې په شمال لويديځ کې موقعيت لري. د يادونې وړده چې ټول لوی او ژور خليجونه د بيړيو چلولو او بندرونو د جوړونې لپاره ښهٔ شرايط برابره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او د امریکا د لویې وچې نقشه دې له (٦٤) مخ څخه کاپي کړي، او د شمالي امریکا د مهمو خلیجونو نومونه دې د هغې پر مخ ولیکي، او د ډلې استاذی دې یې ټولګیوالوته وښیي.

پوښتنې

١_ د مکسیکو له خلیج څخه ثه اقتصادي ګټه اخیستل کیږي؟
٢_ د شمالي امریکا په ختیځ کې کوم لوی او ژور خلیجونه شته؟
٣_ د امریکا شمالي خلیجونه ولې د بیړیو چلولو وړ نه دي؟
٤_ د شمالي امریکا د لویدیځې غاړې لوی خلیجونه کوم دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

لاندې جدول بشپړ کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درس کې یې ټولګیوالوته ولولئ.

ګڼه	د خلیج نوم	موقعیت	اقتصادي ارزښت
١	مکسیکو	د شمالي امریکا په جنوب ختیځ برخوکې	
٢	سنت لارنس		د بیړیو چلولو وړ دی
٣	هودسن		
٤	الاسکا		
٥	کلفورنیا		

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلرویشتم لوست

د جنوبی امریکا خلیجونه

د سویلی امریکا نقشه

آیا د سویلي امریکا ټول خلیجونه د سوداګرۍ د لویو بیړیو چلولو ته برابر دي؟

د سویلي امریکا د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟

د سویلي امریکا د اطلس (اتلانتیک) سمندر په غاړوکې لوی خلیجونه چې په وچه کې ډېر ننوتلي وي نشته دي. یوازې د ارجنتاین د هیواد په جنوب ختیځو غاړوکې نیمه دایروي شکله خلیجونه لیدل کیږي. د پارانا Parana د سیند په خوله (مصب) کې د ریودو لاپلاتا اوږده او پراخ سواحل پراته دي. د هغه په شمال کې د سادومارکوس کوچنی خلیج موقعیت لري چې د بیړیو چلولو لپاره یې د بندر جوړوني ښه شرایط برابر کړي دي. د امازون د سیند خوله هم د بیړیو چلولو وړ ده. د کارابین د سمندرګي په غاړو د ونزویلا لوی خلیج پروت دی، چې ځانګړې سوداګریز ارزښت لري. د جنوبي امریکا په شمال لویدیځ کې د ارام سمندر په غاړه د پانامې لوی خلیج پروت دی چې د پانامې د کانال له لارې یې د بیړیو چلولو لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. همدارنګه د استوا د کرښې جنوب ته د اکوادور په هیواد

دریمه ګڼه جدول: د جنوبي امریکا نور خلیجونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د خلیج نوم	موقعیت
۱	سان ماتیاس (San Matins)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۲	بلانکا (Blanca)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۳	سان جورج (San jorgs)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۴	ګراند (Granda)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دګواياګيل Guayaquil لوی خليج پروت دی چې دګواياګيل لوی بندر هم دلته جوړ شوی دی او د هغه په جنوب کې د عرض البلد تر ۳۰ درجو پورې د هغه سواحل وتلي او ننوتلي نه دي او د غاړو لوړوالی يې هم ډير دی، چې د بيړيو لنګر اچولوته برابر نه دي. خو د ارام سمندر د سواحلو په جنوبي ورستيو برخو کې د چيلي په هيواد کې ډيرې ننوتلي او وتلي شته، خليجونه يې تاوراتاو او سورور دي لکه کورکوادو Corcovado او د دې پنياس De penas چې د پراخو او ژورو خليجونو د سمندري سوداګريزو بندرونو جوړونې ته يې مناسب شرايط برابر کړي دي. ډير هيوادونه سره له دې چې پراخه سمندري غاړې لري خو د خليجونو د نه درلودلو يا د نا برابرو او لږ ژورو خليجونو د درلودلو په سبب د بيړيو چلولو لپاره د ګټې اخيستنې وړ نه دي.

په لاتينه امريکاکې د خليجونو انځورونه

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې پر څو ډلو وويشل شي د ٦٤ مخ نقشه دې کاپي کړي او په هغې کې دې د لويو خليجونو نومونه په ټاکلو ځايونو کې وليکي.

الف ـ د جنوبي امريکا شمالي خليجونه　　　ب ـ د اطلس سمندر د غاړو خليجونه

ج ـ د ارام سمندر د غاړو خليجونه

پوښتنې

۱ـ لاندې پوښتنې بشپړې کړئ.

ـ د اکوادور د هيواد د .... خليج په غاړه لوی تجارتي بندر جوړ شوی دی.

ـ د چيلی د هيواد لوی خليج .... دی.

۲ ـ لنډ ځواب ورکړئ

ـ کوم سواحل په طبيعي توګه د بندرونو جوړونې ته مناسب نه دي؟

ـ ستاسو له نظره له خليجونو څخه څه اقتصادي ګټه اخيستل کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د ارام سمندر د غاړو خليجونه د اطلس د سمندر د غاړو دخليجونو سره د بندرونو د جوړونې او بيړۍ چلونې له پلوه پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ويشتم لوست

و- د امريکا د لويې وچې د اقليم په هکله څه پوهيږئ؟

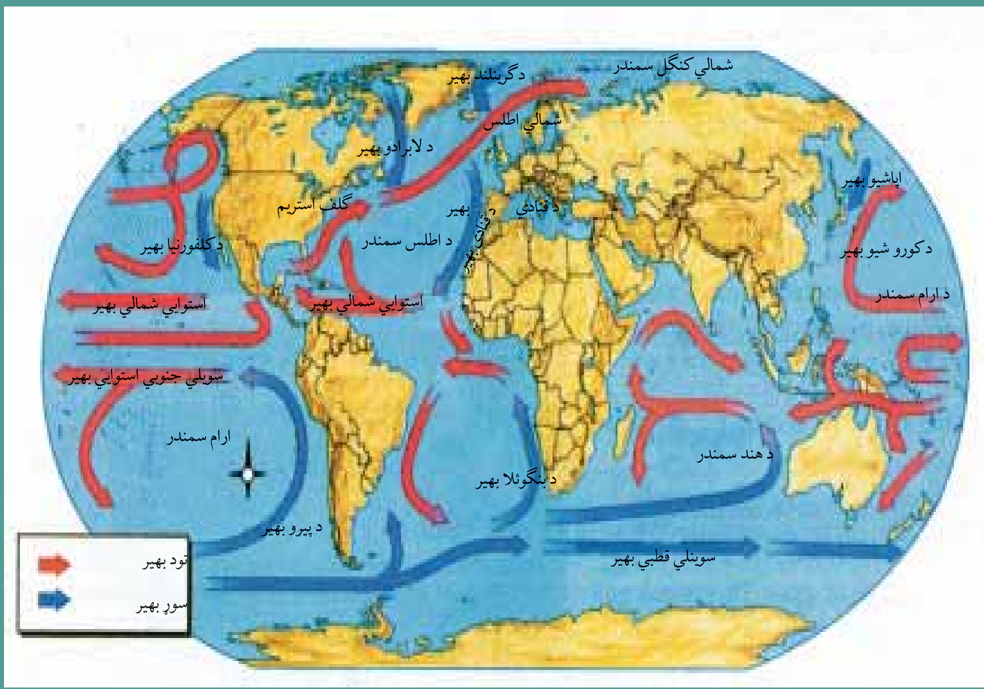

د نړۍ د سمندري تودو او سړو اوبو د بهير نقشه

د نړۍ کومه لويه وچه د نړۍ ټول نباتات او اقليمونه لري؟

د امريکا لويه وچه د نړۍ د نورو لويو وچو په خلاف په شمالي او جنوبي دوه نيمو کرو کې موقعيت لري، نو ځکه د نړۍ د ټولو نباتاتو او اقليمونو ډولونه لري.
د (۸۲) مخ نقشې ته وګورئ.

ـ شمالي امريکا د کومو اقليمي سيمو لرونکې ده؟
شمالي امريکا د منځنۍ امريکا په ګډون د شمالي عرض البلد د ۷ او ۸۳ درجو ترمنځ پرته ده. چې په دې ترتيب له شمال څخه جنوب ته ټولې اقليمي سيمې د استوا څخه پرته ، په برکې نيسي، چې دارنګه ډېره برخه يې په قطبي او معتدله او لږه برخه يې د استوا لانديې په (منځنۍ امريکا کې) پرته ده. او دا ډول موقعيت د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې د توپير سبب کيږي.
د شمالي امريکا په ختيځه برخه کې لوړ غرونه نشته، نو ځکه د اتلانتيک د سمندر لخوا د ختيځو مرطوبو کتلو د راتګ لپاره برابره ده. خو په لويديځ کې د راکي غرونه د ارام سمندر لخوا د مرطوبو هوايي کتلو د بهير خنډ ګرځي.
د شمالي کنګل سمندر او د مکسيکو د تود خليج ترمنځ د دښتو شتوالی د استوايي او قطبي عرض البلدونو ترمنځ د شمال څخه جنوب لورته د هوايي کتلو د تبادلې شرايط د کال په ټولو موسمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې برابر کړي دي.

د اتلانتیک په سمندر کې د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې توپیر لیدل کیږي، یعنې د ګلف ستریم تود بهیر د شمالي امریکا جنوب ختیځ سواحل توده وي، او د لابرادور سوړ بهیر د کانادا ختیځې برخې سړه وي. د شمالي امریکا په لویدیځ کې د ارام سمندر د کوروشیو تود بهیر د شمال په لوري او د کلفورنیا سوړ بهیر دجنوب په لوري د کال په اوږدوکې د تودوخې د بدلون سبب کیږي.

د شمالي امریکا ډیرې مرطوبې سیمې په ختیځ کې د اتلانتیک د سمندر غاړې او په لویدیځ کې د ارام سمندر سواحل دي، ډیرې وچې سیمې د راکي د غرونو منځنۍ سیمې یې دي چې د اورښت اندازه یې ډیره لږه ده. د شمالي امریکا په شمال کې د تندرا سړه سیمه، د هغې په جنوب کې معتدله سیمه او د معتدلې سیمې په جنوب کې د سب تروپیک سیمه پرته ده.

جنوبي امریکا د کومو اقلیمي سیمو لرونکې ده؟

جنوبي امریکا د شمالي عرض البلد ۱۲ درجو او د جنوبي عرض البلد د ٥٦ درجو ترمنځ پرته ده او ډیره برخه یې په توده منطقه کې پرته ده. یعنې د خاورې زیاته برخه یې د سرطان او جدي د کرښو ترمنځ په استوایي یا حاره یې سیمه کې او لږه جنوبي برخه یې په معتدله سیمه کې پرته ده. د جنوبي امریکا په لویدیځه برخه کې د انديز د غرونو طبیعي حالت اوپه ختیځ کې پراخې هوارې پر اقلیم غوره اغیزه لري. د انديز د غرونو لړۍ ختیځې خواته د لندې هوا د ورتګ خنډ ګرځي.

د استوا لاندې د سیمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لویې وچې په ختیځو غاړوکې تقریبا د استوا کرښې ته نږدې د استوا د تودو اوبو بهیر تیریږي، چې په شمال لویدیځ او جنوب لویدیځ کې د برازیلین(Brazilian Stream) په تودو بهیرونو ویشل کیږي. اوپه ژمي کې د جنوبي امریکا په سواحلو کې د تودوخې د سانتي ګراد څه ناڅه ۳ درجو د زیاتوالي سبب کیږي. د جنوبي امریکا د لویدیځو سواحلو په اوږدوکې د پیرو په نوم د سړو اوبو (Peru Stream) بهیر له جنوب څخه شمال لورته د استوا تر کرښې پرمخ ځي او د ساحلي هوا تودوخه راښکته کوي، ان تردې چې د استوا په مدار کې د تودوخې کچه ٤ درجې راښکته کوي. د دې بهیر بل ښاخ د جنوبي امریکا جنوب ختیځ سواحل هم سړ وي.

د معتدله سیمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په پنځه کسیزو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د امریکا د لویې وچې اقلیمي نقشه د هغې د لاربنود سره چې په کې هره اقلیمي سیمه په ځانګړې رنګ سره ښوول شویده په غور سره وګوري او هره ډله دې د یوې اقلیمي سیمې د ځانګړتیا په هکله ځواب برابر کړي او ټولګیوالوته دې یې وړاندې کړي.

۱ـ سوړ اقلیم
۲ـ معتدل اقلیم
۳ـ سب تروپیک اقلیم
٤ـ د تندرا اقلیم

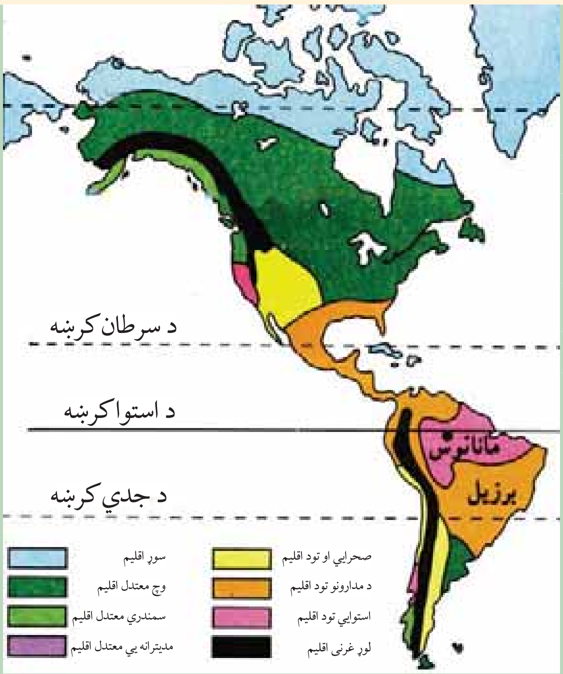

پوښتنې

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري نښه کړئ.

۱ـ د امریکا لویه وچه په شمالي او جنوبي دوه نیمو کرو کې پرته ده. (   )

۲ـ د شمالي امریکا د خاورې ډیره برخه په توده او استوایي سیمه کې پرته ده. (   )

لنډ ځواب ورکړئ.

۱ـ کوم سمندري بهیرونه د امریکا د لویې وچې پر اقلیم اغیزه کوي؟

۲ـ کوم غرونه د امریکا لویې وچې ته د ارام سمندر له لوري د لنده بل خنډ ګرځي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لویې وچې سپینه نقشه د ورکړل شوي اقلیمي نقشې پر بنسټ رنګ کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

۲ ، ۳- د امریکا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟

د امریکا سیاسي نقشه

د امریکا په لویه وچه کې څو خپلواکه هیوادونه شته؟

د امریکا لویه وچه د ۴۲،۱ میلیونو کیلومترو مربعو په پراخوالي سره په دوو شمالي او جنوبي نیموکروکې موقعیت لري. دا لویه وچه په ۵۱ سیاسي واحدونو ویشل شوې ده، چې له هغې جملې څخه ۳۵ واحده یې خپلواکه هیوادونه او نور پاتې یې لاتر اوسه د بهرنیو هیوادونو تر کنټرول لاندې دي. په شمالي امریکا کې چې د انګلوساکسون په نوم هم یادیږي د (امریکا متحده ایالاتونو، اتازونې او کانادا) دوه هیوادونه پراته دي. د امریکا د متحده ایالتونو هیواد د ۹،۳۶۳،۰۰۰ کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د نړۍ څلورم لوی هیواد دی چې د ۵۰ ایالتونو څخه جوړ شوی دی. نو له همدې امله یې د هیواد رسمي بیرغ ۵۰ ستوري لري.

د حکومت ډول یې فدرالي جمهوریت دی او جمهور رئیس یې د څلورو کلونو لپاره ټاکل کیږي. د کانادا هیواد د (۹،۹۷۰،۶۱۰) کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د روسیې له هیواد څخه وروسته د نړۍ پراخه هیواد دی. دا هیواد له لسو ایالتونو څخه جوړ شوی دی، او لاتر اوسه یې ګورنر جنرال چې تشریفاتي بڼه لري د انګلستان د ملکې له خوا ورپیژندل کیږي، او د انګلستان د هم ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مشترک المنافع)، هیوادونو د ډلې څخه شمیرل کیږي. د منځنۍ امریکا اته ګوني هیوادونه د جنوبي امریکا د هیوادونو په ګډون د لاتیني امریکا په نوم یادیږي. چې ډېر مهم ګډ خصوصیات یې لاتیني ژبه ده. چې په دغو زیاترو هیوادونو کې رسمي ژبه اسپانوي او په برازیل کې پرتګالي ده.

ډیر لوی هیواد یې برازیل دی چې پراخوالی یې ۸،۵٤۷،٤۰٤ کیلومتر مربع او پلازمینه یې د برازیلیا ښار دی او ډیر کوچنی هیواد یې ترینیداد او توباګو دی، مهم ښار یې د ارجنتاین هیواد کې بونس ایرس دی چې د امریکا د پاریس په نوم هم شهرت لري. دجنوبي امریکا د نفوسو ډک هیواد بیاهم د برازیل هیواد دی چې ۱۸٤،۷ میلیون تنه نفوس لري، او لږ نفوس لرونکی هیواد یې وفالکلند تر استعمار لاندې هیواد دی چې ۲۰۰۰ تنه نفوس لري. د امریکا د لویې وچې شپږ هیوادونه فدرالي ۱۹ یې ولسواکه(جمهوري) او لس نور یې د انګلستان پخوانۍ مستعمرې دي، چې اوس یې خپلواکي په رسمیت پیژندل شوې ده، خو لاتر اوسه یې ګورنر جنرال د انګلستان د ملکې له خوا ټاکل کیږي او د انګلستان د هم ګټو هیوادونو څخه ګڼل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، د پخوانیو معلومات په پام کې نیولوسره دې د امریکایي هیوادونو د حکومتي جوړښت په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې یې ټولګیوالوته وړاندی کړي.

پوښتنې

۱ـ د امریکا د لویې وچې د سیاسي ویش نقشې ته په پاملرنې سره لاندنیو پوښتنو ته ځواب ورکړئ؟

الف ـ د شمالي امریکا د دوو هیوادونو نومونه ووایاست؟

ب ـ د منځنۍ امریکا د یوه هیواد نوم ووایاست؟

ج ـ د جنوبي امریکا د دریو هیوادونو نومونه ووایاست؟

۲ ــ د جنوبي امریکا هیوادونه کومه ګډه فرهنګي وجه لري؟

۳ــ د امریکا د متحدو ایالتونو (اتازوني) هیواد د څو ایالتونو څخه جوړ او د حکومت ډول یې څرنګه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د امریکا د لویې وچې دیوه هیواد په هکله معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ۴ ، د امریکا د لويې وچې د بشري جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

د راتلونکي مخ نقشې ته وګورئ، د امريکا په لويه وچه کې د نژادونو ويش راښيي.
په امريکا کې کوم نژادونه استوګنه لري؟

الف ـ نژاد او ژبې

دامريکا دلويې وچې خلك د ډول ډول نژادونو او ځانګو څخه جوړ شوي دي چې ډير غوره يې عبارت دي له:

۱ـ بوميان يا سره پوستكي

د امريكا قديمي او اصلي اوسيدونكي دي. چې په متحده ايالاتو او كانادا كې اوسيږي او هغوی ته هنديان Indian هم وايي. د امريكا له كشفولو وروسته دې لويې وچې ته د سپين پوستكو اروپايانو په راتګ سره چې د سره پوستكو د ځمكو د لاندې كولو په لټه كې وو. د بوميانو او اروپايانو ترمنځ ډيرې جګړې وشوې چې د هغو له امله نن ډير لږ سره پوستكي پاتې دي. د دې خلكو كار كرنه او د ژويو ښكار و او د ونو له ريښو څخه يې هم خواړه برابرول. سره پوستكي د ژيړ پوستكو له نژاد څخه هم ګڼې چې ډير پخوا يې د آسيا د لويې وچې څخه د بيرنګ د ابناء له لارې د امريكا لويې وچې ته مهاجرت كړى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سپین پوستکي

د ۱٦م پیړۍ څخه وروسته اروپایي سپین پوستکي مهاجرین ورو ورو امریکا ته راغلل هلته استوګن شول، او ورځ په ورځ یې شمیر زیات شو، نن د امریکا د لویې وچې زیات وګړي دوه رګه دي چې د مختلفو نژادونو او ملیتونو د اختلاط په نتیجه کې منځته راغلي دي.

۳_ تور پوستکي

امریکایي تور پوستکي په واقعیت کې د افریقایي غلامانو او مریانو زامن او لمسي دي چې داستعمار په دوران کې د اروپایي سپین پوستکو په واسطه په کانونو او کروندوکې د کار لپاره په اجباري توګه دې لویې وچې ته راوړل شوي دي. نن ورځ یو زیات شمیر تورپوستکي په شمالي، مرکزي او جنوبي امریکا کې ژوند کوي.

د امریکا په لویه وچه کې نژادونه

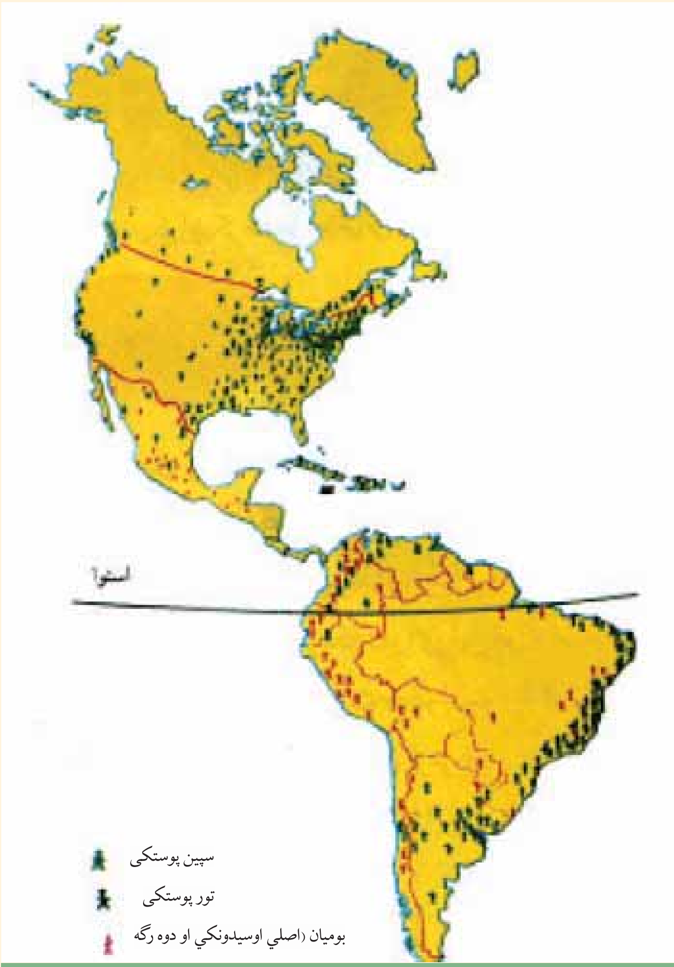

دامریکا په متحده ایالتونوکې تورپوستکي د دې هیواد په جنوب ختیځ او همدارنګه په لویو ښارونو لکه شیکاګو او نیویارک کې استوګنه کوي او د ژوند شرایط یې د سپین پوستکو په پرتله د اقتصادي او اجتماعي پلوه نا مناسب دي.

ایا پوهیږئ د امریکا په لویه وچه کې دوه فرهنګه او مروجې ژبې کومې دي؟

الف ـ شمالي امریکا

په شمالي امریکا کې یعنې په متحده ایالاتو کې انګلیسانو د ۱۷ م پیړۍ په لومړیو اوپه کاناداکې د ۱۸ م پیړۍ په وروستیو کې یو ډول انګلیسي فرهنګ منځته راوړ چې لاتر اوسه شته. د کانادا وګړي په انګلیسي او فرانسوي او د متحده ایالاتو وګړي په انګلیسي ژبه خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ لاتینه امریکا

منځنۍ او جنوبي امریکا په ګډه د لاتینې امریکا په نوم شهرت لري. د دې سیمې نوم او دهغو د ژوند کړه وړه د لاتینې اروپا یعنې د اسپانیې او پرتګال د فرهنګ نماینده ګي کوي چې اسپانوي ژبه د دې سیمې له ۲۰ جمهوریتونو څخه په ۱۸ جمهوریتونو کې مروجه ده، د برازیل خلك په پرتګالي او د هایتي خلك په فرانسوي ژبو خبرې کوي.

د تور پوستکي څېره

د سپین پوستکي څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرو پوټکو خلکو یو تصویر

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې په لاندې مطلب بحث او خبرې وکړي.

ـ لاتینه امریکا د لوېې وچې کومې برخې ته ویل کیږي او ولې؟

ـ د تور پوستکو اصلي منشه چې نن ورځ په امریکا کې اوسیږي د کوم ځای څخه پیل کیږي؟

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ.

۱ـ د انګلوساکسون فرهنګ په کوم یوه لاندني هیواد کې شته؟

الف: کانادا　　ب: برازیل

ج: ارجنتاین　　د: مکسیکو

۲ـ لاندې جملې بشپړې کړئ.

په جنوبي امریکا کې .... فرهنګ رواج لري.

۳ـ لنډ ځواب ورکړئ.

ایا د امریکا د متحده ایالاتو تورپوستکي اقتصادي او اجتماعي مناسب شرایط لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

ب ـ د امريکا د نفوسو او مذهب په هکله څه پوهيږئ؟

د امريکا په لويې وچې کې د نفوسو د جغرافيايي ويش نقشه

د امريکا د لويې وچې د نفوسو ډک ښارونه کوم دي؟
د امريکا د لويې وچې د نفوسو د جغرافيايي ويش نقشې ته خير شئ چې په امريکا کې د نفوسو ميشته کېدنه شيي.

نن ورځ دامريکا د نفوسو زياته برخه د دوو لويو وچو يعنې داروپا او افريقا مهاجرين چې په لويو ښارونو کې استوګنه لري په برکې نيسي. د دې لويې وچې د نفوسو څخه ډکې سيمې شمالي او منځنۍ امريکا ده چې په ۲۰۰۰ م کال کې يې د ۴۸۰ ميليونو تنو څخه زيات وګړي درلودل. په جنوبي امريکا کې د ۳۴۶ ميليون تنو څخه زيات وګړي اوسيدل. د امريکا د لويې وچې ټول نفوس ۸۲۷ ميليون تنو ته رسيږي. په شمالي او منځنۍ امريکا کې له نفوسو څخه ډک ښار دنيويارك بندر دی چې نفوس يې په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸،۵ ميليونو تنو ته رسيده. په جنوبي امريکا کې بونس ايرس د ارجنتاين

د نيويارک يو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پلازمینه له نفوسو څخه د ډکو ښارونو څخه شمیرل کیږي چې په ۲۰۰۵ م کال کې یې ۱۳,۳ میلیون تنه نفوس درلوده. همدارنګه په برازیل کې د ساو پائولو د ښار د وګړو شمیر په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸,۳ میلیونو تنو ته رسیده، د یادولو وړ ده چې د نفوسو وده په لاتینه امریکا کې د شمالي امریکا په پرتله زیاته ده. د شمالي امریکا وګړي له مکسیکو پرته زیاتره د پروتستانت د مذهب پیروان دي او د امریکا د لویې وچې نور اوسیدونکي کاتولیک مذهبه دي. چې د جنوبي اروپا میراث دی. د کاتولیک مذهب پیروان په لاتینه امریکا کې استوګن دي او د نورو دینونو پیروان لکه مسلمانان او یهودیان هم د امریکا په لویه وچه کې استوګنه لري.

دساو پائولو د ښار انځور

د ټولګي دننه فعالیت

دامریکا دنفوسو د جغرافیايي ویش نقشې ته په پاملرنې، د دې لویې وچې له نفوسو څخه ډک ښارونه د لیکنې پرته نقشه کې مشخص کړئ.

پوښتنې

۱ـ د امریکا په کوم ښار کې زیات تور پوستکي استوګنه کوي؟
۲ـ د نفوسو وده په شمالي امریکا کې زیاته ده که په جنوبي او مرکزي امریکا کې؟
۳ـ د پروتستانت مذهب زیاتره د دې لویې وچې په کومه برخه کې رواج لرئ؟ نوم یې واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

۲، ۵ _ د امریکا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟

کوم عوامل د شمالي امریکا د اقتصادي پرمختګ سبب شوي دي؟

شمالي امریکا:

په اوسنیو شرایطو کې د شمالي امریکا دوه هیوادونه (متحده ایالات او کانادا) په مختلفو دلایلو د نړۍ له ډېرو پرمختللو هیوادونو څخه شمیرل کیږي، د مثال په توګه:

_ شمالي امریکا د ځمکې لاندې ډېر کانونه، طبیعي سرشاره زېرمې، پراخې ځمکې، د اوبو څخه ډک سیندونه او د اب او هوا ډولونه لري.

_ د امریکا د لویې وچې د کشف څخه وروسته، اروپایانو دې وچې ته مهاجرت کړی دی، هغوی خپلې پانګې هم له ځان سره راوړې وې، دې مهاجرینو خپل مهارتونه او استعدادونه په کار واچول او د خوییرېو په اوړدوکې یې نوی تمدن منځته راوړ.

_ د شمالي امریکا په اقتصادي پراختیا کې نورو عواملو هم اغیزه درلوده مثلا په دویمې نړیوالې جګړې کې د زیاترو اروپایي هیوادونو صنایع ړنګ شوي، خو متحده ایالاتو د جګړې د سیمې څخه دلرې والي په سبب زیانمن نه شول او وېې کولای شول چې د خپلو سیالانو څخه د مخه شي.

_ شمالي امریکا د زیاترو هیوادونو د پوهانو او متخصصانو په جذبولو سره یې هم وکولای شو چې پر مختللی اقتصاد ولري.

کرنه او مالداري:

شمالي امریکا طبیعي سرشاره او پراخه منابع لري، چې دا علت په دې سیمه کې د کرنې او مالدارۍ د پرمختګ سبب شوی دی. په حاصل خیزو ځمکو کې په زیاته اندازه غنم او جوار کرل کیږي.

د شمالي امریکا نقشه

د شمالي امریکا (د امریکا د متحدو ایالتونو او کاناډا) اقتصادي انځوریزه نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنيز فعاليتونه د عملي لاروچارو څخه په ګټې اخيستنې سره په ښه توګه سرته رسيږي. مالداري د امريکا په مختلفو سيمو کې له هغې جملې په متحده ايالاتو او کاناډا کې ځانګړې ارزښت لري، په دې هيوادونو کې د غويانو، پسونو او وزو د لويو ګلو او اسانو روزنه کيږي.

کانونه او صنايع:

د امريکا په ټوله لويه وچه کې د نفتو ځاګانې او د اوسپنې او ډېروسکرو کانونه پيدا کيږي. همدارنګه د دې لويې وچې نور غوره کانونه سره زر، سپين زر مس، نکل او داسې نور دي.

د امريکې متحده ايالاتو د صنعتي توليداتو کارخانې په لويو ښارونو لکه نيويارک او د امريکا د پنځه ګونو جهيلونه په شاوخواکې جوړې شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امریکا د یادولو وړ صنایع د فلزاتو د ویلې کولو، درندو صنایعو، د پولادو برابرولو، کرنیزو ماشینونو، لارو جوړلو، د وسلې تولیدولو، موټر جوړولو، بیړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او بالاخره کیمیاوي صنایعو، د نفتو د چاڼولو له صنایعو او نورو څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هر ډله دې د لاندې جدول په پام کې نیولو سره هغه طبیعي او بشري عوامل چې د شمالي امریکا د پرمختګ سبب شوي په دوو ورکړ شوو ستونونو کې واضح کړي.

طبیعي عوامل	بشري عوامل
حاصل خیزه پراخه ځمکې	د جګړې څخه لرې والې ....

پوښتنې:

۱ــ د شمالي امریکا د څو غوره کرنیزو پیدا وارو نومونه واخلئ؟
۲ــ د امریکا متحده ایالاتو مهمې صنایع کومې دي؟ بیان یې کړئ؟
۳ــ د شمالي امریکا د غوره کانونو نمونه واخلئ؟
٤ــ د شمالي امریکا د صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟ په پنځو کرښو کې یې ولیکئ؟

د ټولګي بهر فعالیت:

د شمالي امریکا د لیکنې څخه پرته (سپینې) نقشې کې د شمالي امریکا د صنعتي ښارونو ځایونه مشخص کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

لاتینه امریکا

کروندہ

د لاتینې امریکا اقتصاد پر کومو بنسټونو ولاړ دی؟
د لاتینې امریکا هیوادونه د متحده ایالاتو او کانادا په څیر پرمختللي نه دي، بلکې د هغو اقتصاد زیاتره په کرنیزو محصولاتو او د کاني موادو په را ایستنې ولاړ دی.

کرنه:

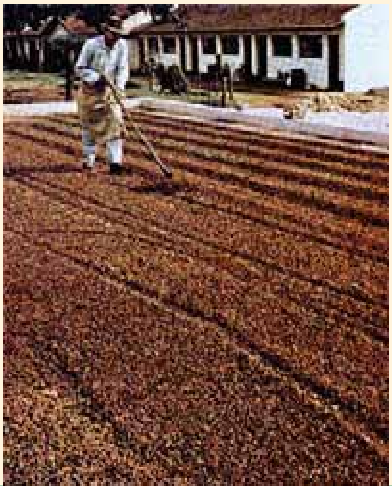

دککاو د کښت انځور

د شلمې پیړۍ په لومړیو کې چې کوم بدلونونه د کرنې په برخه کې منځته راغلي دي، لاتینې امریکا وکولای شو چې د نړۍ په کرنیز اقتصاد کې مهم مقام خپل کړي. لکه چې دا رنګه نن ورځ کولای شو د جنوبي امریکا د هیوادونو په غوره کرنیزو محصولاتو کې د پنبې، ګنیو، کاکائو، قهوې، کیلې او ربړ نوم واخلو. سربیره پردې د دې سیمې په ځینو هیوادونو کې غلې دانې په ځانګړې ډول غنم او جوار هم په ډیره اندازه کرل کیږي. لکه چې دا رنګه ارجنټاین د غنمو او جوارو مهم تولیدوونکی هیواد دی، او برازیل د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قهوې مهم صادروونکی دی. همدارنګه د امازون د ځنګلونو اومه ربړ د دې لویې وچې غوره شتمنې شمیرل کیږي. په منځنی امریکا او د کارابین په ټاپوګانو کې کیله، قهوه، کاکائو، ګنې، ډول ډول مرکبات او اناناس او همدارنګه سربیره پر هغو په ټوله جنوبي امریکا کې چغندر، قند، کتان او په ځنګلي سیمو کې د ځنګلونو څخه دګټې اخیستنې محصولات د پاملرنې وړ دي.

مالداري:

مالداري د جنوبي امریکا په مختلفو سیمو له هغو جملې په برازیل او ارجنتاین کې ځانګړی ارزښت لري. په دې هیوادونو کې د شنو او پراخو د ښتو د شتوالي له امله د رمو ساتنه او مالداري په ځانګړي ډول د غواګانو روزنه ډیر رواج لري، لکه چې دارنګه په دې ورستیو کلنو کې د غوښو د کنسرو او ساتنې لپاره پوره وسایل برابر شوي چې دغه حالت د مالدارۍ د ډیرې ودې سبب شوی دی.

مالداری

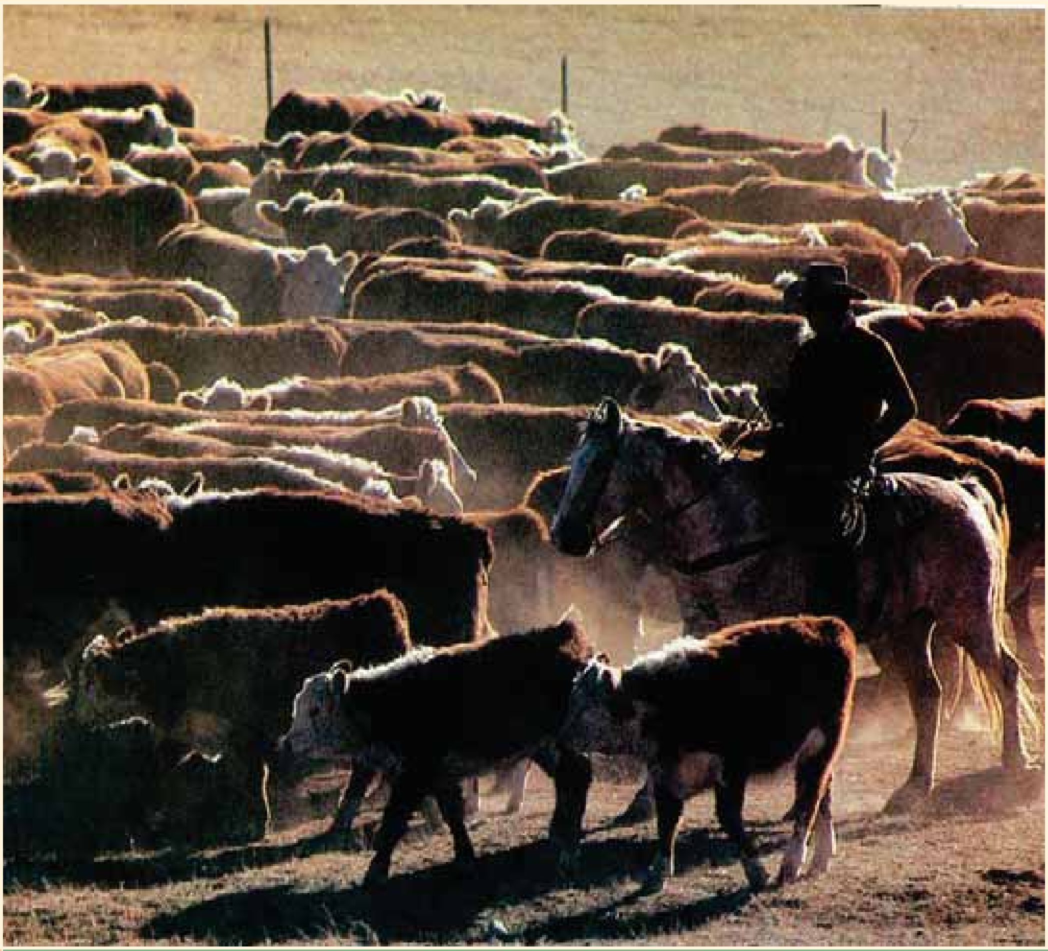

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانونه او صنایع:

جنوبي امریکا د طبیعي منابعو له پلوه بډایه لویه وچه ده. په دې لویه وچه کې د نفتو، سروزرو، سپینو زرو، مسو او اوسپنې کانونه شته دي، دا سیمه د نفتي منابعو د درلودلو له پلوه هم د پاملرنې وړ ده. یو د هغو عواملو څخه چې د هسپانویانو او پرتګالیانو پام یې د دې لویې وچې د نیولو لپاره را واړاوه، هغه د قیمتي فلزاتو لکه سروزرو او سپینو زرو شتوالی وه، چې د سپینو زرو زیاتره کانونه په مکسیکو او د بوکسیتو (د المونیمو د تولید لپاره استعمالیږي) په جامیکا کې دي. د نفتو د صنعت ډول ډول کانونه، د فلزاتو ویلې کول او د مسو مهم کانونه هم د چیلي په هیواد کې د یادونې وړ دي. په جنوبي امریکا کې د صنایعو پراختیا خپل لومړني پړاوونه وهي.

د نفتو چڼ ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارخانو يو تصوير

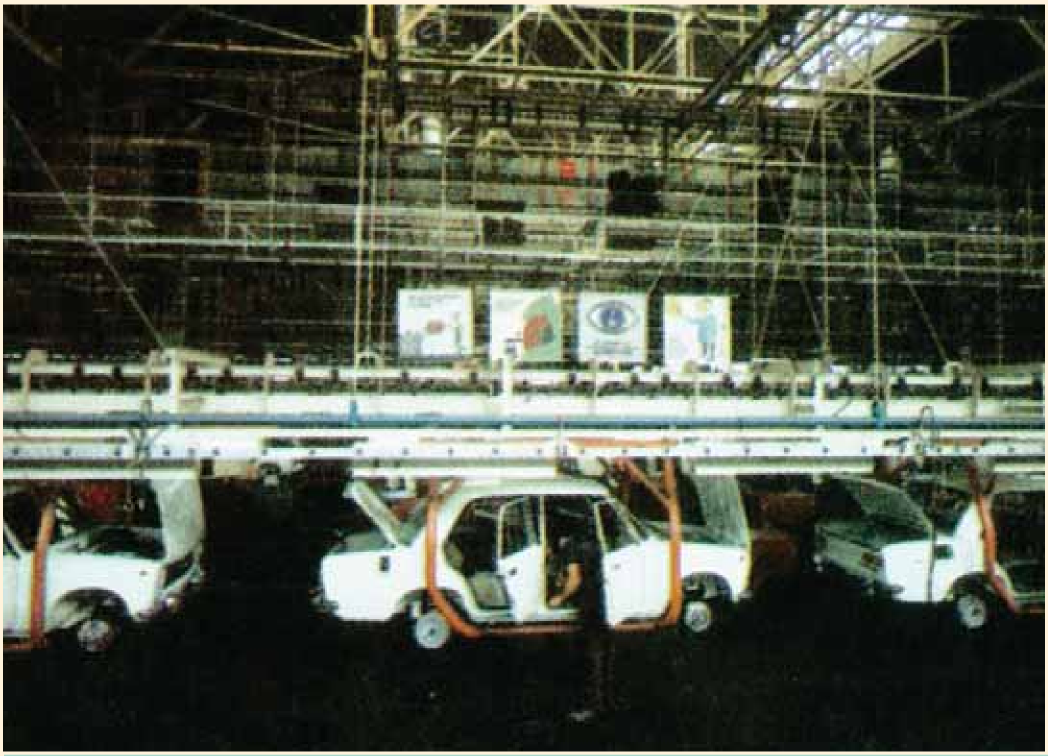

د ټولګي د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي، هره ډله دې د شمالي امريکا او جنوبي امريکا اقتصاد د کرنې، مالدارۍ، کانونو او صنايعو له پلوه سره پرتله کړي او پايله دې ټولګيوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ـ د جنوبي امريکا اقتصاد زياتره په کومو شيانو ولاړ دی؟
۲ـ د جنوبي امريکا ډير مهم صادراتي محصولات کوم دي؟
۳ـ د لاتيني امريکا په هيوادونو کې د مالدارۍ او رمو ساتنو د پراختيا دلايل وليکئ؟
٤ـ د جنوبي امريکا د مهمو کانونو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاتيني امريکې ته د هسپانويانو او پرتګاليانو د مهاجرت په هکله يو مطلب د ښوونځي له کتابتون او يا نورو سرچينو څخه په ګډې اخيستنې سره په خوکرښو کې وليکئ، او د جغرافيې د لوست په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ديرشم لوست

۲ ، ۲ دشمالي امريكا د مواصلاتي جغرافيې په هكله څه پوهيږئ؟

د شمالي امريكا مهمې لويې لارې

ستاسې له نظره د شمالي امريكا د مواصلاتي لارو اهميت په څه كې دي؟

مواصلاتي جغرافيه د سوداګريزو مهمو بندرونو، ښارونو او سيمو ترمنځ د اړيكو له مطالعې څخه عبارت ده، چې په دغه تګ لوري باندې د سوداګرۍ مالونه (واردات او صادرات) او د مسافرينو تګ او راتګ کيږي. او مختلف ډولونه لري.

د امريكا مواصلاتي لارې كولاى شو تر دوو بيلو عنوانونو لاندې مطالعه كړو.

شمالي امريكا

۱ـ ځمكني مواصلات:

شمالي امريكا د اوسپنو او لويو لارو ډيرې ګڼې كربښې لري، چې ټول ښارونه، دكانونو د راايستنې مركزونه، صنعتي او لګښتي مركزونه او د هيوادونو بندرونه يې سره نښلولي دي، يعنې د شمالي امريكا د هيوادونو د اوسپنو كرښې او لويې لارې په خپلو منځنو اوهم د منځنۍ امريكا د بحر الكاهل دغاړې هيوادونو سره نښتي دي، چې له هغو څخه په ګټه اخيستنې سره كولاى شو د دټولوهيوادونو سره سوداګريزې او سفري اړيكې ټينګې كړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوېې لارې تصوير

۲_ د اوبو مواصلات

د ارام او اتلانتيک د سمندرونو ترمنځ د شمالي امريکا جغرافيوي مناسب موقعيت او ساحلي مناسبه وتلې او ننوتلې برخې د دې سبب شوې ترڅو، بندرونه، سوداګري او د بيړۍ چلونې فن په دې سيمو کې پرمختګ وکړي، او د نړۍ له سلو څخه زيات هيوادونو سره سوداګري وکړي. همدارنګه د سيندونو د اوبو له لاروېه ګټې اخيستنې سره کولای شي دهيواد په دننه او هم دهغو له لارې د اوبو د نړيوالو لارو سره اړيکې پيدا کړي.

ج- هوايي مواصلات

له دې ترانسپورت څخه زياتره په ليرې واټونو د مسافرينو او هغو مالونو د وړنې لپاره چې درانده نه وي او ارزښت يې ډېر وي ګټه اخيستل کيږي. د امريکا د متحده ايالاتو او کانادا د هيوادونو لويې ترانسپورتي کمپنۍ د ډيرو لويو او وړو الوتکو په لرلو سره د هيواد په دننه اوبهر کې په ترانسپورتي برخه کې فعاليت کوي.

د هوايې ډګر تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

دـ د پايپ لين پواسطه وړل

د دې وسيلې په واسطه زياتره مايعات له ضايعاتو پرته په ډېره چټکۍ سره د لګښت مرکزونو ته وړل کيږي. دې وسيلې زياتره دشمالي امريکا په هيوادونو کې پراختيا موندلې او د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره ورڅخه ګټه اخيستل کيږي. د تکزاس ـ نيويارك دګاز پايپ لين د امريکا د متحده ايالاتو ډير اوږد او مهم پايپ لين دی. په کاناډا کې هم د هيواد د لويديځ يعنې د البرتا د ايالت او دهغه د شاوخوا سيمو څخه نفت اوګاز د پايپ لينونو په واسطه د لګښت مرکزنوته وړل کيږي.

د طبيعي ګاز پايپ لين

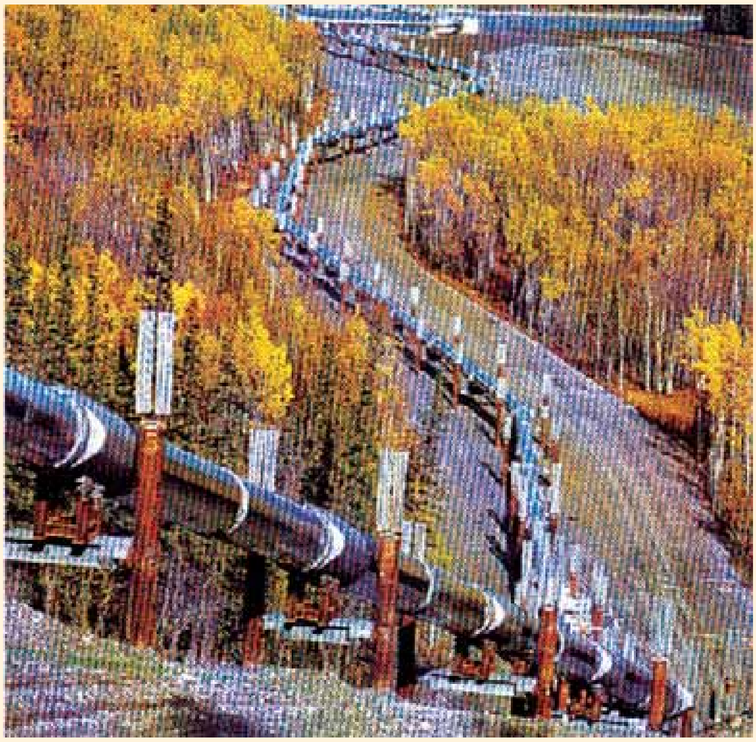

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزه ډلو کې تنظیم شي او د ورکړ شوي نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره دې له یو بل سره مشوره وکړي، چې د امریکا په متحده ایالاتو کې د شیکاګو سوداګریزه صنعتي ښار(د مشیګان د جهیل په جنوب لویدیخه غاړه کې) د اوسپنو د کرښو او لویو لارو په وسیله له کومو بندرونو او ګاونډیو هیوادونو سره نښلول شوی دی، او د خپل فعالیت پایلې دې ټولګي والوته ووایي.

پوښتنې

۱ـ مواصلاتي جغرافیه تعریف کړئ.
۲ـ دمتحده ایالتونو د اوسپنې کرښې د کومو هیوادونو د اوسپنو له کرښو سره نښلول شوي دي؟
۳ـ د شمالي امریکا جغرافیايي موقعیت د دریو سمندرونو ترمنځ د کوم ډول ترانسپورت د پرمختیا سبب شوی دی؟
٤ـ دشمالي امریکا کوم لوی سیندونه د بېړۍ چلولو وړ دي؟
٥ـ د هوايي ترانسپورت څخه زیاتره د څه لپاره کار اخیستل کیږي؟
٦ـ د پایپ لین د ترانسپورت ارزښت توضیح کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له ورکړ شوي نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره که وغواړو چې د امریکې متحده ایالاتو د الاسکا له ایالت څخه د لویو لارو په وسیله د پانامې هیواد ته سفر وکړو د کومو هیوادونو څخه باید تیرشوو. په دې هکله خپل معلومات ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ جنوبي امریکا

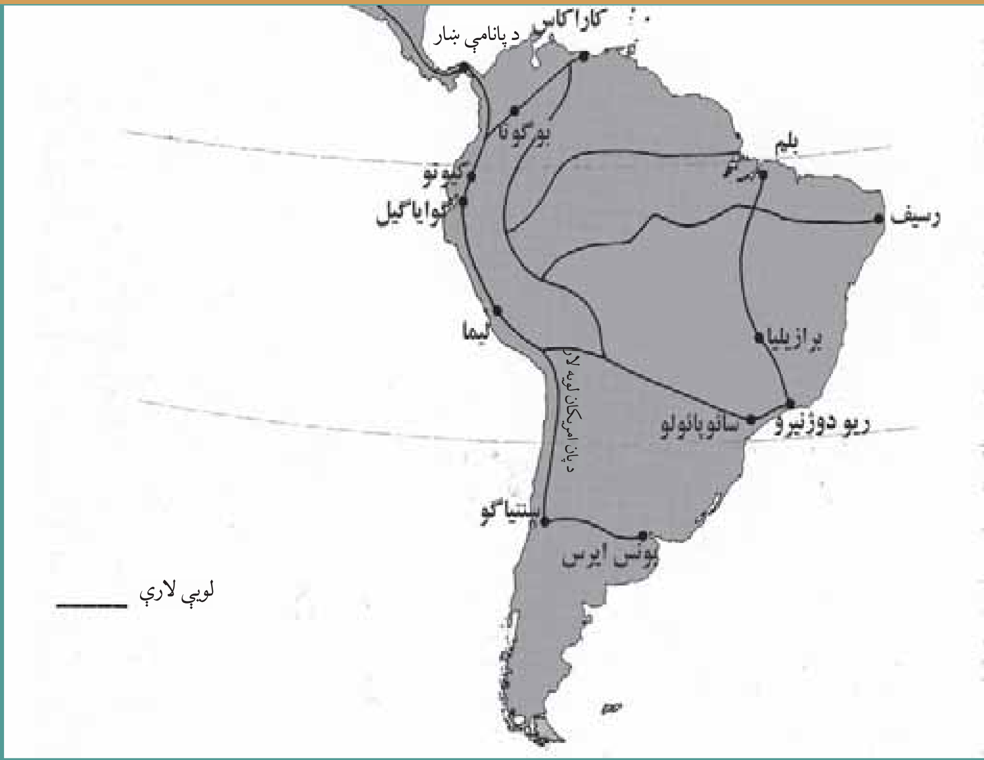

د جنوبي امریکا مهمې لویې لارې

ولې د جنوبي امریکا په لویه وچه کې ځمکني ترانسپورت ښه وده او پرمختګ نه دی کړی؟

ـ په دې لویه وچه کې طبیعي عوامل د ارتباطي لارو خنډ ګرځي. د اندیز د غرونو لړۍ له یوې خوا او د امازون پراخو ځنګلونو له بلې خوا د ګړو ګټو لرونکو هیوادونو د ترانسپورتي لارو پراختیا لړه ممکنه کړېده. د جنوبي امریکا هیوادونه دځمکنیو لارو له پلوه بې وزلي دي.

د ځمکني لارې یو تصویر

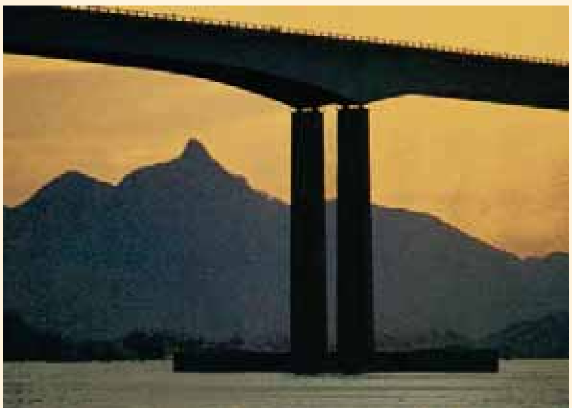

الف ـ ځمکني مواصلات

په جنوبي امریکا کې د اوسپنو کرښې زیاتره په دوو ګڼ میشتو سیموکې یعنې د برازیل د قهوې په تولیدي سیمې د ریودو ژنیرو په شاوخواکې او د پامپاس په حاصل خیزه سیمې د بونس ایرس په شاوخواکې پراختیا موندلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

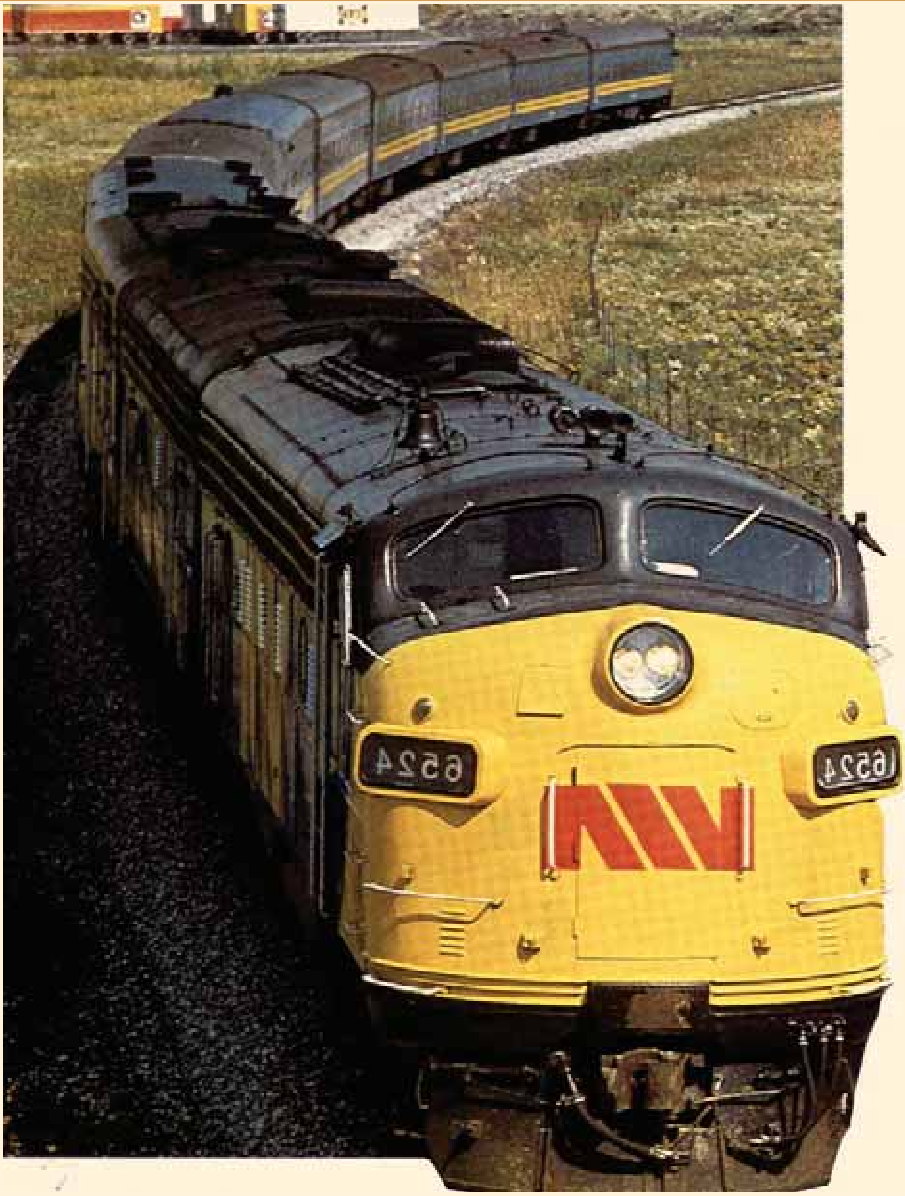

سرکونه او لويې لارې

د جنوبي امريکا د اوسپنو مهمې کرښې په لاندې ډول دي:

۱ـ د ارجنتاين او چيلي د هيوادونو ترمنځ د اوسپنو سراسري ليکه.

۲ـ د ارجنتاين له هيواد څخه د بوليويا هېواد ته اوسپني ليکه.

۳ـ له ارجنتاين څخه د برازيل هيواد ته د ختيځ سواحل د اوسپنې لار.

٤ـ له بوليويا څخه د چيلي هيواد ته د اوسپنې کرښه

د پان امريکن په نامه لويې لارې چې د جنوبي امريکا د زياترو هيوادونو پلازمينې يې سره نښلولې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنوبي امریکا له مهمو لویو لارو څخه شمیرل کیږي.

ب ـ د اوبو مواصلات

دجنوبي امریکا هیوادونه داوبو د لارو له پلوه شتمن دي، ځکه زیاتره سیندونه یې په ډیر اوږده واټن د بیړیو چلولو وړ دي. د بیلګې په توګه د امازون سیند د ٤٠٠٠ کیلومترو په واټن د بیړیو چلولو وړ دي. له بلې خوا د جنوبي امریکا ښه جغرافیوي موقعیت د ارام او اتلانتیک د سمندرونو ترمنځ د سمندري ترانسپورت د پراختیا سبب شوی دی. د پانامې کانال چې د اتلانتیک او ارام سمندرونه سره نښلوي، اوږدوالی یې ۸۲ کیلومتره دی چې د ځانګړې ستراتیژیکي او اقتصادي ارزښت درلودونکی دی.

په جنوبی امریکا د یوه بندر تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج ـ هوايي مواصلات

د ځمکنيو لارو د پراختيا محدوديت د دې سبب شوی چې د جنوبي امريکا ډير هيوادونه هوايي لاروته زياته پاملرنه وکړي. پر نړيوالو هوايي کرښو سربيره چې ورڅخه ګټه اخيستل کيږي د دننيو اړيکو زياته برخه هم په ځانګړي ډول د برازيل او ارجنتاين په هيوادونوکې چې پراخوالې يې ډير زيات دی، د هوا له لارې سرته رسيږي.

د هوايي ډګر يو تصوير

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزه ډلو کې تنظيم شي او هره ډله دې د جنوبي امريکا د ځمکني ترانسپورت د ستونزو په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې ټولګي والوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ هغه طبيعي عوامل چې د جنوبي امريکا د ځمکنيو لارو د پراختيا په مخ کې خنډ ګرځيدلي وواياست؟
۲ـ د جنوبي امريکا د اوسپنو ليکي زياتره په کومو سيمو کې جوړې شوې دي؟
۳ـ ولې په جنوبي امريکا کې د اوبو ترانسپورت د ځمکني ترانسپورت په پرتله پرمخ تللی دی؟
٤ـ په جنوبي امريکا کې د هوايي ترانسپورت د ډيرې پرمختيا علتونه کوم دي. ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د جنوبي امريکا ترانسپورتي نقشه په غور سره مطالعه کړئ او ووياست، که چيرې وغواړو د ارجنتاين دهيواد له پلازمينې بونس ايرس څخه دچيلي دهيواد پلازمينې سانتياګوته سفر وکړو د کومو مواصلاتي کرښو څخه ګټه اخيستلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا د څېړکي لنډیز:

ـ امریکا یوازنۍ لویه وچه ده چې دشمال له قطب څخه د جنوب تر قطب پورې اوږده پرته ده.
ـ د امریکا لویه وچه په ۱٤۹۲م کال کې د کرستف کولمب په واسطه کشف شوې ده هغه بل سړی چې دې لویې وچې ته یې سفر وکړ امریکو سپو چې وه چې د دې لویې وچې نوم (امریکا) هم د نوموړي شخص له نوم څخه اخیستل شوی دی.
ـ دامریکا د لویې وچې غرونه په دوو برخو ویشل شوي، لکه د اپالاش لږ لوړ زاړه غرونه او د راکي او انديز لوړ او ځوان غرونه.
ـ دشمالي امریکا ډېر لوی سیند میسي سي پي دی چې د مکسیکو په خلیج کې توېږي او دبیړیو چلولو وړ هم دی.
ـ د نړۍ د اوبو ډېر ډک سیند امازون دی. چې په جنوبي امریکا کې بهیږي او د بیړیو چلولو وړ دی.
ـ د شمالي امریکا لوی جهیلونه د سوپریر، میشیګان، هورن، ایري او انتاریو پنځګوني جهیلونه دي. چې د هغو اوبه خوږې دي، د نړۍ ډېر لوړ جهیل تي تي کاکا په جنوبي امریکا کې دی.
ـ دا لویه وچه د خپل جغرافیایي موقعیت په سبب د نړۍ د ډول ډول اقلیمونو او ډول ډول نباتاتو لرونکې ده.
ـ د دې لویې وچې اصلي اوسیدونکي سره پوستکي دي، او د امریکا سپین پوستکي اصلا اروپایي مهاجرین دي.
ـ د شمالي امریکا د نفوسو ډک ښار نیویارك او د جنوبي امریکا بونس ایرس دی.
ـ د امریکا سمندرګي (بحیري) اقتصادي او استراتیژیکي ارزښت لري.
ـ د پانامې کانال د اوبو له ګڼه ګوڼې ډکه لاره ده، چې د اتلانتیک سمندر د بحر الکاهل سره نښلوي.
ـ د دې لویې وچې ښه موقعیت د دوو سمندرونو (اتلانتیک او ارام) ترمنځ د زیاتو خلیجونو د منځته راتللو سبب شوی دی چې لوی یې د مکسیکو خلیج دی.
ـ د امریکا په لویه وچه کې ۵۱ سیاسي واحدونه شته، چې له هغو څخه یې ۳۵ خپلواکه هیوادونه دي.
ـ د امریکا لویه وچه د دوو کلتورونو لرونکې ده، چې په شمالي امریکا کې انګلوساکسون اویه جنوبي امریکا کې لاتین دي.
ـ یو دهغو علتونو څخه چې د شمالي امریکا د اقتصادي ودې سبب شو له دوهمې نړیوالې جګړې څخه د هغې لیریوالی و، چې په نوموړې جګړه کې د زیاترو اروپایي هیوادونو صنایع ویجاړې شوې، خو د امریکا متحده ایالات په نړۍ کې د هغو یوازنۍ پوره کوونکې وو.
ـ د امریکا د لویې وچې جغرافیایي موقعیت چې د دوو سمندرونو اتلانتیک او الکاهل ترمنځ پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، د دې سبب شوی چې د اوبو ترانسپورت پکې زيات پرمختګ وکړي. همدارنګه د مسافرينو او هغو مالونو د وړلو لپاره چې حجم يې لږ او ارزښت يې ډير وي له هوايي ترانسپورت څخه کار اخيستل کيږي.

څلورمه ګڼه جدول: د امريکايي هېوادونو جغرافيايي ځانګړتياوې (د مطالعې لپاره)

ګڼه	هېوادونه	پلازمېنه	پراخوالی په کيلو متر مربع	نفوس په ۲۰۰۲م کال کې	موقعيت
۱	آرجنتاين	بوئنوس آيرس	۲۷۸۰۰۹۲	۳۸۹۷۱۰۰۰	جنوبي امريکا
۲	آنتي ګوا باربودا	سنت جونز	۴۴۲	۷۸۲۰۰	منځني امريکا
۳	اروګوای	مونته ويدئو	۱۷۶۲۱۵	۳۲۶۶۰۰۰	جنوبي امريکا
۴	اکوادور	کيتو	۲۷۲۰۴۵	۱۳۴۱۹۰۰۰	جنوبي امريکا
۵	السوادور	سان سالوادور	۲۱۰۴۱	۶۹۹۱۰۰۰	منځني امريکا
۶	د امريکا متحده ايالتونه	واشنګټن دي سي	۹۳۶۳۳۶۴	۲۹۹۳۳۰۰۰۰	شمالي امريکا
۷	باربادوس	بريج تاوان	۴۳۰	۲۷۰۰۰۰	منځني امريکا
۸	بهاما	ناسائو	۱۳۹۳۹	۳۲۷۰۰۰	منځني امريکا
۹	بليز	بلموپان	۲۲۹۶۵	۳۰۱۰۰۰	منځني امريکا
۱۰	بوليوی	لاپاز اوسوکر	۱۰۹۸۵۸۱	۹۳۵۴۰۰	جنوبي امريکا
۱۱	پاراګوای	اسون سيون	۴۰۶۷۵۲	۵۹۹۳۰۰۰	جنوبي امريکا
۱۲	پانامه	پانامه‌ستي	۷۵۵۱۷	۳۱۹۱۰۰۰	منځني امريکا
۱۳	پيرو	ليما	۱۲۸۵۲۱۶	۲۷۵۴۴۳۰۵	جنوبي امريکا
۱۴	ترينيداداوتوباکو	پرت آو اسپاين	۵۱۲۸	۱۳۰۱۰۰۰	جنوبي امريکا
۱۵	جامايکا	کينګستون	۱۰۹۹۱	۲۶۶۷۰۰۰	منځني امريکا
۱۶	دومنيکا	روسو	۷۵۱	۶۹۵۰۰	منځني امريکا
۱۷	دومينکن	سانتودومينګو	۴۸۶۷۱	۹۰۲۱۰۰۰	منځني امريکا
۱۸	سنت کيتس ورنويس	باستر	۲۶۱	۴۹۱۰۰	منځني امريکا
۱۹	سنت لوسيا	کاسترس	۶۱۷	۱۶۵۰۰۰	منځني امريکا
۲۰	سنت وين سنت وګرنادين	کنګزتاون	۳۸۹	۹۶۸۰۰	منځني امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	هیوادونه	پلازمېنه	پراخوالی په کیلو متر مربع	نفوس په ۲۰۰۲م کال کې	موقعیت
۲۱	سورینام	پاراماریبو	۱۶۳۲۶۵	۵۰۲۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۲	چیلي	سانتیاګو	۷۵۶۶۲۶	۱۶۴۳۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۳	کاستاریکا	سان خوزه	۵۱۱۰۰	۴۲۷۴۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۴	کاناډا	اوتاوا	۹۹۷۰۶۱۰	۳۲۵۴۷۰۰۰	شمالي امریکا
۲۵	کلمبیا	بوګوتا	۱۱۴۱۷۴۸	۴۳۵۹۳۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۶	کیوبا	هاوانا	۱۱۰۸۶۱	۱۱۲۹۴۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۷	ګرینادا	سنت جوزجز	۳۴۴	۱۰۷۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۸	ګواتیمالا	ګواتیمالاسټي	۱۰۸۸۸۹	۱۳۰۱۹۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۶	ګویان	جورج تاون	۲۱۴۹۶۹	۷۵۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۰	مکسیکو	مکسیکو سټي	۱۹۵۸۲۰۱	۱۰۴۰۳۸۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۱	نیکاراګوا	ماناګوا	۱۳۰۷۰۰	۵۲۳۳۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۲	ونیزویلا	کاراکاس	۹۱۲۰۵۰	۲۷۲۱۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۳	هایټي	پورتوپرنس	۲۷۷۵۰	۸۸۰۸۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۴	هاندوراس	تیګوسیګالپا	۱۱۲۴۹۲	۷۳۲۷۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۵	برازیل	برازیلیا	۸۵۴۷۴۰۴	۱۸۶۷۷۱۰۰۰	جنوبي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

جغرافیایي اصطلاحات

الف:

ابنا[٤]:

د اوبو نرۍ طبيعي بهير دی چې دوه لوبې اوبه (سمندر یا سمندرګی) سره نښلوي لکه دجبل الطارق ابناء.

اتازوني:

فرانسویانو د امریکا د متحده ایالاتو هیواد د اتازوني په نوم یادکړی دی.

استعمار:

په نننۍ اصطلاح د ابادۍ په نوم دکمزورو هیوادونو په چاروکې د ځواکمنو هیوادوو لاس وهنې ته ویل کیږي.

اوریشیا:

دا اصطلاح د اسیا او اروپا له دووکلمو څخه اخیستل شوې ده، او دواړه لوبې وچې تر یو عنوان لاندې د اوریشیا په نوم یادیږي، ځکه دواړه سره نښتې دي.

اورغورځوني (اتشفشان):

د ځمکې په قشرکې د مګما Magma د ویلې شوو موادو در راوتلو خولې دې چې په زیات فشار خپله لاره د ځمکې د سطحې په لور پرانیزي او د لاوا ویلې شوي مواد ورڅخه راوځي.

پامپاس:

د جنوبي امریکا د ډیرو او لوړو وښو لرونکو جلګو ته ویل کیږي چې د جنوبي امریکا په منځنیو عرض البلدونوکې د اتلانتیک له سمندر څخه د اندیز تر غرونو پورې غزیدلې ده او د برازیل له جنوب څخه تر اوروګوای او ارجنتاین پورې پرته ده. اوس د دې جلګو پراخه سیمې د غنمو، جوارو، وریجو اوکتان کروندو نیولې دي او مالدارۍ هلته ډیره پراختیا موندلې ده. د پامپاس اصطلاح د جنوبي امریکا د نورو جلګو لپاره هم استعمالیږي.

تروپیک(استوایي آب او هوا):

هغه اب او هوا چې د استوا دکرښې دشمالي عرض البلد د پنځو درجو او د جنوبي عرض البلد د لسو درجو (د سمندرونو د شتوالي له امله) ترمنځ شته، د هغو له ځانګړتیاو څخه دکال په اوږدوکې یو شانته زیاته تودوخه، د ځانګړو فصلونو نشتوالی، او ډیر باران دی. لمر دکال په اوږدوکې تل عمود اویا عمودته نږدې لګیږي. همیشنی لنده بل اوګڼ ځنګلونه د دې أب اوهوا نورې ځانګړتیاوې دي.

تکتونیک:

د ځمکې دننه ټولو قواووته ویل کیږي، چې دځمکې په قشرکې د طبیعي پدیدو د منځته راتلو لکه اورغورځونې، زلزلې اونورو د منځته راتلو سبب کیږي.

تمدن:

ښاري کیدل، د ښاري دودونو او دستورونو سره عادت کول او خپل د هوساینې او پرمختګ د وسایلو برابرولوته تمدن وایي.

توریست:

له تاریخي پلوه د فرانسوي اشرافو بچیانوته چې د زده کړې او د ژوندانه د تجربو د حاصلولو لپاره به په سفر تلل توریست ویل کیده. د توریست اصطلاح د ۱۹ م پیړۍ راهیسې رواج شوې او وروسته دا اصطلاح په فرانسه کې د هغه چا لپاره پکار یوړل شوه چې د تفریح او د خپل وزګار وخت د تیریدو لپاره به یې په فرانسه کې سفر کاوه د غه ډول سفرونوته وروسته د نړۍ ګرځیدونکو یا توریزم اصطلاح استعمال شوه.

تندرا:

روسي کلمه ده چې د روسیې دشمال له ونو پرته سیمو ته ویل کیږي چې ژمی یې سوړ او اوږد دی، اوړی یې ډیر لنډ او د تودوخې درجه یې له لسو درجو څخه کښته وي، په همدې لنډه موده کې د ځمکې د مخ کنګلونه ویلې کیږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نباتات لکه خزه او ګلسنګ وده کوي.

ټاپو وزمه(جزیره نما):

د وچې یوه برخه ده چې په اوبو کې ننوتلې وي او دریو خواوته یې اوبه وي.

ټاپو(جزیره):

د وچې یوه ټوټه چې د سمندر، سمندرګیو، جهیلونو او سیندونو په منځ کې پرته وي.

جمهوري:

هغه حکومت چې په هغه کې د دولت مشر د خلکو لخوا د یوې ټاکلې مودې لپاره غوره شي.

جیلوجیکي لومړۍ دوره:

دغې دورې د ۲۷۵ څخه تر ۲۳۰ میلیونو کلونو مخکې دوام درلود چې په هغې کې د اسیا او اروپا لوی غرونه او د شمالي امریکا د اپلاش غرونه تشکیل شوي دي.

جهیل:

پراخو ولاړو اوبو ته چې د وچې په واسطه په طبیعي توګه را چاپیره شوي وي یعنې څلورو خواوته یې وچه وي جهیل ویل کیږي.

څوکه(قله):

د غره ډیرې لوړې نقطې ته څوکه وایي، لکه د بابا د غره لوړه څوکه چې شاه فولادي ده.

څپې:

د سمندرونو یا سمندرګیو د اوبو یوه برخه چې د بادونو د لګیدو په سبب په حرکت راځي او د سواحلو خواته پرمخ ځي، د څپې لوړې برخې ته اوج او ټیټې برخې ته یې نشیب وایي.

ځوان غرونه:

هغه غرونه چې د جیولوجی په دریمه دوره کې منځته راغلي دي. دا غرونه لوړ، غاښې غاښې، زیات څوکې، تیرې څوکې او ژورې درې لري لکه په افغانستان کې د هندوکش غرونه، په امریکا کې د راکي او اندیز غرونه او په اروپاکې د الپ د غرونو لړۍ.

ځړوبی(ابشار):

له لوړو څخه کښته داوبو راتویدلو ته وایي. چې د سیندونو په بهیر کې منځته راځي لکه د انجیل ځړوبی د ونزویلا په هیواد کې.

خلیج:

په وچه کې د ژورو پراخو اوبو ننوتلو څخه عبارت دی چې له دریو خواوویه وچې او له یوې خوا په اوبو پورې نښتې وي.

د سیند حوزه:

هغه سیمه چې هلته اصلي سیند د خپلو ټولو مرستیالانو سره بهیږي.

زلزله:

د ځمکې د قشر (پوټکی) ناڅاپي احساسوونکې او چټکه لړزه ده چې د راټولې شوې انرژۍ د ازادیدو او د مګما د قوي فعالیتونو اویا د ځمکې لاندې طبقاتو د نورو عواملو له امله منځته راځي اوکیدای شي د ځمکې پرمخ د زیاتو بدلونونو او نورو مالي او ځاني ډیرو تاوانونو سبب شي.

زاړه غرونه:

هغه غرونه چې د پالیوزویک په دوره کې منځته راغلي دي لږ لوړوالی، ګنبځي بڼه، لږ څوکې، لږې ژورې درې لري. لکه په شمالي امریکاکې د اپلاش غرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند:
د اوبو بهیدلوته چې په طبیعي توګه ټول کال یا د کال په یوه موده کې په یوه لوري رواني وي سیند ویل کیږي. سیندونه معمولا د سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو، یا تلاقونو یا نورو سیندونو په لور بهیږي. هغه تګ لوري ته چې سیند بهیږي ورته د سیند بستر وايي.
سمندري بندر:
د سمندر پر غاړه ښار دی چې بیړۍ هلته لنګر اچوي او د سوداګریزو مالونو وړل او راوړل هلته ترسره کیږي.
سمندري بهیر:
د سمندر د سطحې د اوبو سورور(عریض) بهیر دی چې په دوه غوره برخو، تودو او سړو اوبو ویشل کیږي د یو بهیر لپاره د سړو او تودو اوبو د بهیر اصطلاح استعمال د شاوخوا د اوبو د حرارت په پرتله دی. لکه د ګلف ستریم او کوروشیو د تودو اوبو بهیر او د هامبولت(پیرو)، لابرادور او منګویلا د سړو اوبو بهیر.
ساحل:
د سیند د اوبو د سطحې او د وچې ځمکې ترمنځ ګډه پوله ده یا د اوبو او وچې ترمنځ بیلوونکی حد دی.
سرچینه:
هغه ځای چې سیند ورڅخه پیل کیږي.
سب تروپیک:
هغه اب او هوا چې په اوړي کې وچه اوپه ژمي کې مرطوبه او معتدله وي.
ستراتیژیکه سیمه:
له هغې سیمې څخه عبارت ده چې د سیاسي، نظامي او اقتصادي له پلوه ځانګړې ارزښت ولري.
صخره:
د تیګو او ډبرو مجموعې ته ویل کیږي چې د یو یا څو ډولونو منرالونو څخه منځته راغلې وي.
طغیان(**مستیدل**):
داوبو ناځاپي زیاتوالی یا د سیندونو سیلابي کیدلو ته وایي چې د زیاتو اورښتونو یا د واورو د چټکې ویلې کیدنې په سبب منځته راځي.
طول البلد:
هغه کرښې چې د شمالي او جنوبي قطب ترمنځ امتداد لري اوپه عرض البلدونو عمودې وي.
طبیعي منابع:
هغه د ګټې اخیستنې وړ منابع چې خدای تعالی(ج) د انسانانو په واک کې ورکړي دي لکه کانونه، حاصل خیزه خاورې، ځنګلونه، د اوبو قوه، سمندري حیوانات او داسې نور.
اوس طبیعي منابع په دوو غوره ډلو لګښتي او نوي کیدونکو (د بیاګټې اخیستنې) وړ ویشل شوي دي د بیاګټې اخیستنې منابع، نوې کیږي او بیا بیا د ګټې وړ وي لکه د بادونو او له لمر څخه لاس ته راغلې انرژي او هغه منابع چې د یو ځلې ګټې اخیستنې وړ دي لکه د ډبرو سکاره، نفت او طبیعي ګاز.
عرض البلد:
د استوا کرښې سره موازي دایرې دي چې ختیځ او لویدیځ لوري لري او د طول البلد په دایرو عمودې وي لویه دایره یې د استوا کرښه او ډیره کوچنی یې د ۹۰ درجو دایره ده.
غرب الهند:
دا اصطلاح لومړی ځل د کارابین په سمندرګیو کې د پرتو ټاپوګانو لپاره استعمال شوه. دا ټاپوګان د لوی انتیل(کیوبا، بهاما، دومنکین، هایتي) او کوچني انتیل(ترینیداد او توباګو) څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرنۍ آب او هوا:
د غرنيو سيمو ځانګړې اب او هوا ده چې لوړوالی (ارتفاع) پکې ټاکلی رول لري، په دې آب او هواکې هوا سړه او معمولاً په ژمي کې واورې او باران اوري.
فدرال:
د هغو حکومتونو ځانګړتيا ده چې د خپلواکو ايالتونو د يو والي په صورت کې تشکيل شوي وي او په سياسي او نظامي چاروکې د مرکزي حکومت تابع وي.
قطبي اقليم:
هغه ډول اقليم ته ويل کيږي چې ډيره سړه او کنګل أب او هوا لري. دا ډول اقليم د شمالي او جنوبي قطبي سيمو ځانګړی اقليم دی.
کانال:
د سيندونو، سمندرونو او سمندرګيو ترمنځ د انسان په وسيله د وچې کيندل د حمل او نقل د اسانولو لپاره.
ګورنرجنرال(فرماندارکل):
په يوه هيواد يا ايالت کې اداري لوړ مقام دی چې د انګلستان د هم ګټو(مشترک المنافع) هيوادونو په منځ کې تشريفاتي اړخ لري.
ګلف ستريم:
د تودو اوبو بهير د مکسيکو د خليج څخه له تيريدو وروسته دکانادا تر سواحلو پرمخ ځي، او بيايې لوری د اروپا خواته بدلون مومي او د شمال لويديځې اروپا د اوبو د توديدلو سبب کيږي.
لويه وچه(**براعظم**):
د سمندرونو، سمندرګيو، غرونو ترمنځ لويې وچې ته براعظم وايي لکه د اسيا، اروپا، افريقا، امريکا، استراليااو اقيانوسيې او انتارکتيکا لويې وچې.
مدو جذر:
د سمندرونو، سمندرګيو، خليجونو او جهيلونو د اوبو منظم او يا پرله پسې دوره يې پورته کيدل او ښکته کيدل چې د سپوږمۍ او لمر د جاذبې د قوې په علت په ۲٤ ساعتونو کې دوه ځلې تکرارکيږي.
معتدله سيمه:
داسيمه د شمالي او جنوبي عرض البلدونو د ۲۳،۵ او ٦٦،۵ درجو ترمنځ پرته ده او د کال د څلورو فصلونو شتوالی د دې سيمې له مهمو ځانګړتياوو څخه دی.
مصب:
هغه ځای دی چې هلته د سيندونو اوبه سمندرګيو، سمندرونو، جهيلونو يا لوی سيند ته تويږي.
مرستيال:
هغه کوچني سيندونه چې اوبه يې د ښي يا چپ اړخ څخه لوی سيند ته تويږي.
مستعمره:
هغه سيمه يا هيواد چې د پردي دولت له خوا نيول شوي وي.
هم ګټي(مشترک المنافع) هيوادونه:
د هيوادونو ځانګړتياوې چې په يوه ډول سره يې يو والی کړی وي او د يووالي مهمه ځانګړتياو يې اقتصادي عامل دی لکه د انګلستان د هم ګټو هيوادونو ټولنه.
وادي:
د دوه غرونو ترمنځ نسبتا پراخه ساحه ده چې هلته سيند بهيږي او د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره يې ښه شرايط برابر کړي وي.
يخچال:
د هميشني کنګل پنډې او لويې کتلې دي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library